

Partium

Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat

BAKOS KISS KÁROLY (BEREGÚJFALU)
BERTHA ZOLTÁN (DEBRECEN)
BUDAHÁZI ISTVÁN (NYÍREGYHÁZA)
DÉLCZEGH NIKOLETT (BEREGSZÁSZ)
ELEK OTTÓ (NYÍREGYHÁZA)
FALUSI MÁRTON (BUDAPEST)
FELHŐS SZABOLCS (VÁSÁROSNAMÉNY)
FODOR GYÖRGY (GYULA)
FODOR-NAGY GERGELY (BEREGSZÁSZ)
GÁBOR LÁSZLÓ (LVIV)
KARNER OTTÓ (BUDAPEST)
KENYERES MÁRIA (BEREGSZÁSZ)
KINCSES ZOLTÁN (SZEGHALOM)
KOVÁCS JOLÁNKA (MUZSLA)
KÜRTI LÁSZLÓ (MÁTÉSZALKA)
LACKFI JÁNOS (BUDAPEST)
LENGYEL JÁNOS (BEREGSZÁSZ)
LŐRINCZ P. GABRIELLA (BEREGSZÁSZ)
MESTER BÉLA (BUDAPEST)
MOGYORÓSI LÁSZLÓ (NAGYKÁLLÓ)
ORBÁN JÁNOS DÉNES (KOLOZSVÁR)
PRÁGAI TAMÁS (BUDAPEST)
SIKLÓSI ANDRÁS (BUDAPEST)
SZABÓ PÁL (HÓDMEZŐVÁSÁRHELY)
SZÉKELYHIDI ÁGOSTON (HAJDÚSZOBOSZLÓ)
SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR (BUDAPEST)
SZIRMAI PÉTER (BUDAPEST)
TÖKÉS LÁSZLÓ (NAGYVÁRAD)
VASY GÉZA (BUDAPEST)

Fedőlap: **El Greco: Apokalipszis**
Borítóterv: **Filep Anita** (Mátészalka)

Szerkesztők:

Költészet: **Bakos Kiss Károly** (Beregújfalu)
Széppróza-olvasószerkesztő: **Varga János** (Nyíregyháza)
Tanulmány, közélet, vallás: **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)
Kiss Lajos András (Nyíregyháza)
Kiadványszerkesztés, tördelés: **Deák József** (Vásárosnamény)
Felelős szerkesztő: **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)

Állandó munkatársak:

Demeter Szilárd (Nagyvárad)
Lengyel János (Beregszász)
Orbán János Dénes (Kolozsvár)
Ószabó István (Debrecen) alapító főszerkesztő

Kiadja a Kelet-Magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör megbízásából
Az Unitárius Alkotók Társasága (UART)

Védnökök:

Kalász Márton, író, költő (Budapest)
Karner Ottó, az UART elnöke (Budapest)
Pomogáts Béla, irodalomtörténész (Budapest)

Megjelenik negyedévente

Ennek a számnak a megjelenését támogatta:
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat

ISSN 1216-7525

WEB: www.partium.unitarius.eu

E-mail: partiummuhely1@freemail.hu

A szerkesztőség címe:
Partium Műhely 4800 Vásárosnamény, pf:2.
Tel.: 06-20/567 8597

Nyomda:

Örökségünk Könyvkiadó Kft.
Nyíregyháza, Bercsényi 13.
E-mail: oroksegunk@chello.hu

Tartalomjegyzék

Tókécs László	
„Két pogány közt”	5
Fodor György	
Az ainu Miatyánk és John Batchelor	7
Szabó Pál	
Epistula adventiana	14
Kettős ünnep	15
Téli tűz	15
Kenyeres Mária	
Önzetlenül a magyar kultúra szolgálatában Interjú Bakos Kiss Károllyal	16
Bakos Kiss Károly	
Kétely	19
Cím nélkül	19
Búcsúzás- töredék	19
Bertha Zoltán	
Sors, identitás, megmaradás	20
Siklósi András	
„Én vetem a búzát, mégis más aratja...”	28
Mester Béla	
A tér, az idő és az Én globális világunkban	33
Szirmai Péter	
Naplófeljegyzés Tordáról	39
Gábor László	
Svenc	41
Lengyel János	
Az autólópás	47
Kovács Jolánka	
Megoperálták a lányom	50
Karner Ottó	
A Mario Lanza Kórus	53
Kincses Zoltán	
Valaki csendben megérkezett	56
Kürti László	
Prometheusz üzenete	58
Télen túl	59
Falusi Márton	
Vers magyarázattal	60
Lackfi János	
Pásztorok alusznak... ..	62
Készülődés	63
Mennyből	65
Orbán János Dénes	
T. H. úr Kolozsvárott	66

Prágai Tamás	
[Hideg tű...]	67
[Ha kemények volnánk...]	67
[Nem gyulladás, nem tályog...]	68
[Ha lágyak volnánk...]	68
Elek Ottó	
Egy téglát ő is letett	69
Budaházi István	
Rokonabb velem	77
Bartók	78
Ágat a Madárnak	78
Félárván – Árván	79
Mogyorósi László	
A trubadúr palinódiája élete derekán	80
Kenyeres Mária	
Irodalmi stúdió Kárpátalján	81
Új szakmai vezető a Négy Égtáj élén	82
Fodor-Nagy Gergely	
NE	83
Kanális-parton	83
EGY	83
Lőrincz P. Gabriella	
Istent vágyva	84
Ha fázom	84
Ha lesz	84
Kép	84
Fulladás	85
Délczegh Nikolett	
Bódító	85
Kenyeres Mária	
Neked adom	86
Pillanatkép	86
Székelyhidi Ágoston	
Ady történelmi fellebbezése	87
Vasy Géza	
Üzenet Érmindszentre és Nagyváradra	91
Szekeres Lukács Sándor	
Székely Mózes Erdély székely fejedelme	92
Felhős Szabolcs	
Higgyük és tudjuk az igazságot!	96
Hírek	100

„Két pogány közt”

Európai kereszténységünk mai helyzetének az általános jellemzésére – a Kelet és Nyugat viszonyát jellemző hagyományos különállás továbbélésének a körülményei között – egy távoli történelmi analógia kínálkozik. A török és a Habsburg birodalom vetélkedésének színterévé vált Kárpát-medencében a korabeli Magyarország – a krónikás megfogalmazása szerint – „két pogány közt” öröklődött. Más szóval szólva: a kereszténység „bajnokának” számító Habsburg-ház „apostoli” császáraitól sem számíthatott jobb bánásmódra, mint a létét fenyegető „pogány” törökök részéről.

Mutatis mutandis: a kommunista-ateista diktatúra kegyetlen vallás- és egyházellenessége alól szabaduló kelet-közép-európai – kis – nemzetek a Berlini fal leomlása és a mesterségesen megosztott Európához való visszacsatlakozásuk után, egy kis túlzással szólva, vallási szempontból úgy érezhették, hogy "cseberből vederbe estek".

A volt kommunista tábor vallási tilalmát és keresztényüldözéseit elszenvedő keresztény egyházak és hitükben megalázott hívő emberek a lelkiismereti és vallásszabadság eszményi világát látták a nyugati demokráciában, és nemes irigységgel néztek fel rájuk. Az igencsak korlátozott, de mégiscsak létező kelet-nyugati egyházi kapcsolataink évtizedeken át az ateista diktatúra alóli felszabadulás ígérését hordozták magukban, és ennek reménységét éltették bennünk.

Utóbb azonban, a kommunista diktatúra bukását követően, a szabad nyugati kapcsolattartás viszonyai között hamar rá kellett jönnünk, hogy az eszményeinkben élő „szabad világ” vallásszabadságának nem sok köze van az – egykori – „keresztény Európához”; hogy az a szabadság inkább jelenti a vallástalanság, mint a vallás szabadságát; inkább, mintsem a nagy múltú nyugati kereszténység nemes örökségének a folytatását.

Európai parlamenti képviselőként vegyes érzésekkel kellett tapasztalnom, hogy az ideológiai alapokon álló ateista materializmus – keleti – világából a szekularizálódott, nyugat-európai fogyasztói társadalom vulgáris materializmusának a világába csöppen-tem. 1989 után, egyházi kapcsolataink terén is ugyanennek a valóságnak a sokkoló hatásával kellett szembesülnöm. Ez azonban még nem minden. A kép teljességéhez az a francia forradalom hagyományaira visszavezethető, liberális vétetésű keresztényellenesség is hozzátartozik, mely intoleráns módon a politikai és a közéletből is messzire számúzná az Egyházat, és valahol a civil szféra és a társadalmi élet perifériájának a határán jelölné ki annak a helyét. Ezen a ponton viszont már egymásra is talál, ami egymáshoz illik, és a keresztényellenesség nyugati hagyománya, valamint a kelet-európai diktatúrák harcosszerű egyházellenessége anakronisztikus összhangban találkozik egymással.

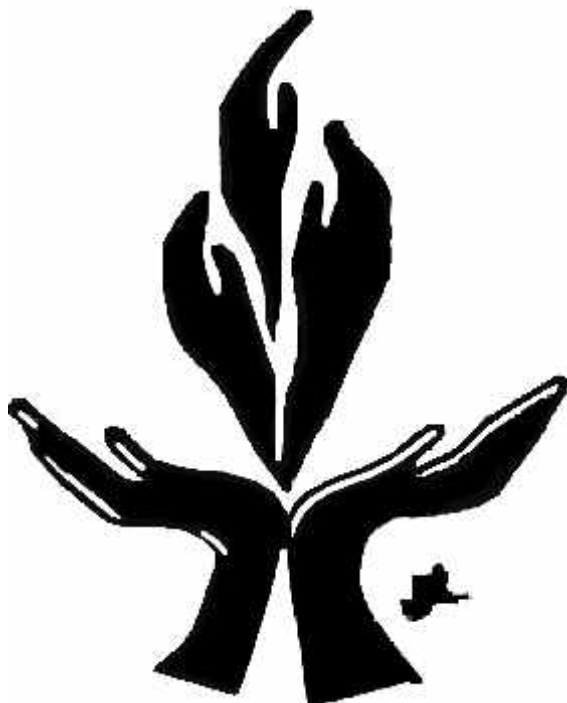
Európai parlamenti képviselőként ebben a sajátos ellentmondásos helyzetben ébredtem rá annak szükségességére és tűztem ki hivatásomul, hogy keresztény hitünk és értékeink szószólójává váljak ebben a kétszeresen keresztényietlen európai uniós légkörben. Ebből az alapvető előzményből és felismerésből kiindulva hirdettem meg a Keresztény Európát! elnevezésű programot – és ennek a missziói tervnek a mentén és részeként kerül sor 2008 Adventjében brüsszeli nemzetközi Biblia-kiállításunkra, valamint Kereszténység és Európa című európai parlamenti konferenciánkra.

Honi egyházi életünk ökumenikus összetételű, népes küldöttsége – ebben az összefüggésben – a nacionál-kommunista diktatúrában megpróbált keresztény hitünk ügyében vállal követséget az Európai Parlamentben. Talán ez az a többlet, mellyel az elvallástalnodott Nyugat-Európának mi szolgálhatunk. Ez lehet a mi „gazdag szegénységünk” szellemi-lelki hozzájárulása – apportja – az egyesült Európához.

Ezzel együtt igaz szövetségeket keresünk és találunk magunknak a szekularizáció lélektelenségét túlélt és a jóléti társadalmak anyagiasságán felülemelkedni képes, nyugati egyházainkban és Testvéreinkben – akikkel összefogva, ilyenképpen most már végképp reménykedni és cselekedni merünk és tudunk egy lélekben megújuló, más Európáért.

Brüsszel, 2008. december 10.

Elhangzott a Kereszténység és Európa című nemzetközi konferencia megnyitása alkalmából, az Európai Parlamentben.

Testvériség

Az ainu Miatyánk és John Batchelor

Bevezetés

Az Úr imáját, amely valószínűleg a kereszténység egyik legismertebb imája, maga Jézus tanította a tanítványainak a hegyi beszéd részeként. A *Miatyánk* (az eredetileg arámi nyelvű tannak a görög Πάτερ ἡμῶν és a latin *Pater noster* a megfelelője – gyakran mi is így hivatkozunk rá) elsődlegesen Máté evangéliumában szerepel (Mt 6.9-13), de egy rövidebb változata megjelenik Lukács evangéliumában is (Lk 11.2). A két változatot összevetve megállapítható, hogy a szerkezet és a tartalom lényegében megegyezik, mindkettő Jézus eredeti tanítását tükrözi. Mindkét változat Jézusnak az Istenhez intézett megszólításával kezdődik, először Isten nevének megdicsőüléseért a földön és országának teljes megvalósulásáért imádkozik. Majd a kérések a tanítványok szükségleteire, Isten állandó oltalmára és a kísértéssel szemben napról napra erőt adó támogatására irányulnak. Kissé eltérő megfogalmazással, Isten irántunk gyakorolt bocsánatát mindkét változat a mi mások felé gyakorolt megbocsátásunkkal hozza kapcsolatba. Ezt az egyszerű fohászt szinte a világ minden nyelvére lefordították. A dolgozatomból a szempontból lehet érdekes, hogy egy távol-keleti, nem keresztény kultúrkörből emelek ki egy olyan nyelvet, az *ainut*, amelyre szintén megtörtént a Miatyánk átültetése. Történelmi keretként a Meiji-restaurációt említhetjük, amikor lehetővé vált, hogy az immár nyugat felé nyitó Japán „megvilágosodjon”. A távoli, „elszigetelten” élő népekhez hittérítők érkeztek (elsőként az amerikai episzkopális egyház misszionáriusai 1859-ben, bár előttük – a nagy japán „elzárkózás” előtt – már jártak a szigeteken jezsuiták; Mitsukuri 1901, Caddell 1904, Cary 1909), akik éltek az 1868 utáni türelmi rendelet adta lehetőségekkel, és a szabad vallásgyakorlás jogán elvitték a kereszténységet a felkelő Nap országának „ébredő” kisebbségeihez is. Közülük egyetlen őslakos népcsoport az ainu, amely már évezredek, önálló, kifinomult és stabilan öröklődő világképpel, kultúrával rendelkezett (Piłsudski 1912). Ezért is tűnt merész vállalkozásnak nyugati, keresztény mellvérttel ilyen terepre tévedni.

John Batchelor (1854-1944) volt az a merész, kitaró és humánus kanadai misszionárius, aki elvitte a kereszténységet az ainuknak, ugyanakkor az ainu kultúra terjesztésének „atyjává” is vált azzal, hogy életét az ő megismerésüknek szentelte. Eddig azonban véletlenek sorozata vezette. Immunitásának javítása érdekében érkezett Japánba, majd egy templomi civakodás hevében ismerkedett meg az ainukkal (meghallotta, hogy a japánok állatként beszélnek róluk). Ainu tanulmányaiban *Walter Dening* támogatta, majd *Kiotaka Kuroda* (1840-1900; Hokkaidó egykori kormányzója). Évekig élt közöttük, kemény megpróbáltatások, éhezés mellett kiválóan elsajátította mind a japán, mind az ainu nyelvet. Ennek eredménye a máig felbecsülhetetlen értékkel bíró ainu-japán-angol szótár (kb. 6000 szavas, részben tematikus, 1889-ben publikálta a Hokkaidói Kormányzati Hivatal támogatásával! – azóta 5 kiadást is megért alapműnek számít; legutolsó 1995). Személyesen tapasztalta az ainu csoportok eltűnését (erre fel is hívta a figyelmet hokkaidói missziója alatt; 1902). Sokat vándorolt, hogy feltérképezze a még megmaradt egynyelvű településeket, vagy diglossziákat (főleg Aomori prefektúrában). Amikor Oszakában élt, ainu nyelvet tanított, és olyan növendékek kaptak tőle ihletet, mint *Taro Kannari* (1866-1897), *Mashio Chiri* (1909-1961) és *Matsu Kannari* (1875-1961). Tokióban jártakor több ízben elmélkedett nyelvről, irodalomról, kultúráról *Basil Hall*

Chamberlainnel (1850-1935, a Tokiói Császári Egyetem brit japanológusa, aki maga is érdeklődött az ainuk iránt. Tapasztalatait 1887-ben összegezte). Fáradhatatlanul hirdette az „igét”, ainu nyelven tartott istentiszteletet, iskolákat alapított (*Airin, Horobetsu, Motomachi*), ahol romaji írással, ainu nyelven zajlott az oktatás. 1891-ben fejezte be a Márk, Lukács és János evangélium ainu fordítását (1896-ben a teljes Újtestamentumot, amely 1897-ben meg is jelent – érdekes módon Londonban), majd 1892-ben kórházat alapított a *Church Missionary Society* (C.M.S.) segítségével, templomok alapköveit rakta le *Piratoriban* és *Usuban*. Tudását az ainuk életéről monográfiában összegezte (*Ainu Life and Lore*, 1927). Róla pedig így nyilatkozott összefoglalóan egy ainu: „*Batchelor mindent tudott az ainukról. Éppoly jól beszélt nyelvünket, mint mi magunk. Sok embert ismerek, aki ainu nyelvet tanult, de ő mindenki másnál jobban beszélt azt.*”

Utarapa inonno-itak (ainu Pater noster)

Batchelor feltételezhetően 1891-ben fordította le a Miatyánkat ainura (Griffiths 2002: 4:1). A fordítás kiinduló nyelve, lévén szó kanadai misszionáriusról lehetne francia (a BCP-nek 1541 óta létezik francia fordítása), vagy angol (1380 óta), hiszen minden más munkája angol nyelven jelent meg. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy a Távols-Keleten szolgált idő alatt Batchelor kiválóan megtanult japánul is. Talán nem véletlen, hogy a fordítás a C.M.S. távols-keleti térítő „hadjáratának” hullámában készült (Stock 1905, Alfreda 1906), és közel egy időben jelent meg az Újtestamentum komplex japán fordításával (1883, Osaka, romajizált változat: 1895! – imádságoskönyvvel együtt). Az eredeti szöveg angol, így nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy Batchelor nem a japán verziót (*Kitōsho* 1878) vette alapul, noha ismerhette azt, és stiláris, nyelvészeti mintául használhatta, amelyre *Charles Wohlers* is utal, aki az ainu BCP-t a *Society of Archbishop Justus* által elérhetővé tette.

Jómagam az anglikán egyház 1549-ben kiadott *The Book of Common Prayer* (BCP) 1662-ben reformált, és az ebből készült, 1896-ban kiadott ainu fordításában előforduló, romajizált *Miatyánk* szöveget használtam fel az értelmezéshez (Ainu Karisia 1896). A Miatyánk szöveg-egységét kétszer tartalmazza a gyűjtemény (először a *Confession & Absolution* részt követi – *Katpak eyaipushi ambe* –, mögötte pedig a presbiterek és az énekkar diskurzusa foglal helyet). A második alkalommal már elmarad az Isten hatalmát mindörökre megerősítő áldás, és a szöveg-egység beékelődik az Apostoli Hiszekegyen (*Apostles' Creed; Apostoro Eishokopore*) belül a presbiterek és az énekkar dialógja közé. Ennek oka az, hogy az eredeti angol verzióban is így jelenik meg a két szöveg-egység, noha Batchelor a fordítás során kisebb változtatásokat eszközölt a teljes szövegben, ezt a szakaszt érintetlenül hagyta a maga logikai egységében. Megjegyzendő, hogy a Miatyánk összesen 5-ször kap helyet a BCP-ben, 2-szer szerepel a *Mert tiéd az ország... kezdetű sor – Reggeli imádság, Esti imádság* –, 3-szor nem – úi. + *Litánia*). Az ainu BCP az amerikai és angol eredetire épülő kompiláció, amely nem a teljes BCP-t tartalmazza, ugyan logikailag követi azt. Kiegészítések, elhagyások és egyszerűsítések tarkítják (pl. a híres *Black Rubric* kimaradt).

A *Miatyánk* ainu szövegét az alábbi rendszerben dolgoztam fel:

1. Az eredeti ainu szöveg soronként (Batchelor 1896 szerint).
  - a) A szó szerinti magyar fordítás. (Batchelor 1905 alapján)
  - b) A szöveg-hű magyar fordítás.
- *A hivatalos magyar megfelelő (Ref. Bibl.: Mt 6.9-13)
Mj: megjegyzés(ek)

1. Kando otta an chikoro Michi Michi,

- a) *kando* ‘menny, égbolt’ / *otta* ‘-bAn’ / *an* ‘van’ / *chikoro* ‘miénk’ / *Michi* ‘apa, atya’ / atya
b) A mennyben él a mi Legfőbb Atyánk.

**Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.*

Mj: A Sacoolidge-féle változatban (ld, később) a *Michi* szó csak egyszer szerepel. Felmerül a kérdés, hogy a *Michi michi* kettőzés nyomdai hiba, vagy a superlativus egyik hagyományos nyelvi kifejezéséről van-e szó? Utóbbit látszik alátámasztani a 6. sorban található *kesto-kesto* ‘mindennapi’. A szóképtőzésnek a japánban is ‘minden, összes, egész, sok’ illetve alapvetően plurális funkciója van (pl. jap. *yama* ‘hegy’; *yama-yama* ‘hegység’). Ugyanakkor ez az *an* jelentését is befolyásolja, hiszen e szónak egyrészt superlativus, vagy megerősítő particula funkciója van (pl. aneongami *an-eyairage* ‘to respect and thank profoundly’ Batchelor 1905: 30), másrészt létige. Esetünkben valószínű utóbbi, hiszen akkor a *Michi* kettőzése is indokolt, ‘legfőbb’ jelentésben elfogadható. Érdeemes tudni, hogy a *michi* köznévként, néhány ainu nyelvjárásban, eredetileg formális jelentéssel bír, úgymint ‘halott apa’, de legfőképp ‘ős’. A legtöbb nyelvjárásban az *acha* ‘bácsi, apa, apó’ használatos. A *Michi* tulajdonnévként kezelése is megerősíti az ‘egy igazi Isten’, tkp. az ‘egyetlen Ős’ teóriát.

2. Kamui reihei orota aeoripak kuni ue ki wa un kore.

- a) *kamui* ‘Isten’ / *reihei* ‘név’ (röv. *rei*) / *orota* ‘-bAn’ / *aeoripak* ‘tiszteletreméltó’ / *kuni* ‘-ért’ / *ue* ‘üdv’ / *ki* ‘prepos.’ / megerősítés *wa* ‘bizony’ / *un kore* ‘adódjon vkinek’.

- b) Az isten nevében tiszteletreméltó, néki adódjon bizony üdv.

* *szenteltessék meg a te neved,*

Mj: A *kamui* ‘isten’ szó átkerült a japán nyelvbe is, ahol redukálódott *kami*-vá. A szó másik ainu jelentése ‘medve’, amely nem meglepő, ha belemélyedünk az ainu folklórba (a számos népnél felbukkanó medveünnepek – *iomante* – ainu háttéréről ld. Kindaichi 1949: 345-350). Előtagként és összetételekben is gyakran jelzői funkcióban jelenik meg, és a jelzett szó isteni eredetére utal (ld. Batchelor 1905: 205-207). Az *orota* az *otta* szinonimája, vélhetően a gondolatritmus megtartása volt a cél stiláris eszközökkel. Ugyanilyen megfontolásból csenghetnek össze később is a sorok végei: *wa un kore* kb. ‘bizony add meg nekünk’; ill. szenvedő alakban: ‘adódjon meg nekünk’ ill. *korachi* ‘ekképpen, így, úgy’.

3. Kamui moshiri ekte wa un kore,

- a) *kamui-moshir(i)* ‘menny’ / *ekte* ‘oka van jönni’ / *wa un kore* lde.

- b) A menny eljövételének bizony be kell következnie.

* *jöjjön el a te országod,*

Mj: A *mennyeknek országa* jellemző szófordulat a Bibliában (pl. Mt 7.21; Mt 8.11; Mt 10.7). Ez az ainuban is megjelenik a *kando-kotoro* ‘mennybolt’ (menny + oldal, határ), illetve *kando-moshiri* ‘mennyország’ (menny + ország, föld) összetételekben.

4. Kamui irenga kando otta an korachi,

- a) *kamui irenga* ‘isteni kegy’ / *kando otta* ‘égben’ / *an* ‘van’ / *korachi* ‘szerint, ekképpen’

- b) Az isteni akarat a mennyben így legyen,

* *legyen meg a te akaratod,*

Mj: A *kamui irenga* ‘isteni kegy’ mellett felvethető az *irenga* eredeti jelentései miatt az ‘isteni törvény’ értelem is, amely megerősíti az Úr mennybéli hatalmát (pl. Zsolt 119).

5. moshir’ otta ne yakka une no aki kuni ne ki wa un kore.

- a) *moshir’ otta* ‘földön’ / *ne yakka... ne* ‘mindkettő’ / *une-no* ‘ugyanúgy’ / *aki* befejezett-ségre utaló particula / *kuni-ne* ‘azért, hogy’ / *ki* prepos. ‘valamit csinálni’ / *wa un kore* lde.

b) a földön bizony ugyanúgy add meg.

* *mint a mennyben, úgy a földön is;*

Mj: A halmozott partikula-használat gyakori az ainuban, célja a mondanivaló fokozása. Nem kizárt, hogy a fordító e nyelvtani sajátosságot is felhasználva szándékosan ügyelt a szöveg citálhatóságának megmaradására.

6. Kesto-kesto chi e aep tan to ne yakka un kore.

a) *kesto-kesto* ‘mindennapi’ (tkp. napi-napi) / *chi-e-aep* ‘sült ennivaló’ (tkp. sült + eszik + étel) / *tan to* ‘ma’ (tkp. ez + nap) / *ne yakka* ‘is’ / *un kore* lde.

b) A mindennapi ételnek valót ma nekünk add meg.

* *a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.*

Mj: Sacoolidge-nál *chi e kunip*-ről van szó, aminek tágabb értelme van, hiszen a *kunip* ‘járandóság; tisztelet; juss’, tehát egyfajta kötelességet sejtet, mintha az Istennek feltétlenül adnia kellene, hogy hívei imádhassák. E feltevést erősíti meg a Batchelor-szótárban található *chi-e-kunip* ‘necessary food’ jelentésmegadás is (1905: 64).

7. Un otta katpak ki guru chi tusare wa ratchire korachi,

a) *un otta* ‘bennünk’ / *katpak-ki* ‘bünt követ el’ / *kuru* ‘ember’ / *chi* és *wa* Perf.prepos. / *tusare* v. *ratchire* ‘megbocsát’ / *korachi* lde.

b) Ha bennünk emberek vétkeztek, akképpen bocsásd meg,

* *és bocsásd meg a mi vétkeinket,*

Mj: Ismét tapasztalhatjuk, hogy a stilisztikai változatosság megőrzése érdekében szinonimákkal dolgozott a fordító (*tusare* vs. *ratchire* ill. a hozzájuk tartozó múlt időt jelző particulák).

8. chikoro katpak ne yakka tusare wa ratchire wa un kore.

a) *chikoro katpak ne yakka* ‘a mi bűnünk is’ / *tusare* v. *ratchire wa un kore* lde.

b) ahogy a mi bűnünknek is megbocsátás adódjon.

* *miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.*

Mj: Úgy tűnik a 7-8 között értelmi-logikai csere történt az ainuban az eredeti szöveghez képest (*And forgive us our trespasses, As we forgive them that trespass against us.* 1662: 33). Az ainu változatban úgy tűnik, mintha az Úr bocsátana meg minden vétket, az ellenünk irányulót, és a mi vétkeinket is mások ellen. Az 1896-os változat 7-8. sorait ugyan Sacoolidge már módosítva örökítette tovább, de az értelmi zavar itt is mutatkozik, mivel a passzív szerkezet miatt nem derül ki, hogy egyedül az Úr cselekszik, ill. cselekedhet a vétkek eltörlése ügyében. Noha a kölcsönösséget megtaláljuk (ha a tiéteket eltörli, a miénket is), de nincs benne annak sugallata, hogy egymásnak kell először megbocsátani, hogy az Úr is megbocsásson. Ugyan többször szerepel a kollektív mi, de nem derül ki, van-e közös felettes.

7. *Chi utara anak ne chikoro ashosere utara tusare okere korachi,*

chi utara / *anak-ne* (ld. 9. sor fordítása) / *chikoro* lde. / *ashosere* (a ‘te/ti’ *shose* ‘adósság’ re V_{trans} képző => kb. Pass. ‘adósságtok elengedődjön’) / *okere* ‘befejez’ / *korachi* lde.

8. *chikoro shosep ne yakka tusare wa un kore.*

chikoro ‘miénk’ / *shose* ‘adósság’ + *pe* ‘vmiféle dolog’ / *ne yakka tusare wa un kore* lde.

Kb. ‘A ti adósságaitok ugyanúgy legyenek elengedve (az Úr által), ahogy a mieink is (felelétek)’.

9. Chi okai utara anak ne iteki akoramnukara kuni ne ki wa un kore;

a) *chi-okai-utara* ‘mi’ (*chi* pluralisi partic. + *okai* ‘létezik’ + *utara* ‘emberek’) / *anak-ne* lényeges dolog kifejezésére használatos partic. / *iteki* ‘nem tehet vmit’ + *kuni-ne* ‘úgy, ahogy; aképp’ + *wa un* ‘úgy bizony’ + *kore* ‘ad’ => *iteki kuni-ne wa un kore* kb. ‘könyörög, hogy vki

ne tegyen vmit úgy' / *akoramnukara* kb. 'hitetlen' (*akoram* 'eltérő, más (vélemény)' + *nukara* 'lát' => másképp vélekedő, másképp látó)

b) Mi könyörgünk, hogy ne tégy minket hitetlenné,

* *és ne vigy minket kísértésbe,*

Mj: Az új szavak alkotásának jellemző válfaja az alárendelő, szintaktikai típusú, szerves szóösszetétel. Gyaníthatóan Batchelor számtalan új szót adott az ainuknak fordításával, így méltán nevezték őt nemcsak a kereszténység teljes jogú apostolának, hanem az ainuk „atyjának” is. Vajon tekinthetjük-e az ainu nyelvújítás egyik remek termésének az *akoramnukara* szót? Volt-e ilyen korszak egyáltalán? Minden bizonnyal, hiszen az 1870-es évektől kezdődő békésebb idő a kiindulópontja annak a 100 éven át tartó megfeszített munkának, amely az ainu nyelvtörvényben csúcsosodott ki (1997 + 2008 Nibutani deklaráció, bővebben Sawai írt az ainu nyelvtervezésről és a nyelv jelenlegi helyzetéről; 1998).

10. *orowa, wenbe orowa no un ohaitare wa un kore.*

a) *orowa, orowa-no* 'asztán' / *wenbe* 'ördög' / *un ohaitare* 'minket megvéd' / *wa un kore* lde.

b) asztán az ördög ellen majd védelmünk adódjon.

* *de szabadíts meg minket a gonosztól;*

Mj: Az *orowa* és *orowa-no* 'asztán' betoldása ismét a gondolatritmust és a stilisztikai változatosságot biztosítja. A *wenbe* (röviden *wen*) eredetileg 'rossz, démoni dolog' megnevezése volt, amely redukálódott az 'ördög, sátán' jelentésben (ugyanúgy lehet jelző, mint a *kamui*: pl. *wenbe-sani* 'kigyó, démon; terminus a szégyenre' tkp. 'démoni ivadék').

11. Kieg.: *Moshiri hene, kiroro hene, nupeki hene, hembara pakno ne yakka Michihi korope ne gusu ne na. Amen.*

a) *moshiri* lde. / *hene* 'mind' / *kiroro* 'hatalom, erő' / *nupeki* 'fény(esség)' / *hembara-pakno-ne-yakka* 'örökké' (amikor + amíg + is) / *Michi-hi* 'Atya + -sÁg, fennség' / *koro-pe* 'birtokol' + 'dolog' / *ne-gusu* 'mert' / *ne* ill. *na* afirmatív partic., megerősítés, lezárás a szerepük.

b) Mind az ország, mind a hatalom, mind a fényesség legyen az Istenség birtokában, úgy legyen. Amen.

* *Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Amen.*

Mj. Az Isten, vagy az istenség és a fény összekapcsolása az ainu kultúrkörben is evidens (elég, ha az ainu yukarok, epikus költemények istenségeire gondolunk; Fodor 2008: 77-85). A szóösszetétellel stilisztikai erőt adnak az isten kiemeléséhez, és szemantikailag is elkülönítik, hiszen a *nupeki-at-kamui* 'fényes Isten' egyben 'az igazi Isten' jelentéssel is bír. Érdekes időhatározói szerkezetre is bukkanunk, amelyet részleteiben lehet elemezni. Gyakori, hogy az örökkévalóságot a valamikortól-valameddig kérdésre felelő, vagy időtartamot kifejező és végidőre utaló szavak jelentéssűrítő összetételeivel jelenítik meg (pl. a japánban *eienni* 'örökkévalóság' = hosszú idő + távoli, messze lévő + ig; vagy *ikuhiashiku* = mennyi + régen).

Amen. Ezt a héber eredetű szót, amely igenlést és kívánást jelent, természetesen minden keresztény ima végére illik kitenni. A hitvallás befejezésénél a jelentése 'úgy van, úgy tartom és vallom' imák végén a jelentése 'úgy legyen, teljesüljön'.

John C. Sacoolidge 2007-ben közreadott változata (az eltéréseket *kurzívval* ill. -vel jelöltem):

- 1. Kando otta an chikoro Michi ,
- 2. *E kon* reihei orota aeoripak kuni ne ki wa un kore. (*e-kon* = *e-koro*, *kon* = *koro* röv.)
- 3. *E koro* moshiri ekte wa un kore. (*e-koro* 'tied')
- 4. *E kor* ' irenga kando otta an korachi, (*e-koro* 'tied')
- 5. moshir 'otta ne yakka une no aki kuni ne ki wa un kore.
- 6. Kesto kesto chi e *kunip* tanto ne yakka un kore. (*kunip* 'juss, járandóság')

- 7. *Chi utara anak ne chikoro ashosere utara tusare okere korachi*, (Ide.)
- 8. *chikoro shosep ne yakka tusare wa un kore*. (Ide.)
- 9. *Chi utara anak ne iteki akoramnukara kuni ne ki wa un kore*;
- 10. *koroka wenbe orowa no un ohaitare wa un kore*. (*koroka* ‘de, bár, habár’)
- 11.

Sacoolidge forrása sajnos ismeretlen. Egyetlen lényegi eltérés a 7-8. sorokban van, és nála is hiányzik a 11. sor.

Összefoglalás

Ugyan nem ainu anyanyelvű fordítótól, de az ainu nyelv, szövegelemlékek és az ainu irodalom motívumokban, kulturális paradigmákban bővelkedő forrásaként olvashatjuk John Batchelor munkáját, amelynek csak egy apró szelete a *Miatyánk*. Később a misszionárius további fordításokkal gazdagította az ainu kereszténységet (1896a, 1906). Munkássága vallástörténeti, etnográfiai, és számomra elsősorban nyelvészeti érdekesség. E dolgozattal nemcsak öt kívántam szélesebb (keresztény) körben megismertetni, hanem az ainu nép iránti tiszteletet is ki kívántam fejezni.

Irodalom

- ABOTT, EDWARD 1900: *Japan and the Nippon sei Kokwai* (the Holy Catholic Church of Japan): a sketch of the work of the American Episcopal Church. Illus. Plates. Map. Hartford. Soldier and servant series 23.
- ALFREDA, ARNOLD 1906: *The Light of Japan. Church work in the dioceses of South Tokyo, Osaka and Kiushu, under the Church of England*. Hartford. Portraits. Plates. Map. Soldier and servant series. Extra number.
- BATCHELOR, JOHN 1892: *The Ainu of Japan. The religion, superstitions and general history of the hairy aborigines*. Illus. Sm.
- 1896a: *Kamui Fushko aeuitaknup, Iyohaichish* (The book of psalms). translated into Ainu by Rev. John Batchelor. Bible Societies’ Committee for Japan. Yokohama-Tokyo.
  - 1897: *Chikoro utarapa ne Yesu Kiristo ashiri aeuitaknup oma kambi* (The New Testament of our lord and saviour Jesus Christ in Ainu). translated out of the Greek. Printed for the Bible Societies’ Committee for Japan by the Yokohama Bunsha. Tokyo.
  - 1901: *The Ainu and Their Folklore*. Illus. Plates.
  - 1902: *Sea-girt Jezo. Glimpses at missionary work in North Japan*. Illus. Portraits. Plates.
  - 1905: *An Ainu-English-Japanese Dictionary* (Including a Grammar of the Ainu Language). 2nd edition. Tokyo.
  - 1906: *Ainu Seiko Kai gusu an Inonno-itak newa shinotcha-ibe oma Kambi-sosh*. (Prayers and Hymns in Ainu).
- BICKERSTETH, SAMUEL: 1899: *Life and Letters of Bishop Edward Bickersteth*. Tokyo.
- CADDELL, CECILIA MARY 1904: *The Cross in Japan: A History of the Missions of St. Francis Xavier and the Early Jesuits*. New edition.
- CARY, OTIS 1909: *A History of Christianity in Japan*. 2 vols. Maps.: Vol. 1. *Roman Catholic and Greek orthodox missions*; 2. *Protestant missions*. N.Y.
- CHAMBERLAIN, BASIL HALL 1887: *The Language, Mythology, and Geographical Nomenclature of Japan Viewed in the Light of Aino Studies*. Including an Ainu grammar, by J. Batchelor, and a catalogue of books relating to Jezo and the Ainos. Tokyo.
- COBOLD, GEORGE AUGUSTUS. 1894: *Religion in Japan: Shintoism, Buddhism, Christianity*. Plates. Sm. London-Oxford.

- FODOR GYÖRGY 2008: *Bevezetés az ainu irodalomba*. Zempléni Múzsza. 2008/2: 77-85.
- GRIFFITHS, DAVID, N. 2002: *The Bibliography of the Book of Common Prayer, 1549-1999*. London and New Castle. The British Library and Oak Knoll Press..
- KINDAICHI, KYÔSUKE. 1949: *The Concepts Behind the Ainu Bear Festival (Kumamatsuri)*. Southwest. J. Anthropol. 5: 345-350.
- MITSUKURI, KAKICHI 1901: *Ein Beitrag zur Geschichte der japanischen Christen im 17. Jahrhundert*. Tokyo.: 193-223.
- PHSUDSKI, BRONISLAW PIOTR 1912: *Materials for the Study of the Ainu Language and Folklore*. Imperial Academy of Sciences. Cracow.
- SAWAI, HARUMI. 1998. *The present situation of the Ainu language*. Studies in endangered languages: Papers from the International symposium on endangered languages. ICHEL Linguistic Studies 1. edit. By K. Matsumura. Tokyo: Hituzi Syobo.
- STOCK, EUGENE 1905: *Japan and the Japan Mission of the C.M.S.* 4th edition. Illus. Tokyo.

Felhasznált források

- Ainu karisia* eiwange gusu an inonno itak oma kambi. 1896. ford. Batchelor, John. Church Mission Society. Society for Promoting Christian Knowledge. London.
- BCP= The book of common prayer. (1549). 1662. 1999. D. Campbell. London.
- Biblia. Magyar Bibliatanács Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya. Bp. 1979.

Mexikói szent család

Epistula adventiana

Várákozunk. – Az üveg kirakatban a fények az éjben,
mint a szivárvány, kápráztatják el szemeinket.
Már hetek óta ajándékot vár annyi gyerekszív.
Feldíszítik a fákat a téren, az ágra az izzók
színes villódzó kígyókként feltekerednek.

Várákozunk, boltban! – Vásárol mind, aki él-hal,
s lábamon áll, de ha lépek, élém betolakszik;
majd, miután elhagyta a kasszát, állna be újra,
észre se venné, mily gyönyörűn ki van írva a pultnál:
„Áfás számla igényét, kérjük **ELŐRE** jelezze!”

Várákozunk. Majd szentmise hirdeti Krisztus urunkat.
Dóm kupolája előtt jászol, zöld esti sugárfény
átmelegíti a szívet. Templomi orgonaszó majd
messzire elhallatszik a téren, a szalma között néz
bábu-tehén, pici istálló, a királyok előtte
Megváltónkat várják, hogy leborulva köszöntsék.

Túloldalt koncert, jurtában, s szalma-ülöhely...
Mintha az otthoni bálákon melegedne a szívem!
Pillanatokra, Szegedből, messzi vidékre kerültem.
Várom már, *Szüleim*, hogy köztetek ott legyek én is!
Otthon majd fazekak duruzsolnak, a tűzre teszek fát,
feldíszítjük az ünnepi asztalt, este fenyőnket.
Mégvacsorázunk. Majd nagyanyámmal dalba fogunk,
énekelünk, míg bírja a hangunk és a gitárhúr.
Már-már nálatok otthon voltam, felmelegedtem.
„*Ringasd el magad.*” Elringattok a képzeletemmel! –
Szóltak a gyors fuvolák, a gitárok, a dob, meg a bőgő,
én csak a Csendre figyeltem, a megszülető Nyugalomra...

¹ hexameter

Kettős ünnep

Zölden¹ tartja magát a szép fenyőfánk,
még bent van, tele ága roskadozva,
sok díztől ragyogón a gyertyafényben.
Minket néznek, örömmel ünnepelve:
Nap, Hold, csillagok és aranydiók is.
Gyöngy girland tekereg fel ágra-ágról,
angyalkák seregét, a hópihéket,
csengettyűket, a gömböket követve.
Kint zord tél maga ölti rá a fákra
reggel, díszeként, a zúzmaráját,
ám délben, – melegít a napsugár már –,
gyengéden lesegíti jég-ruháját,
olvad hótakaró: a hóvirágon!

Kettős ünnep e nap, családi körben,
mert míg Édesanyád köszöntöd, addig
Mindkettőtöket, – ünnepelve –, mink is!
Zölden vár a fenyőnk, köszöntve Téged,
hálás, hogy szereted, velünk örülhet,
ő is Rád mosolyog, köszönve azt, hogy
még köztünk lehet, s ép a díszruhája.
Bár már tülevelét levetni készült,
nem dobtad leszerelve, dísztelen ki,
inkább öntözöd újra, még, hogy éljen!
Ő így, Édesanyám: viszont szeretve,
természet különös csodájaképpen,
hálás névnapodért: a Lídiáknak!

Téli tűz

Fagyott a hó, szavam lobog szaván,
ő szemlesütve vár, én kérdezem;
mint a friss havat, felolvasztanám,
de nem szabad őt megérintenem!
Most ő is ég az arcán, homlokán?
Ha rám se néz, én észre sem veszem?
Találkozásunk elvarratlan, ám
e kémkedésben ott a női szem?
Fagyott kezünk a társra vár talán,
vagy zsebbe húzza még a félelem?
Vagy mi tartja e tisztaság falán
e nem-tudom-mit bennem éberen?
Ha tűz, a lángja ily mohón sziszeg?
A másik arcon ég csupán: hideg.

¹ hendecasyllabus

Önzetlenül a magyar kultúra szolgálatában Interjú Bakos Kiss Károllyal*

1. rész

2008 novemberének második hete jeles eseménnyel vette kezdetét az irodalomkedvelők számára a kárpátaljai Beregújfalu községben: ekkor és itt mutatták be ugyanis Bakos Kiss Károly *Legyen vers* című kötetét. A jeles gyűjteményt nem akárki, hanem a Kárpátalján és annak határain túl is elismert József Attila-díjas költő, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet munkatársa,

Vári Fábián László mutatta be.

A KMMI tudományos és kutatómunkáért felelős munkatársa kiemelte:

– Bakos Kiss Károly most már nemcsak Beregújfaluhoz tartozik, hanem a tágabb értelemben vett magyarsághoz, elsősorban az egész kárpátaljai magyarsághoz. Az által, amit tett, amit alkotott, azt hiszem, hamarosan elhozza az idő azt a pillanatot is, amikor az egyetemes magyar irodalom is büszkén fogja a sajátjának vallani.

Bakos Kiss Károly megtanult mindent, amit a szakma nyújthatott számára, és ami egyáltalán a könyvekből megtanulható – elemezte az ifjú pályatársat a József Attila-díjas költő.

Ennek kapcsán faggattuk az „ünnepeltet”, vajon mit jelent számára a neves pályatárs elismerése, a siker; a költészet és általában véve az egyetemes magyar értékek.

– Mi ösztönzött arra, hogy eljegyezd magad az irodalommal, a költői hivatást válaszod?

– Édesanyám tanúsága szerint korábban tudtam beszélni, mint járni. Az ember azon képessége, hogy egy kódrendszer, a nyelv által is közvetítheti a befogadott valóságot, és nemcsak annak fizikai, objektív síkját, de a lelki, azaz az individuum szűrlete által teremtődött valóságképét is érzékeltetheti, az már igen korán foglalkoztatott. Öntudatlanul is szavakat, fogalmakat igyekeztem alkotni olyan jelenségekre, melyeknek már volt nyelvi ábrázolása, csak én még nem ismertem. Majd a ritmika, a nyelvi strukturáltság zenei aspektusai kerítettek hatalmukba. Ekkor döbbsentem rá, hogy a stilaritás, a különféle költői tömörítőeszközök meghatározzák a ma is divatos csúnya szóval – „szöveg” közlésértékét. Ekkor már tudatosan is keresni kezdtem azokat a módszereket, amelyek által klaszszikusaink azt a szépségélményt váltják ki, amiben egykor és ma is fürdenek lelki, szellemi, és meg merem kockáztatni – szinte már testi szenzoriam.

Voltaképpen mindig a művészet körül tébláboltam. Népdalt énekeltem, szavalóverseknek „sokát” nyertem meg már gyerekkoromban. Az előadóművészettől csak a pszichés gátak okán képződő jelenségek riasztottak el.

Úgy ítélem, legalább olyan mértékben választott a „költői hivatás” engem, mint én

---

* A Magyar Kultúra Napja alkalmából a beregszászi Magyar Házban rendezett ünnepségen az Együtt folyóirat Irodalmi Díját kapta Bakos Kiss Károly szerkesztőnk.

azt. Csupán hasonló hatást kívántam elérni, mint amelyek engem értek, mielőtt, miközben, miután a költészet ellipszisem gyújtópontjává vált.

– *Mi a költői hitvallásod?*

– Határozottan hiszem, hogy a költészet, miként más művészetek: „szent játék”, mely a mélységektől a magasságokig, szakrálisról a profánig a lét tiszta párlata, s mint ilyen, a szóbeli közlés legkoncentráltabb módja. A költő a „való világ varázsainak mérnöke” kell, hogy legyen. Önnön szűrőinek mással össze nem hasonlítható, mégis egyetemes érvényű következtetésekkel szolgáló rostáján kell ábrázolnia magát a létezést, az emberi egzisztencia teljes spektrumát. A költő, mint minden művész, az emberi létállapot teljességét igyekszik feltérképezni. A maga korlátolt eszközeivel érzékeltetni a végtelenséget. Ez bár metafizikusan hangzik, mégis ezt a lehetetlen küldetést veszi magára mindenki, aki költő, s nem csak annak vallja magát, ami voltaképpen nem is direkt küldetés, hanem az adott ember természetéből adódó létállapot. Végső soron alkotni vagyunk, nem dicsérni! De hát a kettő nem ugyanaz?

– *Milyen hozzávalók szükségesek, hogy valaki költővé álljon össze?*

– Hozzávalók? Ez egész nehéz kérdés. Weöres szerint minden gyerek költő. A léttapasztalatok hiánya ekkor még nem korlátozza semmiben az emberi fantáziát. A gyermeklélektan tanúsága szerint a fokozott képzelőerő a későbbi intelligencia előhírnöke. A ritmusérzék megléte, az arra való fogékonyság már igen hamar tapasztalható. A ritmusérzék természetesen azonnal feltételezi a zenei hallást. Magam nem is ismerek költőt, ki ezt a képességet nem birtokolná. Ha hangszíne, hangterjedelme és egyéb született képességei nem teszik lehetővé a Szépet, inkább hallgat, mintsem hamisan énekeljen. No de ezek a poeta natus feltételei. A poeta doctus már érteni akarja mestersége törvényszerűségeit, nem csak hatni akar, de tudni azt, hogy mi által hat. Nemcsak lelkével, de szellemével is birtokba venni művészetét. A prozódia és poétika ösztönös alkalmazása mellett nemcsak funkcionális művészetként, de értelmileg megragadható tudományként is értelmezni a hatásmechanizmust.

De mindez csupán másodlagos. A líra logika, de nem tudomány, tudjuk József Attilától. Lehet az ember akár minden megtanulható formai képesség birtokában, ha mélység híján képtelen a valóság minél teljesebb muzsikáját önnön nyelvi hangszerén megszólaltatni.

Egyszerűen fogalmazva a legszükségesebb alap a tehetség, a veleszületett érzék, a valóság kimondásának sajátos kényszere.

– *Véleményed szerint valóban helytálló-e az a felvetés, hogy válságban van a világ, a magyar kultúra?*

– Az emberiség történetének sokkal gyakoribb időszakai a válságok, mint a fejlődő periódusok. Mikor egy társadalom látszólag egy hullámhegy csúcspontjára jutott, a mélyben már jócskán megindultak a bomlási folyamatok. És fordítva. A válságok arra mindenesetre kiválóak, hogy mozgósítsák a társadalom immunrendszerét.

A társadalom és a kultúra fejlődésének kölcsönhatásairól annyit azért leszögezhetünk, hogy a kultúra prosperitásához bizonyos résznyi anyagi feltételekre is szükség van, például a szobrásznak megrendelőhöz, a festőművésznek vásárlóhoz stb. De még ez is csak vulgármarxista megközelítés. Van Gogh amellet is megalkotta életművét, hogy életében egy képét sem vásárolták meg. Az orosz irodalom is akkor emelkedett a legnagyobb magasságokba, mikor egyre nyilvánvalóbbá vált a cári rendszer válsága. A művészet mindig reflektált a társadalmi folyamatokra, és mindig akkor szólalt meg, amikor mondanivalója volt.

A globalizáció, az információs konzumtársadalom a magyar kultúra szempontjából is egyfajta kihívást jelent. Tekinthejtjük ezt válságnak is. A szépirodalomra, a költészetre va-

lóban csökkent a „kereslet”, egyre kevesebben olvasnak verseket. Mégis úgy hiszem, hogy amíg magyar ember él a földön, addig, ha kevesek számára is, de igény lesz a művészetre.

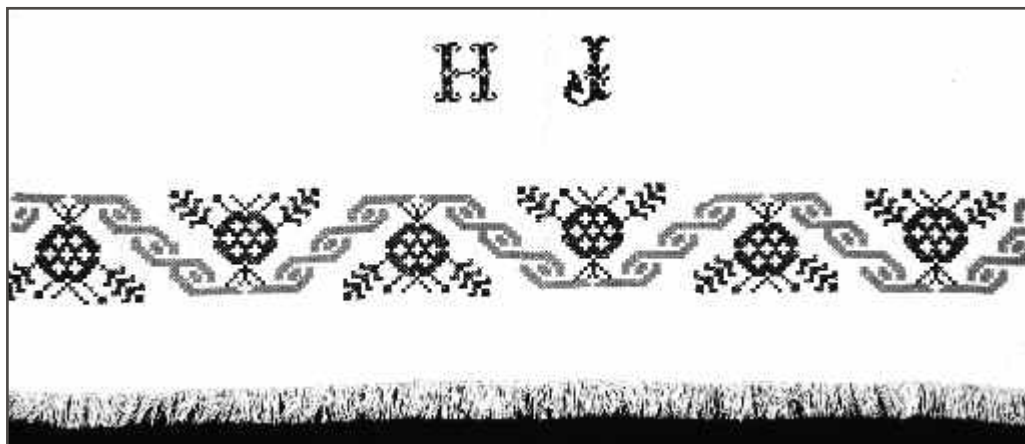
– *Van-e költő, író példaképed? Miért éppen ő az?*

– Tulajdonképpen nincs. Illetve nagyon is sok van. Kezdetben Weöres, Zelk, Váci Mihály, vagy akár Petőfi, Arany magyarosai hatottak leginkább.

Felnőttként József Attila és Pilinszky, de nem csak ők, mindazon nagyok, akik sűríteni tudtak. (Bár, hogy a költészetemre mi és mennyiben hat, azt nem is az én tisztem eldönteni. Csak arról beszélhetek, ami és aki rám, mint befogadóra volt elemi hatással.) Az alfa és origó József Attila mellett Zelk olyan sorai, mint a „Megyek az utcán sehova, megyek se ide se oda...”, vagy Nemes Nagy téli fái örökre kísértének. A kagylóhéjba zárt világegyetemek, ahol minden újraolvasás felér egy ősrobbanással, a történelemmel, a létezéssel, hogy aztán visszahullva egy fekete lyukba, kezdődhessen előlről. Egy időben faltam az egzisztencialistákat, a Schopenhauerből „kinövő” Kirkegaard-t, Heideggert, Camus-t. Az abszurditás kapcsán jutottam Pilinszkyhez. De nemcsak a tömörítés inspirál, hanem az érzékiség és a játék is. Csak példaként, ahogy Nagy László fordít Lorcát, az utolérhetetlen, ahogy Juhász Ferenc szürreális képi alkímiája, vagy nem különben Weöres minden tudáson túli virtuóz naivitása. Az, hogy egy alapjaiban fogalmi művészet stílárisközkeivel szinte minden kifejezhető, és minden táj bejárható. És itt jelenik meg az S. Benedek által említett vándorpoétaság. A latin vagy keleti ihletettségu szerzeményeimet sajátos szereplíráként eleve pszeudo-fordításoknak szántam. (Magad is tanúsíthatod, mennyi időt töltöttünk pl. az egyetem Kelet-ázsiai tanszékén.) Atmoszférájukat és attitűdjüket igyekeztem a „magam hasznára” felhasználni, hogy tágítsam a közölhetőségi horizontot. És a teljesebb skála okán, megkockáztattam a nyelvi esendőséget is, erre Bertha Zoltán világít rá. Hogy ne csak a már középiskolai tananyaggá vált klasszikusokkal példálózzak, s mivel csak az boldog, ki játszhat, olyan játékmestereket is szívesen olvasok, mint a fentebb említett Parti Nagy Lajos ön- és mindenirányú fanyar iróniával telt nyelvi leleménye. És sok-sok kortárs szerzőt figyelemmel kísérek még.

Azért, ha önmagam előtt végképp lemeztelenedem, minduntalan visszahullok Radnóti háborzongató klasszikumához, a kései József Attilához és Pilinszkyhez. Ami biztos.

(Az interjú 2. részét egy későbbi alkalommal közöljük.)

Beregi kendőminta

Kétely

Ha írok ujjaim letörnek
Ha járok mind mi út kitér
Ha mérek súlya vész a kőnek
S nem tudhatom mi mennyit ér
S nem tudhatom még mi ér
Csak várok egyszer tán megölnék...

Ha járok mind mi út kitér
Ha írok ujjaim letörnek

Cím nélkül

Itt kínok laknak meg örömök
A szélben álmok járnak este

Itt végtelenek a körök
A fák tornyai zöldre festve

Itt esők mosnak és örök
Szálai dróttá hülnek

Itt kínok laknak meg örömök
S az örömök kitelepülnek

Búcsúzás- töredék

Jöttem, hogy hagyjam lábnyomom.
Velem a kérdés, tán rád hagyom,
Hogy menni vagy maradni kétes?
S e nyelv, mely bármire képes.

Ha magamtól menekülni vágyom...
Szeressen anyám, szeretóm, barátom.
S ha vége minden...

Hogy el tudjak menni innen.

Sors, identitás, megmaradás

Páskándi Géza egyik Árpád-házi királydrámájában Szent László így fohászkodik az Istenhez: „Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar is legyen”; s egy másikban Könyves Kálmán ekképpen mondja ki a szakrális bizonyágot: „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? (...) Azzal, hogy oly sok emberi nyelv van, kicsi és nagy – volt-e terve az Úrnak? És vélünk, a mi nyelvünkkel volt-e, s ha igen, mi célja, terve volt? (...) hiszem, hogy akármily kicsiny, de mégis volt célja. Ha semmi más, egy bizonyosan: hogy megmaradjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké.”

Egyik esszéjében Kányádi Sándor szintén leszögezi: „A nemzet célja tehát az lehet, hogy az Isten csak számára kiválasztott nyelvét az emberiség legvégső határáig továbbvigye, gyarapítsa mindannyiánk örömére, és tegyük hozzá, Isten nagyobb dicsőségére.”

Sütő András gyakran hangoztatott sorsparancsolata, a Bethlen Gábor-i intellemmel tanító erkölcsi maximája: „úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk”.

Szőcs Géza szerint: „A nyelvek sokféleségében Isten az egyetlen és egyszeri világot többszörözte (...) Világisten a nyelvekben megsokszorozta önmaga tükörképeit. E tükrök mindegyike a világ más-más arcát ragadja meg – hiszen minden nyelv külön látomás a világról. (...) Ezért mondhatjuk, hogy bármely nyelv halálával egy lehetséges világ pusztul el – s hogy bármely nyelv megsemmisítése egyenlő Isten arculcsapásával. És ezért igaz az, hogy míg a történelmi értelemben vett hazák pusztulása pótolhatatlan kulturális veszteségnek számít, addig a nyelvi hazák halála metafizikai tragédia lehet az egész emberi civilizáció számára.”

Antológiába lehetne gyűjteni csak a mai, a kortárs magyar irodalom jeleseinak is az aggodalmas gondolatait és tézis-megfogalmazásait a nemzeti megmaradás szükségképpeniségéről, egyszersmind fájdalmas veszélyeztetettségéről. Ami figyelmeztető szellemi útmutatás, szállóigévé nemesedett szózatos kiáltás vagy keserű igazságkijelentés Balassitól, Zrínyitől, Csokonaitól, Kölcseytől, Vörösmartytól Petőfin, Aranyon Adyig és tovább ível, végig a huszadik századon, az ma is, most is égetően aktuális, felrázó és megvilágosító. Tovább gyűrűzik és visszhangzik Ady aforisztikus szentenciájának üzenete, amit Czine Mihály is annyiszor idézett: „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”. Vagy az, amit például az 1943-as Szárszói Találkozó bevezetőjében Kodolányi János így fogalmazott: „minket, magyarokat, az a veszély fenyeget, hogy elveszítjük magyarságunkat s ezzel fennmaradásunkat, egész életünket is, ha csak egy pillanatra is elveszítjük magunkat”; a konferencia záróelőadásában pedig Veres Péter így: „Azt kell tennünk, amit minden életrevaló nép tett a történelem folyamán: *alkalmazkodni, hogy megmaradhassunk*. Ez minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”

S hogy mi hívja elő újra és újra ezeket a szakadatlan nyomatékkal ismételt és újracsiszolt, újraáryalt önbiztató és önerősítő állításokat, sorsösszegző létaxiómákat? Nyilván a magyarság helyzetének alapvető változatlansága, a felkavaró egzisztenciális öskérdés legyűrhetetlen jelenvalósága: a lét és nemlét közötti sorsharc végzetserű folytonossága. A pusztulásveszelem nyomasztó állandósága és fokozódása.

A magyarság demográfiai zsugorodása, Kárpát-medencei térvészése: elsődleges és kétségbenvonhatatlan tény. Az etnikai hanyatlás alapvető tünetei napról napra követhetők nyomon

egyrészt a határokon túli területeken, másrészt határon belüli vidékeken. Aprófalvak elnéptelenedésétől az előregedés, az átlagéletkor-süllyedés és a születéscsökkenés (azaz általában a népességfogyás) jelenségein át a katasztrofális betegségarányok és népegészségügyi nyomorállapotok bekövetkezéséig a nemzethalál réme valóságos élettani értelmében is fenyegetővé vált. A kisebbségi sorban a szórványok és a peremvidékek rohamos anyanyelvi lemorzsolódása, hagyományos magyar nyelvterületek „elcsángósodása”, az elvándorlás és a szétszóródás, vagyis a nyelvvesztés, a nyelvhalál baljóslatúsága: szintén mindennapos nyers realitás; „nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet” (Sütő András). A nemzetegység érzelmi megalapozottságának a hiánya, a szellemi leépülés, az erkölcsi és lelki romlás, az irdatlan társadalmi méreteket öltő öntudatvesztés pedig 2004. december 5. „Fekete Advent”-jében, az ön- és testvéremtagadó viselkedés törvényesítésében, legitimizációs kísérletében mutatkozott meg diabolikus gyalázatossággal. A morális és pszichikai lumpenesedés, a páriatomeggé, pusztá fogyasztói „plaza-zombi”-masszává züllés irama eddig elképzelhetetlen sebességre váltott, a kulturális nemzeteszmetől, az „emelkedő nemzet” Németh László-i és ’56-os eszményeitől való távolodás ugyancsak természetes napi valósággá fajult.

A drámai sorshelyzet súlyosságának megítélésében a leghelyesebb azokra hagyatkozunk, akiknek az igazát a gondolati érzékenység, a kollektív önismereti mélység, a legtágasabb szemléleti horizont, a látomásos távlat és a morális tisztaság szavatolja: író, művész, bölcselő, gondolkodó szellemóriásainkra és őket követő társaikra. Akiknek a szavát érték és minőség, lélek és idő egyaránt hitelesíti. A felismertető és beláttató erő: hogy ha (Adyval szólva) a „Templomot” (a magyar önazonosság és összetartozás, az erkölcsi, spirituális, nyelvi-kulturális nemzetegység szentségét) nem építjük föl: „népét Hadúr is szétszórja”, s „fölolvaszt a világ kohója”. És: „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna.” „Tetveinktől ellepetten, elgyengülve várjuk, hogy mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmatbirtokába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptestvériségnek leszünk osztjájai? Mindegy (...) elveszünk, mert elvesztettük magunkat” – mondja örökérvényű időszerűséggel *A szétszóródás előtt* Adyját idézve (*Debreceni kátéja* befejezésekként) Németh László is. S az ő születésének nyolcvanadik évfordulójára írott versében (*Üdvösség vagy halál*) Illyés Gyula pedig mindezek után (vagyis a képletében, szintén Ady kapcsán, s legalább esélyként) mégis-hitre és reményre így buzdít: „Vagy fölépítjük mi is azt a Templomot, / vagy népét Hadúr is szétszórja”. (Kányádi Sándor szerint ez a templom voltaképpen már felépült: mert nem más az, mint a magyar költészet sok évszázados csarnoka. Farkas Árpád szerint viszont Ady temploma, amely „a nemzet egészét jelenti”: az a „talán soha meg nem épülő építmény”, amely „téglák és kövek nélkül is összeáll egyszer” mégis, mert pillanatnyilag még nem építettük meg.) A helyzet tragikumában az általános létromlás és tudatzavar, az „amentia” összevegyül, összetorlódik a pusztító szándékokkal és érdekekkel: „Ez a szerencsétlen nép máig sem ébredt rá, hogy ki akarják irtani. A valamikori nagyhatalom fél évezred óta morzsolódik, Trianon már nyilvánvaló átgon-dolt kísérlet volt az elvéreztetésére” (írta a 2004-es öngyilkos népszavazás utáni keserűségében Fekete Gyula).

Mindezzel szemben a megmaradásakarat érvényesítésének a stratégiája a magyarság régi és mai legjobbjainak a tanítása szerint döntően a keresztény gyökerű kulturális, szellemi, erkölcsi nemzetfogalomra és nemzetszervezési eszmékre építhető. Továbbra is világos irány- és értékjelző mindaz az etikai alapvetés, amely a sorsvállalás feltétlenségében ragadja meg ethnosz és ethosz, emberség és magyarság összeforradásának hit- és minőségelvű szükség-szerűségeit. „Nekem nem magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élösködik. Nekem az magyar, aki dolgozik (...) Nekem magyar: az élet nyolc millió verejtékes, szomorú gladiátora” (Szabó Dezső); „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*” (Reményik Sándor); aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” (Tamási Áron);

„a mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul” (Makkai Sándor); „mindíg magunkért, soha mások ellen” (Dsidá Jenő); „Mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember” (Németh László); „egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarabbá váljon” (Wass Albert); „a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkodás és a nemes magatartás” (Veres Péter); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!” (Utassy József). Ilyesképpen szólnak ezerféle patetikus és humoros, gnomikus és magyarázó, költői és filozofikus hangnemváltozatban az értelmezés racionális veretű summázatai. De a közösségi kultúrának és történelmi tradícióknak, a nemzeti identitásnak és humanitásnak mint a közös ihlet, vállalkozás, teljesítmény összességének a folytonosan elsajátítható és elsajátítandó minősége: a magatartás, az erőfeszítés, az elszánás nem pusztán racionális, hanem gyakran szinte hősiiesen átszellemített, szakrálisan spiritualizált vagy misztériumszerűségében felfogott erkölcsiességét is megköveteli. A ragaszkodás így: illúziótlan számvetés – a körülményekkel is szembeszegülő dac. Németh László például úgy érezte, hogy az ellenerők nyomása alatt anynyi könnyebbsége volt, amennyit ő maga a népéhez kötő hűségén lazított. Mert „a hűség bűnhődött, a hűtlenség felmagasztaltott”.

A megmaradasküzdőlemben a lét- és hitküzdőlemben tehát egybeesik és egymást erősíti. Az önazonosság létmegtartó harca a hit megőrzésével szakralizálódhat, a hitvallás moralitása pedig valóságos történelmi energiává lényegülhet.

S a magyar történelmi létet évszázadokon keresztül megrendítően kifejező sorsirodalom borzongató jelentésmélységekkel és esztétikai teljesértékűséggel határozta meg a történelmi magyar sorslátást, a kollektív-nemzeti önértelmezés irányait és igazságait, s rázta fel az anynyiszor tragikus létharcai, életküzdőlemben között is a mindenkori megmaradásáért esengő-hadakozó magyarság lelkiismeretét. A nemzeti közösség legmélyebb-legautentikusabb fájdalmai, vágyai, felismerései, szándékai fakadnak fel ezekben a művekben, s a lehető legváltozatosabb regisztereken hangzanak fel: a keresztény vallási hagyomány transzcendentális öselményeivel töltekező hitvalló imádság, himnusz, óda, segélykérő könyörgés, lamentáció, a tágabb és szorosabb értelemben vett zsoltáros ének, vagy az archaikus-mitologikus folklórtradíciókban is gyökerező sirató, fohász, ballada, liturgikus népének, bűnvalló konfesszió és a többi műforma poétikai-esztétikai gazdagságában. Az önazonosság – a szakrális beszédmód ezernyi árnyalatában, identitás és vallás lényegi funkcionális egységében, összefonódásában. Katartikusan példázva egyúttal azt a törvényszerűséget is, amelyet a kollektív kulturális emlékezet társadalomtörténeti fenomenológiájáról értekező Jan Assmann így fogalmaz meg: „Bizonyos persze, hogy az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei – a samaritánusoktól a baszkokig – egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze”.

A magyarság élete és kultúrája a lehető legmélyebben, legszorosabban fonódott össze a kereszténységgel; az archaikus gyökerű és ősi hitformákat, világképi elemeket is megőrző keresztény szellemiséggel. A magyarság egzisztenciálisan és kulturálisan is eltéphetetlenül azonosult a kereszténységgel. Nemcsak úgy, hogy legalább évezrede éli a keresztény hitet, éli természetes vallási kultúrájaként, hanem – amire szerencsésebb sorsú népek soha nem kényszerültek – hogy drámai, hatalmas vérveszteséges történelmi harcok során folyvást meg is kellett védenie, s meg is védte azt. Amikor a hitét védelmezve hadakozott, egyúttal létét és identitását is védte; s amikor etnikai, nemzeti megmaradásáért küzdött, azzal a keresztény értékrendet is oltalmazta, óvta, őrizte. A sorsküzdőlemben a hitküzdőlemben egyben mindig létküzdőlemben is volt – és fordítva. Az azonosságában hordozott kereszténység megőrzésével identitásának alapjait is megtartotta a magyarság; létének megtartásával pedig gyökeresen megélt hitét is fenn tudta tartani. Az identitásküzdőlemben, az identitásmentő igyekezet így eredendően szakrális jellegű-

nek bizonyult. Ezért itatódhatott és itatódott át olyannyira erőteljesen a magyar irodalom a folytonosan érvényesülő szakrális-biblikus vonatkoztatásrendszerrel. A magyar sors gyakran a krisztusival látszódtott egybeesni, illetve az ahhoz való hasonlatosságában ábrázolódtott. Az „imitatio Christi” vagy az „athleta Christi” gondolatától a „Húsvétalan a magyarság” tragikus panaszán át a „Népek Krisztusa, Magyarország” katartikus felismeréséig, régi, törökdlásos századoktól 1956-ig, Zrínyitől Adyig és Máraiig folytonosan megnyilvánult az érzelmi, értelmi, erkölcsi hozzákötődés a krisztusi üzenethez. A fájdalom a passióhoz, a szenvedéstörténethez, a remény a feltámadás, a megváltás üdvtörténetéhez kapcsolódtott: a krisztológiai sorsazonosításban, sorspárhuzamosításban a magyar közösség és képviselője – a magyar lélek megszólaltatója, a magyar írástudó – a saját élményét vetítette ki. A krisztusságélményt mintegy a saját tapasztalatoként érezte át. S a válságos idők szűnhetetlenségében az isteni üdvterv valóban az utolsó, egyetlen valóságos kapaszkodóként szolgált.

Az életelvű megmaradás természetesen a létezés és a kultúra, a hit folytonosságát egyszerre jelenti – ezért kategoriálisan értékelvű. Egy nemzet a hitét pedig csak nemzeti mivoltában való megmaradásával tudja gyakorolni. A nemzet a hitet, a hit a nemzetet tarthatja meg. Minden népnek, nyelvnek, kultúrának így transzcendentálisan igazolható, eredendő és elidegeníthetetlen metafizikai státusa van. Bármely nép elpusztítása metafizikai merénylet – botrány és gyalázat; nyilvánvalóan több mint egyszerű, pusztá fizikai bűntény. S a transzcendens távlatú nemzetlét pedig a lelki, erkölcsi, spirituális, kulturális-szellemi nemzetfogalom eszmei konstrukcióiban is hitelesen fejeződtett ki oly sokaknál – a huszadik században is lényegében minden klasszikusunknál.

A személyes hitélmény, nemzeti-közösségi sorskérdés és a döntően arra visszavonatkozó transzcendentális eszmélkedés, gondolatiság tehát rendre egymástól elkülöníthetetlen szerzősséggel összegeződik. A hit szubjektivitásának szférája szorosan érintkezik, összekapcsolódik a magyarságnak mint sorsközösségnek az objektív, tényszerű élményvilágával; hit és látomás a konkrét életvilággal. A legégetőbb személyes életgond – élet és halál ontikus problematikája –, a legsúlyosabb egzisztenciális talány vagy alternatíva a szülőhaza, a szülőnemzet legmegrendítőbb közösségi válságtapasztalatával fonódik össze: lét vagy nemlét, kollektív megmaradás vagy pusztulás, nemzethalál vagy túlélés, elnyomatás vagy függetlenség, leigázottság vagy önállóságra való felszabadulás, önelvesztés vagy önfelepités, folyamatos demográfiai, erkölcsi, anyanyelvi-kulturális, öntudati sorvadás, zsugorodás vagy morális megerősödés, szellemi felemelkedés katartikusan megélt dilemmáival. S a létezés minden szférában bekövetkező krízisélményének reflexiója gyakran pedig mint utolsó mentsvárhoz, menedékhez, segítségforráshoz fordul a Fennvalóhoz, a gondviselő Teremtőhöz – amikor más remény, evilági kapaszkodó már semmi nem mutatkozik.

De válságos időkben a tisztán szellemi premisszákon és konklúziókon nyugvó nemzeteszme kizárólagos erkölcsi idealizmusa is kétségessé, problematikusává válhat. A végső kiszolgáltatottsággal szembeni sorsigazító önvédelem természetes cselekvésmódozataiban a keresztény-etikai szempont primátusa helyébe az ontológiai szempont abszolút létérdekűsége léphet: a létezés elsődleges, vitális alapértékeinek a megóvása. „Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd. / Ezért nem is hányódom már magamban, / vallom, hogy igazam nincs / és mégis igazam van” – hangzik a huszadik század nagy *Szózat*-vagy *Himnusz*-variációjának is tekinthető Dsida-zsoltárból, a *Psalmus Hungaricus*ból a ket-tős igazság (e sajátos „veritas duplex”), amelynek a feltétlen ellenállást és életmentést hirdető része (a poétikus és retorikus formából sem kiiktatható-kitagadható értelme) sem idegen egyáltalán a magyar sorsirodalomtól és sorsgondolkodástól, Zrínyitől („Fegyvert s vitézt éneklek”) Petőfiig („Fényesebb a láncnál a kard”), vagy Széchenyitől (aki arról elmélkedik, hogy olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni) Adyig (aki

pedig *Vallomás a patriotizmusról* című cikkében nyilvánítja ki határozottan, hogy végső veszedelemkor a nemzet hibáit félretolná „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármilyen áron meg kell védeni”). Egyszerű logikai értelemben természetesen egymást kizáró szemléleti irányként fogható fel a nemzeti azonosság feltétlen erkölcsi értékekre való helyezése, abszolút morális eszményekhez való igazítása, az etikai szempontok és kategóriák értelemdadó prioritásának állítása az egyik oldalon, s a másikon viszont az erkölcsiséget is megelőző ontológiai aspektus elsődlegességének, a végső létvesztélyben a mindennekfeletti megmaradásakarathoz az abszolutizálása. Tamási Áron említett szállóigéje szerint (aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”) a specifikus nemzeti érték éppen az egyetemes, örök embesség igazságaival telítődve nyerheti el jelentését és jelentőségét; az ethnosz csakis az ethosz által valósulhat önmagává, önnön legjobb lehetőségei révén. Kétségbeesett zsoldáros jeremiájában Dsida Jenő ellenben az elpusztulás katasztrófájának elhárítása érdekében, az etikai megfontolások fölé emelkedő pusztító létfolytonosság elsőbbsége mellett hirdeti problematikus, de a helyzetet tekintve szintén meggyőző (és filológiaiag tehát Széchenyitől eredő) érvét: „ha bűnös is, magyar / s ha tolvaj is, magyar / s ha gyilkos is, magyar, / itt nincsen alku, nincsen semmi ‘de’.” – Mármost eldönthető-e az eldönthetetlen? Lehet-e ezek után tisztán racionális erkölcsstani vagy lételméleti igazságot tenni? Maga a probléma azért keletkezett, mert egy nép sorsa problematikussá vált. Így azután a probléma érzékelésével és hordozásával együtt kereshetjük a célravezető utakat lét és morál önértékeinek az egyeztetéséhez és együttes megtartásához.

* * *

A legutóbbi időkben a határon túli és az anyaországi magyar irodalom integrációjának felgyorsulása tovább tart; a szellemi értelemben egységesülő egyetemes nemzeti kultúra folyamatai feloldják a szétszóratásból következő elzáródások merevségét. A kapcsolattartás természetes lehetőségeinek felszabadulása a különféle művészi irányzatoknak, törekvéseknek az egyes régióktól független, határokon átívelő eszmei-elvi szerveződését, valamint a gyakorlati – például a publikációs (könyvkiadási, folyóirat-szerkesztési) – együttműködés változatos formáinak megteremtését eredményezi. Mindazonáltal fennmaradnak a szomszédos országokban élő magyarság (az elszakított nemzetrészek) millióinak léthelyzeti adottságai (a kisebbségiség alapvetően méltatlan politikai-társadalmi körülményei), illetve a közösségi identitásérzés, a kollektív autonómia szükségletének emberjogi és erkölcsi evidenciái. Továbbra is érvényesülnek a sajátos regionális (táji-természeti, szülőföldi, történelmi, etnikai, folklorisztikus, vallási) értékanyagok, a nyelvi-kulturális örökség meghatározó tényezői, valamint a kisebbségi nemzeti közösségek igényei a mindezt fenntartani és ápolni-építeni kívánó anyanyelvi művelődési intézmények működtetésére. A fenyegető veszélyek közegében folytonosan problematikusnak tekinthető (mert annak bizonyuló) megmaradás érzelmi-lelki és eszmei összetevői, az „ahogy lehet” sorsküzdelmek és a „sajátosság méltóságának” tudattartalmak így egyszerre mutatkozhatnak az elemi és demokratikus szabadságkövetelés közvetlen közéletiségében, és művészeti alkotások, irodalmi művek élmény- és jelentésvilágának áttételes nyelvi-esztétikai közegében, hangulati és gondolati övezeteiben. Az emberi létezés egyetemes sorsreflexiói tehát magukba szervesíthetik mind a konkrét gondtapsztalet, mind az attól elvonatkoztató létértelmezés szellemi vetületeit.

Az össznemzeti integráció és szellemi korlát nélkülség tehát mindenképpen örvendetes szabadságkiterjedésként értékelhető. De a szabadságjogok érvényesülése odáig már nem jut el, hogy a határon túli magyar nemzeti, kisebbségi közösségek elvi alapjogait, a teljes körű kollektív önrendelkezés, önkormányzás, az identitáskifejező gyakorlati autonómia feltétlenségét is biztosítaná. A minden értelemben vett, jogi-politikai teljességgel értelmezhető szabadság garanciáit és valóságosságát a magyarság egészének továbbra is nélkülöznie kell. A

sajtószabadság nem egyenlő az önrendelkezéssel; Sütő András megfogalmazásában: „semmit sem kaptunk a megígért jogokból, csak a lehetőségét annak, hogy a megígért jogokért a sajtóban harcoljunk”.

Az egyetemes magyar kulturális integráció, szerves egységesülés mindazonáltal elősegíti, sőt biztosítja az egységes magyar nemzet és identitástudat önreflexiójának a fenntartását. A megmaradás és a kollektív történelmi emlékezet kölcsönös támaszai egymásnak. Az erkölcsi, lelki és önismereti nemzeteszmény és nemzetegység az egész magyarság közösségi azonosságát és összetartozását tételezi; Makkai Sándor régi megállapításai szerint is az egymástól országhatárokkal elvágtott nemzettest-részek nem szabad, hogy a magyar lélek szétesését jelenítsék meg, s „külön-külön elégtelen, félszeg, egymásra nézve is idegenül vegetáló, halódó szellemi torzok siralmas törpecsaládjává” silányodjanak; „nem nyugodhatunk abba bele soha, hogy az összetört nagy tükör üvegcserepei más napot sugározzanak vissza, s hogy a nemzet Géniusának arcát akármelyik is torzképben tükrözze. Minden nehézség dacára, *innen és túl*, azon kell fáradozzunk, hogy szellemi egységünk épen maradjon, s ha új vonások tűnnek fel benne, az ne idegenséget és elszakadást, hanem gazdagodást jelentsen mindenik rész számára”. A „haza a magasban” illyési eszméje, ideálképzete azonban igazán csak az egyes részek, területek, táji-kulturális régiók, eszményközösségi jellegkörök minőségi összeépülésével és emelkedésével, a „genius loci” sokféleségének megnevesítő és együttes (ön)tudatosításával érvényesülhet. A „mozaik-nemzet” egészséges működésében az összeshövődések nem vezethetnek sajátos és hagyományos szellemi értékdimenziók feloldódásához, elmosódásához, megsemmisüléséhez. A sajátos regionális tradíciók, színek, karakterjegyek nem fakulhatnak meg, nem sorvadhatnak el – nem válhatnak uralkodó, így homogenizáló és uniformizáló ízlésirányok áldozatává. Távlatos az lehet, ha az egyedi, különleges többlettartalmak megfelelő ön- és közmegebecsüléssel járulhatnak hozzá a közös kincshez, a szellemi örökség egészéhez. Ha az integrációban az átvétel és a hozzáadás kiegészíti és megerősíti egymást: az általános és az általánosan szükségletkielégítő kínálat mindenütt jelen van, a pótolhatatlan és a lokális pedig nem vész el. A természetellenes zártság feloldódik, a közforgalom folyamánaképpen nem kell mindenütt mindent külön, adottságok nélkül is létrehozni, a jellemzőt és a jellegzetest viszont érdemes önfeladás nélkül életben tartani és ápolni. Nemigen szükséges doktriner globalizációs elvárások szerint mindenütt ugyanazt és ugyanúgy létrehozni vagy kiszolgálni, mert ami tájidegen, ma már az is hozzáférhető, s inkább a sajátosságok védelme a fontosabb. Egy kárpátaljai író (Balla D. Károly) például számon kéri: „nem olvastam még egyetlen Kárpátalján született magyar kalandregényt, krimi vagy sci-fit sem”. Holott a hiányzó ilyesfélék a mai Kárpát-medencei vagy összmagyar kulturális integráció segítségével nagyjából mindenütt elérhetők – viszont vétek lenne akár bagatellizálni is például a csak Kárpátaljára jellemző regionális néprajzi, folklorisztikus örökség (mondjuk a Rákóczihoz köthető történelmi monda-, balladakincs) akár poétikai-atmoszferikus inspiráló jelentőségét. *Interpretáció és integráció* című remek könyvében a felvidéki Alabán Ferenc megvilágosító fejtegetésekkel igazolja a differenciált helyi értékek árnyalatosságainak a jelentőségét. „Az esztétikai, irodalmi, erkölcsi egyediségek, sajátosságok és különlegességek akkor lehetnek távlatosak, ha többlettartalomként – értékként kapcsolódnak a magyar szellemi örökség egészéhez, ha nem elvárásoknak eleget téve adják fel önbecsülésüket és változnak át külső ízlések és esztétikai elképzelések szerint” – írja. A lokális és a globális értékrend szervesen kötődik így egymáshoz, egymást áthatva lélegzik. (S kapcsolatuk – „the mutual reorganization of the local and the global” (S. Hall) – posztkoloniális szituációban is újjászervezhető, ahogyan azt napjainkban oly sokan hangsúlyozzák.) A regionális, a nemzeti, az univerzális így aztán nem korlátozó, hanem finoman összetett, kiteljesítő feltételei egymásnak; „az univerzum felé csak kesztyűs kézzel nyúlhatunk ki, s ez a kesztyű a nemzetünk” („One can only reach out to the universe with a gloved hand – that glove is one’s nation”) – ahogy a nagy ír költő, a Nobel-

díjas W. B. Yeats megfogalmazta. (Ezért is mondhatjuk Illyés nyomán, hogy nemcsak az a provincializmus, ha Párizsban úgy viselkedünk, mintha Bugacon lennénk, hanem az is, ha Bugacon úgy, mint Párizsban.)

A lényegi választó- vagy törésvonal így tehát nem kicsiség és nagyság, lokális és univerzális között húzódik, mert ezek organikus összeépülhetnek. A konfliktust az jelenti, ha bizonyos befolyásos társadalmi (politikai, közvéleményformáló) csoportok eleve bizonyos érték-, sőt emberellenességet tanúsítanak. Nemzeti averziót, Fekete Gyula szavával: nemzetundort. Akiknek a legapróbb falu regionális értéktulajdonságai, népi kultúrája vagy népművészete éppoly ellenszenves és lekezelendő, mint a nagyvilágban szétszóródott magyarság globális önszerveződése. Akik egyetemes lelki-erkölcsi értékek megbecsülése helyett például az özszes keresztény kívánatos kiirtásáról vihorászhatnak büntetlenül a tömegmédiában. Akik helyeslik, ha az állam nevében intézkedő rendőrök dühödten tépik és tapossák a nemzet zászlaját. A visszataszító provincializmus nem más, mint 2004. december 5. bekövetkezése: a nagyvilágban eddig ismeretlen fajta nemzet- és emberárulás. A mostohaanya-ország – az erdélyi költők, Ferenczes István, illetve Tompa Gábor verseinek címe szerint: a „banyaország” – szégyenteljes viselkedése nemzettestvéreivel, a kisebbségi magyarokkal szemben. Mintha az autentikus magyar szellem Magyarországon is kisebbségbe szorult volna, a virtuális Kárpát-hazai összefogás keretében is – fájdalmas kísértetiességgel igazolva mindazt az aggodalmat, amelyet Németh László fogalmazott meg az 1938-40-es területi visszacsatolások idején: hogy az erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai magyarok, kisebbségi státusuktól továbbra is elszakíthatatlanul, csak „kisebbségből kisebbségbe” kerülhetnek. Holott egy kulturális nemzeti közösség elidegeníthetetlen alapjoga a feltétel nélküli, teljes önmegvalósítás; ez maga a nemzet „metafizikája” („the metaphysics of nationalism speak of the entry into full self-realization of a unitary subject known as the people” /Terry Eagleton/).

Az alapkérdés, a legfőbb tét tehát folytonosan és minden kollektív egzisztenciális krízis ellenére: a minőségi megmaradás. Régiókban és nemzetben egyaránt.

A megmaradás záloga a helytállás; mindig és mindenütt. Általános érvényű, vagyis jelképes és egyetemes szellemiségében értendő Sütő András költői szépségű és igazságú tézise is mint Erdély „tizenegyedik parancsolata”: „itt maradni kell akkor is, hogyha nem lehet”. A visszhangzó Makkai Sándor-i „nem lehet” és a Reményik Sándor-i „ahogy lehet”, „lehet, mert kell” létparadoxonaival is megbirkózó erkölcsi alaptörvény ez. Rejtélyes, lélek szerinti szülőföldi, nemzeti hűség ez: olyan nem-rationális sorsparadoxon, amely egy egyszerű „A nem egyenlő B-vel” formállogika, általában a nyugati típusú gondolkodásmód számára nehezen felfogható és értelmezhető. Vagy lehet maradni, vagy nem. Hogyan lehetséges ez a logikán túli, a talán a kantianus „kell és van” közötti különbségtételt is felülhaladó transzcendentális imperatívusz? Mi ez a látszólag illogikus, megfejtethetlen paradoxon vagy apória? Milyen különös magyar titok és misztérium ez? *A kisebbségi élet ajándékairól* értekező László Dezső szerint a „világon – ha sok országba van is szétszakítva és széjjelszórva – csak egy magyarság létezik. Van egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egyedét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyarnak vallja magát, ha abból kára származik.” Csoóri Sándor megállapításában szintén: „magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni”. Hol van ez a nemzet, az ilyen nemzet? – kérdezik gúnyosan Németh László *Apáczai*-drámájában, s a válasz is elhangzik: „a csillagokban”. S valóban. Ha már máshol nem is: ott mindenképp. Mint ahogy az egyetemes, világirodalmi modernség végleteit is bejáró Paskándi Géza kozmikus megerősítését látja a vicinális vidékeknek, az otthonos kistájaknak, a meghitt tájhazáknak, a bensőséges szülőföldeknek az égben. A „mindenségnek sokféle tájvidéke van (...) Nézz fel az égre (...) Mennyi vidék! Ott sűrű a csillag, itt ritka. A ritka csillagok kis tanyák, fálvak... a sűrű – *metropol*. (...) Minden csillag tájnyelven beszél! És ez a sárgolyó? És miért hívják sárgolyónak? Mert vidék, falu – ehhez az egészhez képest! (...) Nézd

csak a csillagtérképeket! Bika! A földi istállóból felvitték az égbe. A földi istálló egy portán állt, a porta a faluban (...) Felvitték a falut, a vidéket, az égre. Kis Kutya, Nagy Kutya! Felvitték a házörzőket is! A vadászebeket! Nagy medve... Az erdőt, a sziklát! Nem tudsz úgy beszélni az égről, hogy közben ne a falut, ne a vidéket emlegetnéd, ne majort, ne tanyát, ne erdőt és mezőt” – hangzik egyik (Beckettet parafrázáló) abszurd drámájából. S máshol is állítja: „A ‘provincia’ a megmaradás egyik esélye, mint némely hálnak a holt-ág vagy öböl”; „Földünk is csupán provincia (és provinciális) az egyetemesnek mondott törvények uralma alatt. Nyelveink holmi diaszpórák a végtelenségnek keresztelt tér és idő hangjai közepette. Pánprovinciálmusban élünk. Láthatjuk naponta”; „a Mindenséghez, Univerzumhoz, a végtelenhez képest maga a glóbusz is csupán parányi sár-provincia”. Az „egyetemesség és tájóság egymás-ban jelentkezik”; „az egyetemes gyökerei is anyaföldben, hazaföldben nőnek, és nem a semmiben”; „nem lebegő gyökerek, hisz még azok is csak helyi vízben tudnak lebegni, ha élnek”. S így kerekedik ki a ragaszkodó, intim szülőháza-szeretet szinte szakrális, teológiai-krisztológiai mélységűvé gazdagított himnuszát sugárzó gondolat: „áldassanak a szülőfölkdek, mert úgy szeretik a nyelvi hazát és úgy szeretik a nemzetek hazáját, a kerek világot, hogy egyszülött zseniális fiaikat adják neki és érte”.

Az emberi minőségnek nincs mérete; nincs központja és perifériája – csak mélysége és magassága. Bárhol születik: köt és emel. Köt és emel a bennünk – s a fölöttünk lévő értékekhez.

Sipos Zsófia: „Ha még egyszer azt üzeni...” pasztell, 1991

„Én vetem a búzát, mégis más aratja...”

Dankó Pista, a dalok királya

Mottó: „Mentül jobban víg vagyok, antul jobban bús vagyok.”

(nagyváradi bohémek)

„A magyar nóta Petőfije”, „a legmagyarabb zeneköltő”, „a legvirágzóbb nótafa”, „a világ legszerencsétlenebb zsenije” – ilyen és ehhez hasonló magasztos címekkel illeték kortársai **Dankó Pistát**, a muzsikus cigányt. Ki is volt valójában ez az ember, mit köszönhet neki zeneirodalmunk, s mi okozza máig tartó páratlan népszerűségét?

Őszinte barátja, **Móra Ferenc** írta róla: „Dankó Pista élete a legigazibb cigány-élet, kacagó nyomorúság, megsiratni való derű. Cigány volt. Innét a dicsősége, ez a tragikum. Ha nem e szerencsétlen faj gyermekének születik, melyet nyilván sírva vigadásában alkotott a teremtő, sokra viheti. Azonban cigánynak született, cigányul élt és cigányul is halt meg. Meghódította az országot, fejedelem lett, aki vonójával kénye-kedve szerint hurcolta meg a szíveket. Az ég csillagaitól a mező fűszáláig magáénak mondhatta az egész világot, de voltak napok, mikor nem volt betevő falatja, éjek, mikor nem volt fejét hol lehajtania. Mi szegediek ne felejtjük el, hogy ez a mi homokunkon nevelődött ütött-kopott cigány egyik legnagyobb dicsősége a mi városunknak. Annyi temperamentumot és olyan eredetiséget senki se vitt dalköltészetünkbe, mint ez az impresszionista cigány, aki nek mindenkinél több adatott a néplélek erejéből és bájából.”

Szeged legnagyobb poétája, **Juhász Gyula** prózában s versben is megemlékezik Dankóról: „Egy cigány, aki márványszobrot (**Margó Ede** műve, 1912.) muzsikált ki magának, páratlan dicsőség ez az egész világon. Dankó Pista az Isten kegyelméből való költők kiváltságos rendjéből eredt. A nótákat úgy hozta magával erre a földre, a szíve mélyéből, gazdagon, tékozló gyönyörűséggel. Amihez ő hozzáért, az muzsikálni kezdett, amit ő érzett és gondolt, abból melódia támadt. Példátlanul dús termés az övé, a magyar nóta zeneszei időtlen időig arathatnak belőle. A szegedi föld és szellem szülte volt, a szegedi géniuszt öltött testet az ő művészetében. Dankó Pista maga a szeretetreméltóság, az ő tisztelete igazán szívből jön, mert ha valaki volt a magyar művészet nagy virágos kertjében, ki mindenkinek eltalálta a maga nótáját, akkor az elsősorban Dankó Pista volt.”

„Húzd rá cigány, te örök, te áldott,
Virulj mindig, dicső nótafa,
Halhatatlan híred ragyogását
Be ne fődje feledés hava!

Zengj nekünk a vásárhelyi térről,
Dorozsmai malomról dalolj,
A szegedi boszorkányvarázslat
Szálljon reánk a vonód alól!”

Dankó István (a Pista utónevet csak jóval később kezdte használni) 1858. június 14-én született Szegeden, egy felsővárosi vályogviskóban, „ahol szív nem terem”, csak keserű-

ség és nyomor. Sovány, szikár, szurtos kis purdé volt, égő kék szemekkel. 1848 vérbefojtása után, a Bach-korszak derekán, jóval a Kiegyezés s a nagy Árvíz előtt látta meg a napot. Szeged ekkoriban gyengén polgárosult, poros mezővároska volt, nyoma sincs még a századvégen indult hatalmas fejlődésnek és arculatváltásnak. A Habsburg politikai elnyomás, a passzív rezisztencia, a Rózsa Sándor-i betyárvilág alkonyának ideje ez. A Kosuth-nóta, a Rákóczi-induló s a Szózat kifejezetten tiltva volt, de nem kellett a magyar nóta sem. Idegen dallamok, fülsértő kuplék, cepperli-polkák hangzottak, a német-osztrák zengerájok, orfeumok kultusza jött el. Dankó korán elvesztette apját, aki zenéléssel tartotta el a családját; így részben rászakadt a kenyérkeresés gondja, el kellett hagynia az elemi iskolát. Rokonok, ismerősök vették pártfogásba, rövidesen kitanulta a hegedülés fortélyait. Nem túl jól (sokak szerint gyengén), inkább lelkéből játszott. Nem lett igéző primás, „malacbandájával” főleg a szegedi kiskocsmákban (pl. a Pillében), vásároló parasztnak, iparos legényeknek játszott. No meg lakodalmakban, disznóöléseken, szüreti bálokban s a Szatymaz környéki szilaj tanyasi multságokon húzta a talpalávalót. Megismerte, megkedvelte a népdalt, saját használatára gyűjtötte is, s maga is megpróbálkozott a versfaragással, dallamcsiholással.

Mindvégig félművelt, tanulatlan maradt, de élt benne az igény a kulturálódásra. Könyveket szerzett, Jókait, Dumas-t, Victor Hugo-t, Petőfit olvasgatott. Alapfokon ismerte a kottairást, de művei tisztázásában, a kísérek lejegyzésében gyakran szakértői segítségre szorult. Sokat éjszakázott, dohányzott és italozott. A hajszás hétköznapiak, a számtalan izgalom és csalódás, a hiányos táplálkozás, a gyilkos tüdőbaj korán felőrölték erejét. Élete egyetlen biztos pontja a házassága volt. Szeretett szép mátkáját, a 17 éves **Joó Ilonkát** (aki nem volt cigány!) semmiképp sem akarták hozzáadni, ezért csellemel szöktette meg. A fiatalasszony hűséges társa lett; zokszó nélkül viselte a terheket és férje kicsapongásait, ápolta betegsége idején, s őrangyalként kísérte egészen a koporsóig. (A temetés után 41 évet élt még, sokáig visszavonultan, jótékonykodva és párjára emlékezve.) Szülővárosa („száműzetésének színhelye”) sajnos többnyire mostohán bánt Dankóval. Szeged dolyfős urai gyakran lenézték, megalázták, emberszámba se vették a „kócos cigányt”. Csak barátai és tisztelői – írók, költők, újságírók, színészek, bohémek – támogatták és bátorították. Göröngyös, tövises útja, szenvedései panaszos levelekre és lázas dalokra ihlették. Talán az alábbi a legszívemarkolóbb közülük:

*„Künn a pusztán, Átokházán születtem,
Se az apám, se anyám nem ismertem.
Jaj de átkos én előttem a világ,
Haldoklik a kalapomnál a virág.*

*Éjjel-nappal az erdőben őgyelgek,
Keresem a fát, amelyre felkötnek.
Az áldóját, ha én azt megtalálnám,
A vármegye orra elől kivágnám!”*

Ontotta a nótákat, lelkében százával rajzoltak a versek és a dallamok. Számos művének szövegét maga írta, ám népszerűsége, híre nöttevel, ismeretségi köre bővülésével egyre inkább mások verseit zenésítette meg. 20 év alatt mintegy **700 dal** csendült fel húrjain (sok elkallódott vagy lappang, hagyatéka ma is csak részben feldolgozott). Több mint 60 szerző – köztük **Gárdonyi Géza, Dóczy József, Békefi Antal, Endrődi Sándor, Petőfi**

Sándor, Szabolcska Mihály, Tóth Kálmán – versei keltek dallamszárnyra általa. Ám **Pósa Lajos** – az utókor által méltatlanul elfeledett és lekicsinyelt mester, aki különösen gyermekvers-irodalmunkat alapozta-újította meg, s még Weöres Sándorra is hatott – volt az, aki először fölismerte Dankó áldott tehetségét, aki fölkarolta, elindította, vadhajtságait nyesegette, s mindvégig bajtársi, pályatársi viszonyban maradt vele. A két elhagyott, illúzióval telített művész gyorsan egymásra talált, szorosán összenőtt, s ez a megbonthatatlan, kölcsönösen előnyös kapcsolat bimbós virágokat, zamatos magyar gyümölcsöket termelt. Dankó szivárványa meredeken ívelt fölfelé. Nótáival olyan híveket, rajongókat szerzett, mint Móra Ferenc, **Tömörkény István**, Gárdonyi Géza, Juhász Gyula, **Ady Endre**, **Jókai Mór**, **Feszty Árpád**, **Herczeg Ferenc** és **Rákosi Jenő**. Kitűnő sajtója volt, sokan írtak róla és hozzá. Ady így áradozott:

*„Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten,
Akinék a lelke elvágódik innen,
Akit kerget, hajszol sóvár, beteg vágya,
Akinék a lelke magyar földön árva,
Megmenti, megtartja a te magyar lelked,
A te nagy bánatod, a te nagy szerelmed,
A te duhajságod, a te kacagásod...
Visszaadtál nekem egy vesztett világot!”*

Még ennél is találób **Rudnyánszky Gyula** Cigány nóta című verse, ami csak Dankó halála után került elő a kéziratok közül:

*„De szépen szól a hegedűd,
Aki hallja: sír, nevet.
Füstös cigány, tán szíved van
Ráfeszítve húr helyett?”*

*A nótámban szegény szívem
Vergődését érzik,
Mely kacag a gyötrelemtől
És a kéjtől könnyezik.”*

A „*legnépiesebb nótaköltő*” számos dala népdallá vált, s ma is országszerte éneklük. Vannak persze kevésbé sikerültek, durván félresiklottak is (különösen a tőle távoli s a magyarság ízlésének is idegen chansonok és kuplék gyártására tett kísérletei!), de így is szinte lehetetlen felsorolni azokat, amik kiállták az idők próbáját. Csak úgy találokra válaszszunk ki néhányat a legszebbek közül: **Most van a nap lemenőbe’; Eltörött a hegedűm; Esti csillag magasán jár az égen; Még azt mondják, nincs Szegeden boszorkány; Nem forog a dorozsmai szélmalom; Szegény vagyok, mint a templom egere; Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza; Daru madár gyere velem; Szőke kislány csitt, csitt, csitt; Nem átkozom ibolyakék szemedet; Fecske madár, vándor madár; Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál; Egy cica, két cica, száz cica jaj...; Megkondult a kecskeméti öreg templom nagy harangja; Zúg a szélvész, háborog a Balaton; Volt nekem egy szép szeretőm; Bakalevél; Virágos kert volt a szívem stb.** A kezdeti akadékoskodások után a kiadók valósággal versengtek a Dankó-nótákért. Szege-

den, Pécsen, majd Budapesten nyomták őket nagy példányban. De terjedtek azok papír nélkül is, ahogy Gárdonyi írja: „Az érzés, a megihletett szív hangja szárnyat öltve száll falutól faluig, szívről szívre, ajkról ajkra. Leány leánynak, anya gyermekének, fehérhajú vén az unokáinak dalolja a nótát, amelyben megöröködött a költő gondolata, érzése, lelke, mint gyémántcsepp a szénben, gyöngy a csigában, rózsaszirm a borostyánkőben...”

Pósa javaslatára daltársulatot szervezett Dankó, azzal járta az országot, sőt külföldre is eljutott. Arad, Szentpétervár, Moszkva, Gyula, Szolnok, Debrecen, Miskolc, Sátoraljaújhely, Kassa, Eperjes, Lőcse, Igló, Tátrafüred, Késmárk, Selmecbánya, Losonc, Rimaszombat, Eger, Gyöngyös, Budapest, Győr, Belgrád, Temesvár, Nagyvárad, Erdély fogadta kitörő örömmel. Közben nótáünnepeken, pályázatokon díjakat nyert, sikert sikerre halmozott, de a pénz könnyedén elfolyt kezei közül. 1897-ben a fővárosba költözött, majd Csengődön (a buckás Kiskunságban) szőlőt s egy házacskát vásárolt. Foglalkozott a gazdálkodás, a borcsinálás gondolatával is, de ebben életmódja s egyre súlyosabb betegsége megakadályozta. Tüdőbaján nem segített a klímaváltozás, a huzamos San Remo-i kezelés sem.

Dankót suhanc korától vonzotta a színház, a vándor-társulatok, a világot jelentő deszkák légköre. Felkérésre jó pár jelentéktelen népszínműbe (pl. **Molnár György: A zsömlérleány; Balassa Ármin: Szegény Laci; Lukácsy Sándor: Rebeka; Abonyi Lajos: A leányasszony; Géczy István: Az ördög mátkája; Nikolics Döme: Leányrablás**) írt dalbetéteket, de saját színdarabokat (**Cigány-szerelem; A kun menyecske; A halász szeretője**) is fabrikált. Ezek hibáktól hemzsegő, halovány fércművek, de tele vannak vonzó, élettől duzzadó népi figurákkal és ragyogó, fülbemászó nótákkal. Mivel elsősorú énekesek és színészek (pl. **Blaha Lujza, Vízváry Mariska**) adták elő őket, általában meghódították a közönséget. Dankó, ha nem is értékelte nagyra színjátékait, azért kedvesek voltak számára. Egyikről így nyilatkozik: „Szeretem ezt a népet, szeretem ezt a földet a lelkem mélyéből. Ennél fogva azt hiszem, úgy érzem, hogy az ihlet, amit ez a föld, ez az édes magyar levegő a lelkembe lehelt, és ami a darabomban nyert alakot, szintén természetes és szintén magyar. Nem beszélek a darabomról, csak annyit, birkózik benne a dalköltő az íróval. Átadom a szót a színészeknek. Aztán beszéljen a ... közönség róla. De csak minél többet és minél jobbat.” Dankó – cigány létére – ízig-vérig magyar volt. Ezt igazolja a **Csongor Győző**től vett alábbi idézet is: „A nótaköltő célja: zenekarral, énekkarral bejárni az egész országot. Csakis magyar zeneszámokat, Dankó-nótákat adni, olyan időben, amikor a Millennium szellői lengedeznek. Bemutatni az ország népének, s ezen túl, a világnak, hogy amit fölmutatunk, az mind a mienk, a saját erőnkéből való. Propagandát folytatni minden mellett, ami magyar, s harcolni az idegen ellen.” Dankó jópofa, vaskos humorát egyik utolsó levele közvetíti: „A szegedi előadásra elmegyek még a koporsóból is. Mert itt már hadilábon állok a kosztal, örökké csirkét eszek, és már olyan szépen tudok kukorékolni, hogyha valami kiéhezett öreg tyúk meghallja, rögvest rám mászik.”

45 évesen távozni készült. Sejtette a vég közeledtét. Amíg bírta, játszott, aztán kiesett kezéből a vonó. 1903. március 29-én Budapesten elhallgatott a mezei pacsirta... Szegedi búcsúestjéről ezt írta Móra: „Talán sohase is játszott több fájdalommal, több szeretettel, mint utolsó itt jártában. Mintha érezte volna, hogy hattyúdalát zengi. Minden nagynevű, nagy iskolázottságú mesterünknel igazabb kifejezője volt és lesz a magyar léleknek.” Tengernyi néma gyászoló s egy ország részvéte kísérte Dankó Pistát a halhatatlanságba. 500 válogatott cigány húzta az elhunyt nótáit. Pesten Herczeg és Pósa mondott beszédet, majd szülővárosában Tömörkény, Pósa és Szeged vezetői köszöntek el tőle. Tömörkény István így búcsúzott: „Szétröppentek az ország minden részébe a bűbajos szép dalok,

amilyenekhez foghatók nem voltak azelőtt, s most, amikor költőjük ravatalon fekszik, elszomorodva, félve kell gondolnunk arra a veszteségre, ami a halálával éri a népdalköltészetet. A nótafa lelkéből hihetetlen gyorsan termettek elő a dalok. Azt lehet mondani, születtek, mert némelyik szinte készen pattant elő. Olykor csak egy-egy hangra volt szüksége, azt kereste, s ha megtalálta, a többi már magától jött. Szinte bajos volna elképzelni, hogy mi lett volna a magyar népdalból az utolsó két évtized alatt Dankó dalai nélkül, amelyek az őstehetség erejével vájtak maguknak utat.” Pósa Lajos így húzta meg a lélekharangot:

*„Eltörött a Dankó Pista nótás hegedűje,
Halljátok-e, még keserűbb most a kesergője,
Halljátok-e, hogy megzokog szerteszakadt húrja?
Síró szellő a szegedi temetőbe fújja.”*

Pártfogók, segítők, barátok nélkül Dankó Pista bizonyára elzüllött, elkallódott volna. Nélkülük legfőbb átlagos cigányprímás vált volna belőle. Mindnyájunk szerencséje, hogy a kor legkiválóbb magyarjai fogadták szívükbe a képzetlen, tanulatlan, faragatlan őstehetséget. Dankó elementáris képességei, robusztus indulatai s a társak szigorú bírálata, jótékony buzdítása együtt emelték őt a magyar égbolt csillagai közé. Hibái, tévelygése, emberi gyarlóságai ellenére méltó továbbvivője a **Csermák**, **Bihari**, **Lavotta**, **Simonffy**, **Erkel**-féle népzenei hagyományainknak. Munkássága szervesen belesimul **Kodály** és **Bartók** műveibe. Dalai, nótái ma is élnek, hatnak. Játsszák, éneklük őket, vigadnak és búsonganak rajtuk. Nem tudta őket betemetni a feledés pora.

Irodalom:

- Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula, Gárdonyi Géza, Lugosi Döme, Herke Mihály, Ady Endre, Sárosi Bálint írásai;
- Dankó Pista önéletrajz-töredékei;
- Dankó Pista (a 200. hangos magyar film, 1940.);
- Csongor Győző: Hulló levél, sárga levél... (Regényes emlékezés, Szeged, 1997)

Beregi kendőminta

A tér, az idő és az Én globális világunkban^{*}

A globalizációs folyamatról szóló elemzésekben manapság gyakran találhatunk hosszú fejezeteket a tér, az idő és a globalizált világban élő emberek Énjének lényegi, strukturális megváltozásáról. Természetesen e szavak jelezte témák mindig is fontosak voltak, bár minden kor másképpen közelítette meg a mögöttük rejlő fogalmakat. Az utóbbi két évtizedben érdekes látnunk, hogy a filozófia ezzel kapcsolatos régi szövegei új életre kelnek, nem függetlenül a globalizációs diskurzustól. Diákkoromban például John M. E. McTaggart neve és írásai, közöttük *Az idő nem reális volta* című, éppen száz éve, 1908-ban megjelent tanulmánya csupán filozófiatörténeti kurzusaink halott és lényegtelen adatának számított, amelynek csak azért volt némi jelentősége, mert az első brit analitikus filozófusokat részint közvetlenül megelőző, részint kortárs műként mintegy elrugaszkodási pontot jelentett G. E. Moore és B. Russell számára. McTaggart személye és megközelítésmódja manapság újra kutatott területté vált, valószínűleg részben azért, mert jól illeszkedik a globalizált világ időfelfogására vonatkozó új modellekhez, amelyek idevonatkozó, józanészen alapuló eszméink felbomlását és egyfajta virtualitást hangsúlyoznak. E globalizációs kontextusban a hangsúly nem magán a tér, az idő és az Én terminusán, vagy az e szavakkal jelölt entitások szerkezetén van, hanem ezeknek az entitásoknak a feltételezett *változásain*. (Később látni fogjuk, hogy e szemlélet gyakran valamiféle nehezen megfogalmazható *priváció, megfosztottság* hangsúlyozásában ölt testet: a tér, az idő és az Én napjainkban *nem olyan már, mint volt*, de hogy milyen, azt nem tudjuk meg.)

A következőkben néhány elterjedt vélekedést idézek e terminusokról a globalizáció kontextusában. Meglehet, hogy felsorolásom elsöre a szerzők, és szövegeik véletlenszerű listájának tűnhet, amelyet csupán egy túl tágra megfogalmazott téma köt össze, mégis remélem, hogy írásom legvégére sikerül közöttük megmutatnom a lényegi összefüggést. A továbbiakban idézendő szerzők közül egyedül Manuel Castells az, akinek a szó szűkebb értelmében a globalizációs folyamat a szakterülete. Ismert, hogy globalizált világunk terének és idejének sajátos elemzése alapvető szerepet játszik Castells gondolkodásában. A következő idézendő szerző, Hannah Arendt nem része „a globalizáció nagy kritikusai” mai kánonjának. Itt a kiterjedt életműnek csupán egyetlen pontját, Arendtnek a totalitárius rendszerben élő emberek megváltozott Énjére vonatkozó híres megjegyzéseit érintem majd. Reményeim szerint meg tudom majd mutatni a castelli és az arendti megközelítés hasonlóságát, amely a modernitás ódivatú bírálata, és nem a globalizált világ újszerű elemzésén alapul. Jóllehet Arendt és Castells gondolkodása igen különbözőek eltérő kutatási területüknek, koruknak és kulturális háttérüknek megfelelően, a különbözőségek közepette mégis feltételezek egyfajta hasonlóságot. Mindketten európai bevándorlók Amerikában, gondolkodásukban egymásétól is különböző kontinentális tradíciók erős hatásával, akik más, angolszász, illetve sajátosan amerikai hagyományokon fel-

---

^{*} Jelen írásom két, konferenciákon tartott, azonos témájú előadásomon alapul. Az első angolul hangzott el *Space and Time in a Global World* címmel a *Philosophy and Globalisation* című, a Horvát Filozófiai Társaság által 2008. szeptember 21-én, Cres szigetén tartott konferencián; a másodikat *Tér és idő a globális világban* címmel magyarul tartottam a Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kara által a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából Nyíregyházán, 2008. november 11-én rendezett konferencián. Ezúton mondok köszönetet mindkét konferencia résztvevőinek, hogy megjegyzéseikkel, kérdéseikkel hozzájárultak az írott változat kidolgozásához. Írásom tartalmáért mindazonáltal természetesen egyedül én viselek felelősséget.

nőtt hallgatóságához kívánnak szólni. Ennek példajaként egy sajátos „kulturális fordítás” kísérletét említem majd Arendt és közönsége hagyományai között, Arendt egyik fő művének szövege alapján. Harmadik idézendő szerzőnk Andrew Ure, skót gondolkodó, a glasgowi egyetem professzora a tizenkilencedik század első felében, akit a gyári törvények körül kibontakozó korabeli brit vita legformátumosabb, a gyáripart pártoló alakjaként ismerünk. A továbbiakban Ure fő művét idézem majd, valamint egy jellemző szöveget a mű korabeli kontinentális recepciójából, amely Ure igen gyakorlatias eszméit a kontinentális teoretikus hagyomány fogalmi hálójában fejezi ki. Írásom utolsó részében azt kísérlem meg bemutatni, hogy az a fogalmi háló, amelyet Ure és a globalizáció mai bírálói alkalmaznak, nagyon hasonló, az általuk elemzett hasonló helyzetek eltérő értékelése viszont nem következik az elemzett adatokból, hanem inkább csak a szerzők szubjektív elköteleződésein alapul, és szónoki képességei támsztják alá.

1. A tér és az idő Manuel Castellsnél

Manuel Castells nagy trilógiája első kötetének valószínűleg az „áramlások tere” és az „időtlen idő” a leggyakrabban idézett kifejezései. Ezek közül eddigi életműve legmélyebben gyökerező és leginkább részletezett terminusa a tér fogalmára vonatkozik, így e kifejezés történetének tükrében könnyen elemezhetjük a castellsi gondolkodás kialakulását. Az „áramlások terének” már a nyolcvanas évek elejétől fontos szerepe van Castells írásaiban. Az első szöveg helyek, ahol az „áramlások tere” előfordul, és a későbbi művek ezzel kapcsolatos empirikus példái a településszociológia eredményei. Olyan kutatásokról van szó, mint a kaliforniai Szilikon-völgy, vagy a Hong-Konggal szomszédos dél-kínai régiók átalakuló térstruktúrájának a föltárása, illetve korábban a Párizs melletti Belleville-nek, emigrációja első, hatvanas évekbeli állomása térstruktúrájának a bemutatása, önéletrajzi elemekkel és az előváros szociális teréről szerzett személyes tapasztalatokkal kiegészítve. Castells térre vonatkozó szókészletének másik eleme a társadalmi élet megszokott térmetaforáiból eredeztethető: a fönt és lent, belül és kívül, centrum és periféria, valamint más, ehhez hasonló ellentétpárok gyakori használatában merül ki, mindig a társadalmi élet metaforáinak értelmében. *A hálózati társadalom kialakulásának* összefoglaló fejezeteiben Castells már úgy használja ezeket az elemeket, közöttük az „áramlások tere” kifejezést, mint a világ új, globalizált állapotára vonatkozó modelljének leírására való eszközöket. A szociológia empirikus hátterét elhagyva definíciói ugyan általánosabbakká, azonban egyúttal zavarosabbakká és üresebbekké is válnak. A kötet egyik jellemző meghatározása: „a hálózati társadalmat kialakító és abban domináns szerepet játszó társadalmi gyakorlat új térbeli forma, nevezetesen az áramlások tere [...] Az áramlástér az áramlásokon keresztül működő, időmegosztásos társadalmi gyakorlatok materiális szerveződése.” Más helyen a térre vonatkozó terminusok kétértelműsége tűnik ki. Néha nem tudjuk, hogy vajon a strukturált társadalmak fizikai térhasználatáról, vagy a társadalmi világ metaforikus tereiről beszél-e: „Röviden: az elit kozmopolita, az emberek helyiek. A hatalom és a gazdagság tere kivetül az egész világra, míg az emberek élete és élményvilága bizonyos helyeken, kultúrájukban és történelmükben gyökerezik.” Castells a térre alkalmazott metaforikus kijelentéseit gyakran vonatkoztatja a fizikai és a szociális időre is. A kozmopolita elit „áramlástere” „ahistorikus”, ellentétben „az emberekhez” kötődő „helyek terével”, amely történelmi; avagy általánosabb megfogalmazásban: „a tér valójában megszilárdult idő”.

Időfogalmának kialakulása ehhez hasonló folyamat volt. Az „időtlen idő” fogalma a mindennapi élet időstruktúrájának az utóbbi néhány évtizedben történő változásaira irányuló empirikus szociológiai kutatásokon alapul. Az általánosítás készítése a szerző számára itt még erősebb, mint a tér esetében. Castells először kijelenti, hogy csupán a társadalmi időről fog beszélni, utána azonban ugyanazon az oldalon előbb a modern elméleti fizika időmodelljeire hivatkozik, majd Leibniz idődefinícióját is szükségesnek véli idézni. Végül, könyve össze-

foglaló fejezeteiben az idő fogalma eluralkodik a hely fogalma fölött, ami azért problematikus, mert térfogalmáról még mindig jóval többet – bár arról sem eleget – tudunk, mint az előtérbe állított időfogalomról. Úgy tűnik, munkájának ezen a pontján Castells meglehetősen homályossá válik. A tér és idő összefüggéséről alkotott elképzeléseit a következőképpen foglalja össze. „Az időtlen idő az áramlások teréhez tartozik, míg az idő fegyelme, a biológiai idő és a társadalmilag meghatározott sorrendalkotás, ami materiálisan hozzájárul a tagolt társadalmak felépítéséhez és lebontásához, az egyes helyekre jellemző szerte a világon.” Zárómondata már tisztán metaforikus mondat, mindennemű magyarázat nélkül: „Az időtlenség óceánját időhöz kötött partok veszik körül, ahonnan a hajósokhoz még behallatszik az idő rabságában élő teremtmények panaszkodása.”

Castells szándéka a társadalmi tér és idő új meghatározásával az Én jövőjének előrejelzése. Itt tárgyalt művében ezt ebben a rejtélyes formában fejezi ki: „Amikor a Hálózat kikapcsolja az Ént, akkor az egyéni vagy kollektív Én globális szemlélet nélkül építi fel céljait: az elszakadás folyamata kölcsönössé válik, mivel a kirekesztettek visszautasítják a strukturálisan meghatározott hatalom és a társadalmi kirekesztés egyoldalú logikáját.” Castells költői, bár homályos kijelentésének csupán egyetlen megfogható értelme lehet. A globalizált világban az Ének valamiképpen megfosztottságban élő lények, ez a megfosztottság ennek a világnak a fő problémája, amely ezeknek az Éneknek a tér- és időhasználatában fejeződik ki. E kutatásai hasonlóak némely korábbi, a globalizációról szóló mai diskurzust időben megelőző megközelítéshez. Ezek közül egyetlen jellemző szöveghelyet, Hannah Arendt totalitarizmus-könyvének ismert kifejezését, az „önzetlenséget (selflessness)” választottam.

2. Az „önzetlenség (selflessness)” Hannah Arendtnél

Arendt sajátos, minden nyelvre nehezen lefordítható és angolul is értelmezésre szoruló kifejezése, a „selflessness”, és azok a szövegek, amelyekben előfordul, nem részei a szűkebb értelemben vett globalizációs diskurzusnak. E furcsa terminus kétféleképpen eredeztethető. Jelentése szerint a modernitás kritikájának sajátos kifejezése, amely keveredik Arendt antik szimpátiáival, és a politikai közösség sajátos fogalma iránti előszeretettel, a nyilvánosság sajátlagos arendti fogalmával összefüggésben. Formája szerint azonban a terminus az Amerikában élő német emigráns értelmiségi tipikus kifejezése, aki angol szavakat keres, vagy akár teremt a számára otthonos, de a tengeren túl részben ismeretlen kontinentális filozófiai szóára egyes terminusainak a fordítására.

A terminus először a totalitarizmus-könyvben jelenik meg, az európai modernitás új, általa „az osztálytársadalom felbomlásaként” értékelt szakasza elemzésének a kapcsán. A szöveg mögöttes értelme magának a modernitásnak a kritikájáról szól, az atomizált egyének jól ismert toposzának új megközelítésével. Az új terminust Arendt a következőképpen vezeti be: „Az osztálytársadalom felbomlásának ebben a légkörében alakult ki az európai tömegember pszichológiája. [...] Az énközpontúság együtt járt [...] az önfenntartás ösztönének alapvető gyengülésével. Az *önzetlenség* [selflessness] abban az értelemben, hogy az egyén nem számít és feláldozható, már nem az egyéni idealizmus kifejeződése, hanem tömegjelenség volt.” Később, a totalitárius rendszerek elemzésekor a terminus elveszíti történeti és szociológiai háttérét, és a mindenkor totalitárius rendszerekben élő ember sajátos tulajdonságára vonatkozó általános kifejezéssé válik. „[A]z elit [...] híján volt a realitásérzéknek, s [...] ez valamiféle torz *önzetlenséggel* [perverted selflessness] járt együtt. Az elitnek ezen két tulajdonsága nagyon is egybevágg az a fikatív világképpel és azzal az önérdékmentességgel, amely a tömegeket jellemzi.”

Arendt terminusa nagy problémát jelentett totalitarizmus-könyve magyarázóinak számára. Az erről szóló irodalomban e kifejezés általában idézőjelben, vagy dőlt betűvel írva szerepel, mindenki „sajátos értelméről” beszél, anélkül, hogy valószínűsíthető definíciójának megadá-

sával próbálkozna. A terminus valójában Arendt német filozófiai kultúrájában gyökerezik másik, még furcsább kifejezésével, az Eichmann-könyvben szereplő *gondolatlansággal* [thoughtlessness] együtt. Ahogyan a *gondolatlanság* nem annak az embernek a sajátossága, aki *nem gondos*, úgy az *önmagát elvesztett* személy sem *önzetlen* e szavak sajátos arendti értelmében. A ma már egyszerűnek tűnő következtetést először Roy T. Tsao vonta le: „Elméletének ebben az új megfogalmazásában a mozgalom támogatóinak tulajdonított »önzetlenség« szó szerint az én elvesztése”.

Arendt „önelvesztés”-terminusa annak a megközelítésnek a részeként értelmezhető, amely a totalitárius rendszereket a modernitás következményének tartja, a totalitárius ember eredetét pedig a modernitás emberének elemzésén keresztül kívánja bemutatni. Castells könyvének „a hálózat kikapcsolta Énekről” szóló leírásaiban könnyen ráismerhetünk Arendt közegehelyeire a totalitarizmus „önelvesztett” embereiről, vagy inkább a késő modernitás ki-termelte sajátos *önelvesztésben* élő egyénekről, akik éppen önelvesztésük következtében hajlanak a totalitarizmusra. Mind az arendti, mind a castelli Én az európai modernitás egyik formájának a terméke, amely hajlik arra, hogy valamilyen gonosz, Arendtnél a totalitarizmus, Castellsnél a fundamentalizmus részévé váljék. Arendt és Castells hangsúlyozzák, hogy tárgyaik, a totalitarizmus, illetve a globalizáció sajátosan új jelenségek a történelemben, de e tárgyak gyökerét, vagy eredetét mindketten jól ismert tárgyban, a modernitás történetében keresik és találják meg. Elemzéseik a hipotézisek azon típusába látszanak tartozni, amely minden rossz gyökerét a modernitás lényegében találja meg, jelentsen ez a szó bármit is.

Ez az a pont, amikor rá kell kérdeznünk, hogy „minden rossz” gyökerénél, a modernitás jelképének tekinthető ipari forradalom korában hogyan gondolkodtak a szóban forgó fogalmakról, a társadalmi térről és időről, valamint az Énről. Erre vonatkozóan manapság kevésbé ismert szerzőt, Andrew Ure-t fogom idézni, akinek elismertsége azonban saját korában vetekedett Castells és Arendt mai presztízsével.

3. Andrew Ure és kontinentális olvasója a modernitás teréről, idejéről és Énjéről

Andrew Ure (1778-1858), a glasgow-i egyetem professzora a skót felvilágosodás jellegzetes örököse. Egy felakasztott gyilkos holttestének idegrendszerével folytatott 1818-as kísérleteiről megjelent hírek összefüggésbe hozhatók Mary Shelley ugyanabban az évben megjelent híres regényével, a *Frankenstein*nal. Jóllehet Ure természettudós volt, és az ember tökéletesítésének az eszméje sem állt messze tőle, ezt elsősorban abban az értelemben gondolta megvalósíthatónak, amely nekünk ugyanebből az időből inkább a „nemzet csinosodása” kifejezést juttatja eszünkbe, mint a mesterséges emberről szóló fantasztikus történeteket. Ure az ember tökéletesítését a társadalmon, közelebről a gazdaságon, konkrétan pedig annak legújabb területén, a gyáripáron keresztül vélte megvalósíthatónak. A maga korában híres, majd az ipari forradalom történészei által később újra fölfedezett fő műve 1835-ben jelent meg *A gyárak filozófiája, avagy Nagy-Britannia gyáripari rendszere tudományos, erkölcsi és kereskedelmi gazdaságtanának a magyarázata* címmel. E könyv jelentős szerepet játszott a brit politikai és szellemi életben a gyári törvényekről szóló parlamenti és társadalmi viták idején. Amint azt a részletes technikai leírásokból és ábrákból megítélhetjük, Ure jól ismerte a korabeli ipari technológiát, műve fő törekvése azonban inkább az volt, hogy az ipari forradalom szerinte kedvező társadalmi hatásainak az elemzését nyújtsa. A kötet különböző helyein található gondolataiból rekonstruálható érvelését a jelen írás szempontjából három fő pontban foglalhatjuk össze.

Az első a *terek* társadalmi és gazdasági használatára vonatkozik. Ure nagy jelentőséget tulajdonít a gyáralapítás tekintetében annak, hogy a gőzgépek tetszőleges helyen üzemeltethetők, ellentétben például a vízimalmok természet által meghatározott elhelyezésével, a gyárak

belső terében pedig részletesen tárgyalja a gazdaságos térkihasználás újabb módjait. A gyáripár, és főként az ott alkalmazott gőzgépek új típusú energiagazdálkodásának másik előnye a térhasználat szempontjából Ure szerint a szántóföldek felszabadítása az élelmiszertermelés számára. A gőzgépen alapuló termelés „kiváló szántóföldek ezreit hagyja szabadon emberi fogyasztásra szánt élelmiszerek termelésére, amelyeket máskülönben lovak takarmányozására kellene fordítanunk.” A társadalmi és gazdasági térhasználat fontos szerepet játszik nála a technológiai folyamatok és azok társadalmi következményeinek leírásában is, ahogyan azt a kötet gazdag képanyagából és a képeket magyarázó szöveghelyekből is láthatjuk. Az egyik képtípus a különböző brit iparágak jellemző gyáracsarnokait ábrázolja konkrét példák alapján. Minden ábrázolt gyáracsarnok tekintélyes méretű, arányaik igen eltérőek az emberi testétől. A csarnokokban csak néhány emberi alakot látunk, akik szinte lényegtelen elemei a kép kompozíciójának és a termelési folyamatnak. A másik képtípus a gépek mozgó alkatrészeit, vagy a gépelemek működését ábrázolja. (Ezek általában különféle üzemi liftek, a fonógépek forgórészei, és hasonlóak.) A harmadik típusú ábrákon különféle textilszálak mikroszkopikus képét láthatjuk, amelyek segítségével Ure a modern tudományos műszerek szerepét mutatja meg a termelési folyamatban. Minden ábra és szöveges magyarázata távol áll az emberi arányoktól. Az emberek saját méreteikhez és érzékszerveikhez képest túl nagy és túl gyors gépek között, túl kicsiny méretű alappanyaggal dolgoznak, túl távol egymástól ahhoz, hogy kommunikáljanak.

A második pont az *idő* társadalmi és gazdasági használatára vonatkozik. Ure itt a gyáripár gazdaságosságáról beszél, különös tekintettel a munkaidőnek a természeti körülményektől független alakíthatóságára, ellentétben az ipar régebbi, más energiát alkalmazó formáival, ahol például a vízállás alapvetően meghatározta a termelési folyamat időzítését. A tudomány és a technológia újdonságairól szóló minden kijelentésének megvan a következménye a társadalmi idő használatára nézve, amely az emberi tevékenység sajátos szabadságában foglalható össze. Az évszakok, napszakok, az időjárás változékonysága, sőt, az emberi életkorok különbözősége is elvesztik jelentőségüket a gyáripár rendszerében. Egy feladat éppúgy elvégezhető télen és nyáron, éjjel és nappal, napos vagy esős időben, fiatal lányokkal vagy idős férfikkal. A termelési folyamatban megjelenő társadalmi időhasználat eloldódik, szabaddá lesz a természet meghatározta időtől, beleértve az emberi életkorokat is, és pusztán az emberi természetűtől, az ember teremtette társadalmi környezettől függővé válik.

A harmadik pont a munkásokra mint munkásokra és mint emberekre, az ő változó természetükre vonatkozik. Ure leírása a tizenkilencedik századi angol munkásosztályról szóló, ismert beszámolóknak az ellentétpárja. Véleménye szerint az angol munkások élelmiszer, lakásviszonyai és munkahelyi körülményei jobbak, mint kortársaiké a mezőgazdaságban, vagy elődeiké a premodern iparban, nem is beszélve a kontinensen tapasztalható állapotokról. Leírása szerint a munkásoknak ez az új keletű jóléte éppen a tér és az idő főntebb elemzett, újszerű gazdasági használatában gyökerezik, amely viszont a kor tudományos és technológiai újdonságain alapul. A munkások, akiket a tudomány és a technológia megvéd a természettől, bizonyos értelemben megváltoztatják erkölcsüket, sőt, természetüket vagy énjüket is, mivel ebben a tudományos és technikai környezetben élnek. Az ipari ember új erkölcsi egészen egyszerű szokásokban nyilvánulnak meg: az óra járásához igazítják életrendjüket a nap égi járása helyett, és otthonosan mozognak a nem emberi léptékű technológiai folyamatokban, magukra hagyva óriási gépeik és mikroszkopikus nyersanyagaik között. Pontosabbak és felelősségteljesebbek, éppen az ipari környezet újszerű társadalmi tér- és időszerkezete következtében, mint a mezőgazdaságban, vagy a kézműiparban dolgozó elődeik, és persze minden tekintetben jobb munkások, mint amilyenek a kontinensen találhatóak.

A fősorolt három pont mindegyikét olvashatjuk úgy is, mint a főntebb említett castelli és arendi szövegek ódivatú átfogalmazását, vagy furcsa előzményét. A tárgy ugyanaz: a változó

emberi természet a technológia változó világában. A helyzet értékelése és az előrejelzések azonban ellentétesek: ott pesszimisták, itt optimisták. Ure néhol száraz, részletező technológiai leírásai távolinak tűnnek ezektől az igen általános, a társadalmi állapotokat érintő következtetésektől. Valóban, jóllehet Ure professzor könyvének címe *A gyárak filozófiája*, gyakorlatias eszméi és technológia nyelve miatt a kontinensen sok olvasója számára mégsem tűnhetett filozófiai műnek. Létezett azonban a műnek már saját korában is a kontinentális gondolkodás hagyományába beilleszkedő értelmezése. Ennek példájául álljon itt egy kiváló magyar iskola-mester 1837-es tanulmánya, amely Ure művét, és az Edinburgh Review-ban a műről kibontakozott vitát ismerteti és értelmezi. Iskolamesterünk, Nyiri tanár úr, a sárospataki kollégium jó természettudományi alapokkal rendelkező schellingianus filozófiaprofesszora Ure könyvének adatai alapján megírja a brit ipar kontinentális filozófiájának rövid foglatát. Az eredeti műnek a gazdasági és technikai idő- és térhasználatra vonatkozó állításai cikkében átváltoznak az emberiségnek a tér és idő fölötti uralmáról szóló általános kijelentésekké. Ure megjegyzései a gyári munkások időhöz való viszonyáról Nyirinél már szinte az emberiség új, tökéletesebb változata megjelenésének a jelévé válnak. Marx és utódai gyakran nevezték Ure-t ironikusán „az (automatikus) gyár Pindaroszának”. Ennek nyomán közép-európai ismertetőjét „az ipari ember”, vagy még inkább a jövő ipari emberisége Pindaroszának nevezhetnénk. Az emberiség új formája ez, amelyet a tér és az idő új, pontosabb és tudományos használata, és új erkölcsiség, az Én új struktúrája jellemez. Ure technológiai látomása az automatikus gyárról, és Nyiri látomása az ipari emberről együttesen tökéletes pozitív utópiát alkotnak.

E pozitív utópia fogalmi hálóját, amely egy tizenkilencedik századi skót gondolkodó korabeli kontinentális interpretációján alapul, meglepő módon igen hasonló a fentebb vázolt későbbi eszmékhez. Mindegyikükre jellemző a gyárak uralta tér- és időszerkezet, amely azonban szabad a külső természeti és biológiai tényezőktől. Új emberek új Énnel, új erkölccsel, valamennyien a tudomány, a technológia és a gyárak termékei, hasonlóan Ure professzor „frankensteini” kísérleteihez.

Két látomás hasonló képeit látjuk, az egyikén fehér, a másikon fekete a háttér, de az alakok ugyanazok. A színek az ábrázolás hitelességét tehát nem dönthetik el. Így vagyunk a fentebb tárgyalt értéktelített leírások hitelességével is. Értékválasztásaink ezek szerint csupán stílusunkon és hangulatunkon múlnak, de az is lehetséges, hogy maga a fogalmi keret – „a változó énnel rendelkező emberek tere és ideje” – sem alkalmas arra, hogy jó etikai kérdést fogalmazzunk meg. Egyik lehetőség sem kecsegtető perspektíva: eldönthetetlen igazságértékű ízlés-ítéletek kavalkádja, vagy használhatatlanul tág fogalmi keretben mozgó, így is, úgy is értelmezhető szövegek tömege lesz az eredmény. Ezt a helyzetet persze sokáig el lehet leplezni érvelésnek látszó retorikával, a nagy szavak helyett azonban előbb-utóbb szerényebb, de használhatóbb fogalmi keret kell majd keresnünk a globalizáció folyamatának a vizsgálatára. Természetesen ilyen fogalmi keret csak akkor létezhet, ha *ilyen probléma létezik egyáltalán*, és az filozófiai probléma.

Naplófeljegyzés Tordáról

Sokáig nem értettem, hogy azon a januári hajnalon, a reformáció századában, Joannes Sigismundus rex agyában, hogyan születhetett az a korát megelőző, progresszív gondolat, ami kimondatta vele a tolerancia huszonegyedik századi megfogalmazását. A latin nevet használom, szemben a spanyollal, ami inkább a nyelvemre állna – lévén az anyanyelvem –, mivel az elv, s ebből következően a személyiség olyannyira univerzális, hogy a latin sokkal jobban illik hozzá. A történelmi kronológiát áttekintve, jól látszik, hogy számos vallási és világi vezető fejében nem került helyére a dolog, az érdek még felülírta a szellemi vonatkozásokat, s nemcsak egy, vagy tíz évre, hanem jó pár évszázadra, mígnem eljutottunk a kínos máig.

Most, hogy már mindenki úrsiklón közlekedik, ruháit saját, könnyen megvásárolható fényforrásból vetíti testére, a hónap napjait negyvenre, a hét napjait nyolcra, az órák számát harmincra bővítettük a mesterségesen megváltoztatott gravitációs viszonyoknak köszönhetően, ideje lenne a port végre lefűjni a régi elméletről, felcsinosítani mai formába, hogy így tetszetősen nekigyürkőzhessünk, hogy kiderüljön végre: 2081-ben az emberiség maradéknyi morális ereje elegendő-e a nagy elmélet gyakorlatba való átültetésére.

Az elmúlt húsz év háborúi (K. vs. B., nem beszélve X. véres belviszályáról), a híresztelésekkel ellentétben, megmutatták az emberiség mai helyét szellemi színvonal tekintetében. A gondolkozási képesség hihetetlen mennyiségű energiáit használták fel a dominancia megszerzésére és adott esetben a másik elpusztítására. A hadviselés soha nem látott formái jelentek meg. Ilyen volt a hadifoglyok agyának manipulálása beépített chippek által (a népéhez visszaküldött ember agyának tetszés szerinti parancsokat lehetett adni), a sáskák szaporodásának felgyorsítása (a megsokszorozott egyedek inváziójának megszervezése), fertőzést okozó szúnyogok kitenyésztése (a különleges kémiai kezeléssel átessett állatok, csak az adott népcsoport egyedeit csípték), és így tovább.

Furcsa módon, senkit sem zavar, hogy a növények és az állatok gyakorlatilag eltűntek a föld felszínéről. A rabok, a fizetésektelenek, a hajléktalanok kerültek pragmatikus természetességgel a tápláléklánc aljára. Az embertartó telepek, az embervághidak nélkülözhetetlenné váltak.

Érdekes módon, nemcsak materiális szinten, hanem a transzcendencia terén is változó folyamatok indultak el. A földi léten túlmutató elvek letörlése az emberiség gondolkozási tablójáról, ezzel éppen ellenkező folyamatokat generált. Egészen megdöbbentő, ősi hitelveket új formába öntő vallások alakultak (emberáldozat, rituális gyilkosságok stb.), s híveik közt a fanatizmus járványként terjedt el. Ez a mának a látképe. A szekták közötti villongások időnként átlépik az elviselhetőség határait. Az állam, nagyjából, romokban hever.

Én, mint a Buenos Aires-i egyetem hittudományi fakultásának adjunktusa, a sok fáradt professzor árnyékában, az önérzet és jóézés furcsa keveréke által vezérelve, talán nem csoda, hogy kutatni kezdtem a könyvtár százezres mátrixában. Célom: valami kivezető út találása, ebből az infernóból. Maga a kutatás, a hitelvekben, s a magasztos gondo-

latokban való elmerülés, mindig érzéki gyönyörrel ajándékozott meg, ezért a feladatot nem éreztem tehernek.

Áttekintettem az ősegyház századaiból többek között Nazianzi Gergely, Aranyszájú János, Szent Ágoston munkáit, kiváltképp az utóbbinak De civitate Dei című bölcséletét, a középkorból Aquinói Tamás, Assisi Ferenc írásait, nem feledkezve meg a misztikusokról, vagyis Raimundus Lullus és Meister Eckhard tanításairól. A mi földrésünkön a reformáció kevéssé elterjedt, én mégis sokat foglalkoztam a hitelvek megújítására törekvő, a morális és történelmi szükségszerűségből következő mozgalommal, s noha könyvtárunkban kisebb súllyal van jelen a reformáció tanítása, magánkönyvtáramból, melyet az évek alatt szintén terjedelmesre fejlesztettem, bőséggel akad témába vágó kötet. A megújulás iránti vágy, megítélésem szerint, Savonarolával kezdődött el (ebben, vitában vagyunk Peter Restelli lübecki professzor barátommal, aki következetlennek nevezi a domonkos-rendi szerzetes működésének összekapcsolását a reformációval), hogy folytatódjon (vázlatosan értve) Luther, Melanchton, és a tőlük dogmatikai kérdésekben elváló Zwingli és Kálvin tanításaiban. A hitviták történeténél most is hosszabban időztem. Itt fedeztem fel az unitárius hitelvek kiemelkedését a reformáció mozgalmából, itt figyeltem fel a magyar ajkú Dávid Ferenc személyére és tanításaira, izgalmas hitvitáira, felemelkedésére és bukására, s működésének egyik talán legjelentősebb eredményére, melyet Joannes Sigismundus rex által, Transylvania-ban, Tordán – remélem jól írtam – összehívott országgyűlésen könyvelhetett el, mikor is kimondatott a vallási és meggyőződési tolerancia.

Mi hozhat enyhülést öt évszázadnyi szenvedés után, ha nem ez az elv? Mi lehet a gyógyszer az ember ember-elleni értelmetlen szembenállásra, ha nem ez? Lehetséges, hogy az elfeledett tanok újrafogalmazása az én feladatom...? Holnap, ha minden jól alakul, el is kezdhetem. Most, éjjél előtt öt perccel, leteszem a tollat és imádkozom.

Imre Ádám: Öröklét

Svonc

Ivan Svonc életlen borotvával borotválkozott. Arcának mindkét oldala vöröslött, szinte égett, amint borostáját kapargatta le. Svonc sietve, hebeburgyán, már-már dühtől vezérelve borotválkozott. Nyögött, fintorgott, fogát vicsorgatta, ám a borotváját nem élezte meg. Sietett. Mikolajcsukéktól egészen idáig, a kunyhójáig hallatszott a dob vidám dübörgése, a hegedű jajongása, az énekszó. Az öreg Mikolajcsuk egy újbárdi² fiúhoz adta férjhez leányát, Mariját. Ivan legalább táncolni szeretett volna a menyegzőn.

Hol leült a székre, hol felugrott róla, ám egész idő alatt a négyzet alakú tükröt fürkészte, izzadtan figyelte a mázas öntözőkannát és konokul kapirgált borotvájával. Félmeztelen volt, s amint felállt a székről vagy a tükörhöz hajolt, hátán kígyóként tekergőztek az izmok. Szennyes ingét a padlóra lökte, a tisztát pedig – melyet eleddig még egyszer sem vett föl –, leterítette az ágyra.

– Ivankám, fiam, nagyon kérlek téged, vigyél el Csománfalvára³, hogy kendert áztassak.

Svonc heves mozdulattal fordult hátra az anyjához, aki az ajtófélfánál állt és erős nyomatékkal a hangjában ezt kérdezte:

– Más napot nem tudott erre kiválasztani?

– Mikor vinnél ki, amikor sosincs időd? Ivankám, kisfiam, nagyon kérlek, hallgass rám legalább ez egyszer.

– Megmondtam: ma nem szállítok kendert magának és punktum!

– Ivankám, de hiszen te... – törölgette közben az anyja a könnyeit, – de hiszen te megesküdtél nekem, hogy nem csinálsz butaságot.

– Nem is készülök semmi ostobaságra. Egyszerűen... a fene ezt a borotvát! Édesanyám, – fordította fejét az ajtóhoz, – Marijka lakodalmán akarnék táncolni. Talán tilos ezt tennem?

– Fiam, nagyon kérlek, vidd el ezt a kendert Csománfalvára, szánj meg, – s térdre borult. – Hiszen a szívem... törékeny.

Svonc készségesen felemelte anyját.

– Elszállítom magának a kendert, – mondta, rá sem pillantva közben az anyjára és felemelte az imént padlóra lökött inget. – Szedelőzködjön.

Ezen utóbbi szót rekedten ejtette ki, mint akinek a torkát mardossa, s közben az ki sem akar jönni erre az istenadta világra. Befogta a lovakat és sebesen kezdte a szekérre hajigálni a kendernyalábokat. Az anyja próbálta adogatni, de fia félretolta.

---

¹ Gábor László (Lviv) 1959. december 10-én született Kárpátalján, Ósándorfalván (Olekszandrivkán). A Lvivi Ivan Franko Állami Egyetemen végzett újságírói szakon. Prózaíró, irodalomtörténész, a filológiai tudományok kandidátusa. Megjelent kötete: „Egzotikus álmok és valós események könyve” (elbeszélések). Számátlan publikációja jelent meg folyóiratokban és különböző gyűjteményes kiadványokban.

² Újbárd – Novoborovo

³ Csománfalva – Csumaleve

Amint befejezte a rakodást és az ágassal összepréselte a kendert, segített anyjának felülni a szekérre; jómaga felpattant a bakra és teljes erőből rávert ostorával a lovakra. Szegények ilyet nem vártak a gazdájuktól, a meglepetéstől más-más irányba kezdtek húzni, s majdnem a vizesárokba borították a szekeret.

– Ivankám! – jajdult fel ijedten anyja. – Megbolondultál?

A fiú mintha meg sem hallotta volna anyja szavait, leugrott a földre és miközben tartotta a lovakat, minden erejével csépelni kezdte lábaikat. Hörögtek, tomboltak, de Svonc szilárdan tartotta kezében a gyeplőt.

– Majd megtanítalak én, hogyan menjetek! – kiabálta.

– Ivan, hagyd békén az állatokat. Semmit sem ártottak neked.

Svonc fekete szemével gonosz pillantást vetett anyjára, s lehajtotta fejét. Úgy tűnt, szégyelli magát.

– Hóóóó, Csillag! Hóóóó, Cigány! – rikoltotta oda a lovaknak, s azok nekiindultak.

A dob vidámabban dübörgött, a hegedű jajongott, lakodalmi dal szállt az ég felé. Még a panaszos fuvolát is jobban lehetett hallani a hegy irányából, ahol Mikolajcsukék laktak. A fuvola sírásától felbolydult Ivan lelke. „Ajaj! Igazat szólnak az emberek, amikor azt mondják, hogyha megszólal a fuvola, a mellkasban dobogó szív maga is bólogatni kezd...” – És a szívéhez kapott.

– Ivankám, rosszul érzed magad?

– Nem, édesanyám. Meghallottam a fuvolát.

– Hajjaj! S ahogy meghallja azt a menyecske, könnyek kezdenek el patakzani a szemcskéiből.

Svonc tompán felnyögött, fogait csikorgatta.

– Ivankám, mi van veled? – ragadta meg fia kezét, így hajtvva oda arcát annak vállához.

– Ne kínozz, gyermekem, s magadat se.

– Jól van, édesanyám, nem kínozom magát többet, – s elkezdte nógatni a lovakat.

Csendben poroszkáltak tovább. A nap a hegyek fölött tőlük jobbra helyezkedett el, lágyan, ősziesen melengette őket. Imitt-amott a partokon már vöröslött a páfrány. Ivan nem kerülte ki a kátyúkat, emiatt a szekér úgy rázkódott, hogy azt a képzetet keltette: mindjárt szanaszét repül a kender.

– Ivankám, menj lassabban – kérte az anyja, hol szemrehányó, hol tréfás hangon.

– Jól van, édesanyám, – s így szólt a lovakhoz: – Hóóóó, Csillag! Hóóóó, Cigány!

S újra szótlanul araszoltak a faluhoz vezető úton. A dob dübörgése tompává, alig hallhatóvá vált. A hegedű és a fuvola hangja már nem szállt el hozzájuk. Ám a dob dübörgése – akár egy finom fonál –, nem hagyta magát elszakítani, hívogatott, csalogatott, esdve kérte, hogy forduljanak vissza.

Az anya közben Ivankáját figyelte. A borotválkozás után a fiú arca lángolt; összenyalta ujjait, s orcájának hol jobb, hol a bal oldalát hűtötte velük. Fakó homlokára fekete hajtincs tapadt. Tekintete homályt tükrözött. Az anyának fájdalmat okozott, ha erre a szempárra nézett, ezért tekintetét inkább az ég felé fordította. Fölöttük eléggé alacsonyan egy gólya szállt lassú tempóban.

– Nini, Ivanka – mutatott fel kezével az anya és csendben, halkán hozzátette: – Nézd csak, Ivanka, ott száll egy gólya.

A fiú komoran villantotta szemét az égre:

– Látom.

– És arra emlékszel, Ivankám, amikor még kicsi voltál, s a gólyafészekből elcsentél egy tojást? Azután pedig egész éjjel nem tudtál aludni. Megkérdeztem tőled, miért nem

alszol, te pedig ezt felelted: „Édesanyám, a gólyafészekből kiloptam egy tojást és attól félek, hogy a gólyák bosszúból parazsat hoznak a csőrükben, felégetik a kunyhónkat, s ti miattam elégtetek.” Emlékszel?

– Emlékszem... Csillag!

Eltűnedezték az utolsó házak is. A lócákon öregasszonyok ültek és melegekedtek a napfényben.

– Jó napot, asszonyok – köszönt Svonc anyja.

– Adjon Isten magának is. Hová viszik a kendert?

– Haj, haj! Áztatni. Csománfalvára.

Az öreganyók bólogattak fejükkel, mosolyogtak... Míg fiatalok és egészségesek voltak, talán egyszer áztattak ott, Csománfalván kendert?

– Ivankám, állítsd meg egy percre a lovakat. Vizet szeretnék inni.

– Menjen akkor, igyék, miért nem megy? – felelte fia, de nem fordult az anyja felé.

– Elmúlt a szomjúságom – harapdálta ajkait, – menj.

A falu elhagyása után már szabad folyást engedett könnyeinek.

– Istenem, Istenem, miért kínlódom itt, ezen a földön? Túrtem az apjának – bökött fia felé – és most ő is... úgy beszél velem, mint egy kapcával – Istenem, miért büntetsz így engem, kinek a vétkei miatt szenvedek? Az apja állandóan késsel fenyegetett, örökös félelemben éltem, most pedig ő akar a föld alá tenni... Istenem, miért küldted rám ezt a csapást? Talán valakit megsértettem? Valakire szóltam egy rossz szót is?

– Ahol ni, emberek jönnek, majd meresztik a szemüket.

– Hadd tegyék... lássák csak, hogy milyen állapotba kerget a fiam... – sóhajtott nehézkésen, s fejkendője csücskével gyorsan megtörölte sírástól duzzadt szemét. – Miért születtem ily boldogtalannak? Micsoda legények jártak utánam, s én ostoba, az apjához mentem feleségül. Mert az apja, nem mint egy rendes ember, hanem késsel a kezében jött leánykérőbe apámhoz. „Ha nem adja hozzám Olenát – mondta – hát felgyújtom vagy megkéselem magát.” Apám megrémült és rábeszélte, hogy menjek hozzá ehhez az emberhez.

Suttogva, alig hallhatóan beszélt.

– Jó napot, Olena!

– Kívánok, Stefan, – tekintett le az ünneplőben lévő, vele egyidős férfire, aki az út szélén állt, hóna alatt egy kis csomaggal.

– Miért ilyen szomorú, Olena?

– Mitől vigadjak?

– Lakodalom van a faluban, el kell menni táncolni, énekelni.

– Már én, Stefan, eltáncoltam és elénekeltem a magamét.

A nő búsan tekintett végig szemeivel a vele egykorú férfire, s fájdalmasan elmosolyodott.

– S a legénykéje miért nem ment a lakodalomba? – kérdezte az, csak hogy ne hallgassanak.

– Én meg magától felejtettem el megkérdezni, hogy mit csináljak! – vágta el a beszélgetés fonalát Svonc, s ostorával ráhúzott a lovakra. – Hóóóó! Hóó!

Svoncne erősen belekapaszkodott az ágasba, de nem kérte a fiát, hogy az lassítson. Nem volt boldog a vele egyidős férfivel történő találkozástól, hiszen az akaratlanul is felkavarta a nő lelkében felhőtlen leánykori emlékeit, ugyanakkor pedig fiához kapcsolódó fájdalmas gondolatokat is ébresztett Svoncneban... fia kitarató, egyben konok leánykéreseit, melyekkel Marijka Mikolajcsukot szerette volna megszerezni magának. Ivan há-

rom ízben küldött hozzá kérőket, ám a leány mindháromszor elutasította, majd az ablakon át menekült. Így kívánta a szokás.

– Ha nem jössz hozzám, máshoz sem mégy, – mondta a fiú Marijkának.

– Na persze! Majd pont téged kérdezek meg, kihez is akarok férjhez menni.

Erre már nem válaszolt semmit Svonc, ám attól kezdve útját állta azoknak a fiúknak, akik Marijkához tartottak, s azzal a késsel fenyegette meg őket, amivel még annak idején nagyapja döfte le a disznókat Ósándorfalván.

– Ha életben akarsz maradni, ne menj a Mikolajcsuk-lányhoz! – mondogatta.

Egyesek megrémültek. Mit várhatsz egy ilyentől? Szólsz egy szót és máris késsel hadonászik. Emiatt ezek a fiúk elkerülték a Mikolajcsukék udvarát. Mások, a bátrabbak igencsak bejártak a lányhoz. Svonc a hegyen túl, az erdőcske mellett kapta el és verte meg őket. Kegyetlenül ütött, csakhogy mindörökre elfelejtsék a Marijkához vezető ösvényt. A fiúk vérükkel együtt köpték ki kivert fogaikat, s bosszút esküdtek Svonc ellen.

– Azt próbáljátok meg – mutatta meg nekik a böllérkést. – Csak próbálkozzatok, ha nem félték a haláltól.

Így hát a legények nem látogatták többé a Mikolajcsuk-lányt. Svonc ezután magányosan ült a hegyen, a leány udvarával szemben, s innen figyelte, amint az hol a kúthoz szaladt vízért, hol a háztartásban foglalatzkodott. Sokáig volt ez így, ám Marijka nem állhatta ezen állapotot, s elküldte hozzá az apját. Az öreg Mikolajcsuk kifulladt, míg felbortorkált a hegyre. Leült mellé, s pipára gyújtott.

– Beszédem van veled, Ivan, ám nem tudom, melyik oldaláról közelítsem meg a dolgot, nehogy megbántsalak.

– Mondja csak a nehezét, a könnyebbik része már nem lesz olyan sértő.

– Eljöttem, hogy megmondjam: hagyj békét Marijának. Nem vagy kedves előtte, nem akar hozzád menni. Akkor meg minek erőlteted, miért állod útját?

– Maga talán el sem hiszi nekem – mondta némiképp halkan Svonc, – de valahogyan vonz engem errefelé. Olyan érzés fog el, hogy valamiféle erő Marijához akar hajtani, s magam sem tudom, mit cselekszem.

– És késhez kapdosol, fenyegeted Mariját, hogy ledöföd, ha nem megy hozzád.

– Az csupán egyszer történt meg... s a maga Marijája nem a félős, hanem a bátrabbik fajtából való...

– Olyan ő már, milyen. Ám arra kérlek: hagyj békén!

Svonc semmit sem felelt minderre, azonban attól kezdve már nem lehetett látni a hegyen... habár Marija azt mondta, hogy továbbra is érzi magán a fiú tekintetét.

Otthon Svonc nem találta a helyét. Nem fogta a munka, minden dühítette. Iszonyúan verte a lovakat. Amint odament hozzájuk, remegtek a félelemtől, fülüket hegyezték és bártortalanul nyerítettek. Ha valaki szólt hozzá egy szót is, akár jóindulatúan, máris késéhez kapkodott.

Egyszer csak a faluban elterjedt a hír: a Mikolajcsuk-lányhoz kérőket küldött egy újbárdi legény.

– No lám, most mit fog tenni Svonc? Tán csak nem öli meg az újbárdit? – fogta el az asszonyokat a kíváncsiság. Legalább volt min köszörülniük a nyelvüket.

Svonc anyja kikökölt nyugalmaiból, keservesen imádkozott, s kérte az Urat, szánja meg őt.

– Ivankám, ne kövess el butaságot – rimánkodott fiának esténként.

A fiú hallgatott, majd egy alkalommal elővonta kését csizmaszárából, s behajította a folyóba.

– Mától kezdve, édesanyám, nyugodjék meg amiatt, hogy valakiben kárt teszek. Csupán táncolnék egyet a Mikolajcsuk-lány lakodalmán.

Az öregasszony mintha meg is nyugodott volna és csupán ma – ahogy meghallotta reggel a dob vidám dübörgését, a hegedű jajongását, s az emberek énekét –, kerítette hatalmába a borzasztó félelem, mely a fia miatt tört rá. Azt szerette volna, hogy a mai napon minél távolabb legyen gyermeke a falutól, ezért is kérte meg, hogy vigye el a kendert Csománfalvára, a folyóhoz, mely a szomszéd falu mellett folydogált Újbárdal szemben. Amikor fia elutasította, a réműlettől megdermedt. Ráadásul visszaemlékezett tegnapi iszonytató álmára, s ezért borult térdre fia előtt, majd szinte kiabálva kérlelte:

– Ivankám, szánj meg, hiszen a szívem ... törékeny.

Tegnapi álmától még most is borzasztóan érezte magát. Álma elején Ivankája még kisfiú, s teknőben fürdeti, ám a víz egyszerűen vörössé vált. Megijedt, kivette fiát a vízből, s a kebléhez szorította. Álma további részében fia már nagykorú. Mikolajcsukéknál lakodalom van. Ivanka hófehér ingben rohanna Mikolajcsukékhoz, ő azonban nem engedi, ám fia mégsem hallgat rá. Mikolajcsuk asszony örömtelien fogadja, átöleli, tetőtől talpig végigtapogatja, azután a válla mögül int a legényeknek: „Nincsen nála kés!” Azok jókedvre derültek, vidám énekbe kezdtek, cinkosan összekacsintottak, ám mindezt senki sem vette észre. Ivankája megivott egy pohár pálinkát, harapnivaló után nézett és íme, Ivan Szlupak – aki állandóan ordas pillantásokkal méregette fiát –, elkiáltotta magát:

– Egy, kettő, három! – s az összes legény viharként rontott Ivankájára.

Ütötték-verték, késsel döfködték, hol a hátát, hol a mellkasát, s a hófehér ing pillanatok alatt vörössé változott. Ivan a szénatartóig hátrált, szemeivel lázasan kereste Mariját: csupán tőle várt bocsánatot vagy menekvést.

Az asszonyok abba hagyták a sikongatást és a kiabálást. A legmagasabb hangnál abba maradt a hegedűszó, megcsendültek a cimbalmok, s el is halkultak, a dobos pedig, mintha megfélekedezett volna, ütött még ötöt-hatot a dobra, majd felocsúdva rányomta kezét a kifeszített bőrre.

Azokban fia mellett továbbra is táncoltak véres késekkel az ósándorfalvi legények. S ütötték, egyre csak ütötték a fiát, ám az nem esett le a földre, a zöld pázsitra: szilárdan állt a lábán, nemhiába volt a falu első legénye. Így hát a körtánc során verték agyon.

Milyen lehet az az esküvő, ahol halott van. A muzsikások összeszedték zeneszerszámaikat, s hazafelé vették az irányt. Mariját felültették a szekérre, s énekszó nélkül vitték el Újbárdra...

Svoncné izzadságtól csuromvizesen ébredt föl álmából. Riadt madárként vert a szíve. Odafutott fiához, s csak miután meghallotta annak egyenletes légzését, nyugodott meg egy kissé.

– Hóóóó, Csillag! Hóóóó, Cigány! – kiáltotta fia, s ezzel kizökkentette anyját gondolataiból.

– Édesanyám, megérkeztünk. Itt dobáljam le magának a nyalábokat?

– Itt, itt, Ivankám.

Lesegítette anyját a szekérről, levette az ágast és elkezdte a földre hajigálni a nyalábokat.

– Édesanyám! A kendert magának elhoztam, de áztatni most nem fogom, – felelte, miután az utolsó nyalábot is ledobta, s letörölte homlokáról a verejtéket.

– Hazamegyek.

– Ivankám! – szinte feljajdult az anyja. – Ne hagyj magamra!

– Mitől fél, senkinek semmi rosszat sem teszek. Látta, amint eldobtam a kést. Eljárok

egy táncot a menyecskével, s utána visszajövök, hogy segítsék magának – ezzel megfordította a lovakat, s faruk felett vidáman suhintott ostorával.

Az anya sokáig nézett fia után, s egyre inkább olyan érzése támadt, hogy az nem a mezei úton megy, s repül, akár a kilőtt nyílvevő. Annnyira zörgött a szekér, hogy úgy tűnt, mindjárt szilánkokra török.

Mélyet sóhajtott, s elkezdte áztatni a kender, közben pedig folyamatosan a falut fürkészte. Svoncné hirtelen megdermedt: fentről véres víz folyt.

– Istenem, – vetett gyorsan keresztet és kikászálódott a partra.

Szétnézett. Mindenütt csend honolt. Csupán a folyó áramlott mellette, s hozta véres vizét. Nem tudott egy helyben maradni, otthagyt mindent és villámgyorsan a falu irányába szaladt. Hallani akarta a dob vidám dübörgését, a hegedű jajongását vagy a falubeliek énekét, ám körös-körül minden csöndes volt. Olykor megállt. Úgy tűnt neki, hogy hallja a dobdübörgést. Azonban az nem a dob, hanem a szíve volt a mellkasában. Elszomorodott, s még sebesebben futott. Elviharzott az első kunyhók mellett, ám mindebből semmit sem vett észre.

„Istenem, szólj a Mikolajcsuk-lány dudásainak, hogy játsszanak, ne hallgassanak – kérte gondolatban az Urat. – Hallod, mondd meg nekik, hadd játsszanak!”

Alighanem az Úristen nagyon messze lehetett az égben, s nem hallotta meg őt, mert Svoncné a zenészeket kezdte el kérlelni:

„Drága dudásaim, miért csendesedtetek el, miért nem muzsikáltok? Muzsikáljatok, ne gyötörjétek a szívem.”

A faluban volt már, ám Mikolajcsukék udvara felől nem hallatszott sem a lakodalmas dob dübörgése, sem a hegedű jajongása, sem a fuvola sírása. Svoncné fájdalmában felzokogott:

– Ivankám, édes fiam! Miért is nem hallgattál rám?...

Sipos Zsófia:
Asszony a kertben. pasztell, 1985

Az autólopás

Sötét éjszaka volt, a csillagok komor felhők paravánja mögé bújtak. Néma csend telepedett a környékre. Az alvó külvárosban mélabúsan pislákolnak az utcai lámpák. Németjuhász hevert egy kerítés tövében. Aludt. Álmában idegesen vette a levegőt. Talán valami besurranó tolvajt, vagy más csirkefogót üldözött. Az utca túloldalán kattant egy villanykapcsoló. Úgy tűnt az eb ébersége aludni tért a gazdájával együtt, mert meg sem moccant. A garázst betöltötte a szemhunyorító világosság. Magas, fekete hajú férfi nagy utazóbőröndöt vonzott a helyiségben álló BMW-hez. Szemmel láthatóan nem volt gyenge testalkatú, mégis megizzadt, amire sikerült a kocsihoz vonszolnia a terhét. Felnyitotta a csomagtartót, és beügyeskedte a bőröndöt, majd újra lezárta. Verejtékcseppektől nedves homlokát letörölve indult az ajtó felé. Egy kattanás és a garázs újra jótékony sötétségbe borult.

A lakásba belépve a fürdőszoba felé vette az irányt. Ideges mozdulatokkal megmosta az arcát, majd hosszasan a tükörbe bámult.

– Istenem, ki vagyok én? Megtettem. Meg kellett tennem. Nem adott más választást a ringyó. Miért kellett annyira erősködni? Ha hallgat még most is élne. Igen. Ő akarta. Ő okozta. Ő a hibás. Én csak a házasságomat mentettem meg.

A gondolataiból egy felismerés zökkentette ki. A tükörben észrevette, hogy a fürdőkád peremén még maradtak vérfoltok. Még inkább ideges lett. Bevizezett egy kendőt, azzal törölte le. A kád. A véres munka színhelye. Hányingere támadt. Alig tudta elérni a WC-kagylót. Hosszasan okádott. Mintha a lelke akarna megtisztulni a szennytől, a bűntől. Az erőlködés kifárasztotta. Fájó szomjúságot érzett. A szíve a torkában dobogott, miközben egy kietlen, kopár sivatagban bolyongott. A csapból folyó enyhén klóros víz felüdülés volt a számára. Mohón kortyolta, mint aki már napok óta nem ízlelte az életnedű zamatát.

Újra a gondolataiba mélyedt, pontosabban a kis intermezzo után, azok újra megrohanták agyának megviselt tekervényeit.

– Az a ringyó. Az idióta kurva. Miért kellett éppen akkor ott lennie? Ki gondolta volna, hogy a feleségem barátnője éppen abban a faluban született. Pedig milyen boldogok voltunk. Aztán a boldogság rémálommá fajult.

A felesége évek óta tolószékben ült. Egy baleset miatt egész hátralévő életére megnyomrodott. Idősebb is volt nála, de gazdag. Voltaképpen a felesége pénzével és kapcsolataival csinált karriert. Mégsem lehetett önmaga, mert az asszony féltékenyen csüngött rajta. Ellenőrizte, elszámoltatta. Talán ez is közrejátszott abban, hogy összejöttek a gyogymasszörrel. Voltaképpen a felesége révén ismerkedtek meg. Őhöz járt a nő. A gyönyörű nő. Érdekes, hogy a feleség ezúttal nem gyanakodott. Már fél éve tartott a viszony, amikor üzleti út álcája alatt leutaztak egy hétvégére az egyik kisfaluba. Vikendházat béreltek és nagyon boldogok voltak. Már haza felé tartottak, amikor a férfi megállt a falusi boltnál, hogy cigarettát vásároljon. Akkor futottak össze a felesége barátnőjével. Lebukás. Megpróbálta megpuhítani a vénlányt. Ígért neki pénzt, bármit. De a nő hajthatatlan volt. Elhatározta, hogy elmond mindent a feleségnek.

Azzal csalta a lakásukra, hogy az asszony nem érzi jól magát, és beszélni szeretne a legjobb barátnőjével. A feleség eközben egy szanatóriumban kúrálta magát. A barátnő nem gyanakodott.

– El kell tüntetnem. A házban nem maradhat. De hová?

Fejében lázasan kattogtak a kerekék. Szinte szó szerint. Végül elhatározta magát. Kocsiba ült. Elindult. Rá szeretett volna gyújtani.

– Igen egy szál cigi majd megnyugtat. Az mindig megnyugtat.

Már a szájában érezte a dohányrudat, a kellemes füstöt, a megnyugtató aromát. De hiába kotorászott a zsebében. A kesztyűtartót is megnézte. Csak egy üres doboz volt benne. Most, hogy tudatosult az agyában a cigi hiánya, a szervezete még inkább kívánta a nikotint. Rá kell gyújtania. Az amúgy is feszült idegállapota súlyosbodott. Közben már jókora utat megtett az éjszakai utcákon.

– Mi lehet ilyenkor nyitva?

Már jócskán elmúlt két óra is. A kávézóban alig volt vendég. A terasz egyik asztalánál húszéves forma fiatalember ült. A ruházata: kopott farmer, fehér póló, zöld baseball kabát és elnyútt sportcipő. Az öltözékéből ítélve, talán valaki azt gondolhatná, hogy ez a kávézó, valahol az Egyesült Államokban található. A folyton lüktető és változó keleti parton, vagy az izgalmasan titokzatos nyugaton, esetleg az álmos, de annál több indulatot rejtő délen. De a globalizáció oldalvizein elterjedt egyenöltözöködési szokások miatt, ha csak a ruházatot vesszük alapul, ez a fiatalember ilhetne a világ szinte bármelyik szegletében lévő kávézó teraszán. Előtte félig telt kávéscsésze és vodkás pohár. Ujjaival szórakozottan dobolt az asztalon.

Agyának zegzugos járatait a nehéz, kilátástalannak tűnő anyagi helyzetét felelevenítő gondolatok töltötték el. Arca vásznára a gondterheltség csendélete vetült.

– Pénzt kell szereznem. Bármilyen áron és sürgősen.

Gondolatmenetéből két fiatal nő megjelenése zökkentette ki, akik a terasz előtt elhaladva, hangoskodva tárgyalták ki ismerőseik viselt dolgait. Megitta a kávéját és nagyot sóhajtott.

Egy zöld színű BMW állt meg a presszó előtt. Magas, fekete hajú férfi szállt ki belőle, idegesnek tűnt. Miután körbenézett, belépett a kávézóba és egyenesen a pulthoz sietett. A teraszon üldögélő fiatalember az éberség fázisába toppant. Az új vendég láthatóan felkeltette az érdeklődését. A férfi közben rendelt valamit. A teraszról nem hallhatta a vendég és a pultos között folyó beszélgetést. De nem is érdekelte. Elméjében egy hirtelen elhatározás kezdett tetet öltetni. Figyelmét eközben a zöld gépkocsi kötötte le. Azt már korábban észrevette, hogy a gazdája nem zárta be az ajtaját. Döntött. Az elhatározás megszületett.

Felhajtotta a vodkáját és felállt az asztaltól. Néhány lépéssel a kocsi előtt megállt. Hátrafordulva látta, hogy a magas fekete férfi még mindig a pultnál áll. Háttal. Ez az. Most vagy soha! Közelebb lépve nagyot dobbant a szíve. Az indítókulcs ott volt a helyén. Egy mini futballlabda lógott a végén. Villámgyorsan kinyitotta az ajtót és behuppant az ülésbe. Elfordította a kulcsot és azonnal gázt adott. A visszapillantó tükörben még látta a magas fekete férfit, ahogy kétségbeesve kirohan a kávézóból egy csomag cigarettával a kezében.

Szorongással keveredő elégedettség töltötte el, ami a várost elhagyva átcsapott kitörő jókedvbe.

– Ez az. Megcsináltam!! – kiáltott fel hangosan, mintha önmagát akarná meggyőzni.

Miután átkutatta a kesztyűtartót, bekapcsolta a rádiót. Zenét keresett. Végül valami rock'n'rollra esett a választása. A szorongása teljesen elpárolgott. Sőt a zene ritmusára kibontakozó elégedettség töltötte el a testét. Jókedvének rejtett okai voltak. Úgy vélte, az elkötött gépkocsi gyógyírt hozhat majd katasztrófális anyagi helyzetére. A kesztyűtartóban talált egy napszemüveget, amit az éjjeli sötétség dacára azonnal fel is tett. Füttyörészve száguldott a kihalt úton. Egyre mélyebbre nyomta a gázpedált, mit sem törődve a megengedett sebesség betartásával.

Száguldás közben újra elmerült a gondolataiban. De ezek már nem azok a lelket marcanoló sötét árnyak voltak, amik már hetek óta kísértetek elméjét. Képzletben látni vélte az alagút végét jelentő fénysugarat, a remény csalóka lidércfényét. A gondolatok egymásba kapaszkodva törtek elő agyának csontméhéből.

– Túlados az autón. A pénzből ki tudom fizetni az albérletet. A tandíjra is lesz pénzem. Visszavesznek az egyetemre. Végre megszerzem azt az átkozott diplomát. Újra rendbe jön az életem. Nem leszek soha többé vesztes. Talán Anna is visszajön hozzám. Igen. Biztosan visszajön, ha megtudja, hogy megváltoztam. Már a győztesek közé tartozom. Veszek neki egy nagycsokor virágot. Rózsát. Vörös rózsát. Ötven szálát. Mit ötvenet, százat?!

Mintha a gondviselés a gondolatait olvasta volna, a rádióból felhangzott egy jól ismert sláger, millió és millió rózsaszálról.

Közben a zöld színű német csoda megállíthatatlan nyílként suhant a tekerdő aszfaltkígyó hátán. Nemsokára otthon lesz. Végre hazaér. Szemei előtt felsejlett a szülei alakja. Édesanyja jóságos arca, ahogy az apját kicselezve gyors mozdulattal a kabátja zsebébe csúsztatja megta-
karított pénzeszkéjét. Ah, a fenébe azzal a kártyával! Legyen átkozott a nap, amikor a kezébe vette! Dámák, királyok, ászok, mind tolvajnépség... Mindent kicsaltak. Mindent elvettek tőle. Biztonságot nyújtó fedelet, szerelmet, szülői szeretetet, múltat, jövőt.

Száguldás közben alig találkozott más gépkocsikkal. Csak elvétve bukkant fel néhány el-suhanó lámpafény. Egy órája tarthatott az órált száguldás. Amíg a gondolataival volt elfoglal-
va, nem vette észre, hogy már jó ideje egy gépkocsi eredt a nyomába. Amikor elég közel került a BMW-hez, a rendőrautó bekapcsolta a szirénáit. A fiatalembert elfogta a rémület. Megpró-
bálta növelni a kocsi sebességét, de a szerencséje elhagyta. Idegesen tekintgetett a visszapil-
lantó tükörbe. Az üldöző is gyorsított és egyre közeledett a BMW-hez, akinek vezetőjét telje-
sen a hatalmába kerítette a rémület. Azt sem vette észre, hogy a műszerfalon már néhány perce
ott villogott egy kicsinyke vörös fény. Az üzemanyag a végéhez közeledett, csakúgy, mint a
hajszja. A rendőrautó már egészen közel volt. A fiatalember visszapillantó tükörben látta, hogy
ketten ülnek benne. De amíg az üldözőket figyelte, nem vett észre egy kanyart. Ha lassabban
halad, vagy legalább nem üldözik, biztosan nem okozott volna számára nehézséget. De a jelen
körülmények nem kedveztek neki. A gépkocsi megcsúszott és elhagyta az aszfaltkígyót. Sze-
rencséjére az utat szegélyező árok lelassította a kormányozhatatlanná vált járművet, ami na-
gyot huppanva állt meg a szántóföldön.

Meg sem próbált elmenekülni. Csak ült a kocsiban magába roskadva. A biztonságiöv meg-
mentette a súlyosabb sérüléstől. Csak a homlokán keletkezett sebből csordogált alá egy vér-
színű csermely. Nem volt profi tolvaj. Most szégyennel vegyes rémület zakatolt az agyában.

– Ez már a vég. Ez az én formám. Vesztes vagyok. Örök vesztes. – Keserű mosoly küszött
rá a falfehér arcra.

Közben a járőrautó fékezett. A két rendőr kibiztosított fegyverrel ugrott ki belőle. Miután
feltépték a BMW ajtaját, kiszállásra kényszerítették a félholtá vált vezetőt. A motozás során
nem került elő semmilyen igazolvány. A rendőrök hiába faggatták, a fiatal férfiból egy szót
sem tudtak kihúzni.

– Miért menekült? Ember, érti, amit mondok?

Az egyik rendőr átvizsgálta a gépkocsit. Végül felnyitotta a csomagtartót. Egy nagymé-
retű utazóbőrönd volt benne.

– Mit tartalmaz a bőrönd? Nyissa ki!

Válasz ezúttal sem érkezett. Amikor a rendőrök végül kinyitották, a fiatalember azonnal
elájult. A két egyenruhás megdöbbenve meredt a bőrönd tartalmára. A látvány magáért be-
szélt. Véres emberi testrészek voltak beletuszkolva. Valaha egy nőhöz tartoztak.

Megoperálták a lányom

Én egy anya vagyok, van egy lányom. Őt pedig, ajajaj, tegnap megoperálták. Mikor felébredt, szólt a vejem, hogy felébredt. Mondom a vejemnek, üdvözöld sokszor, mondjad neki, csak feküdjön nyugodtan. Mert hiába magyaráztam, édes lányom, vigyázz magadra, ne járj mezítláb a konyha kövén, felfázol, viselj télen derékig érő bugyit, ne ilyen kis alig-szörtakarót, átfázik a hasad, a veséd, azt is mondtam, ha gyereket akarsz egyszer, ne szedd azokat a pirulákat, nem tesz jót, inkább vigyázatok, mint akárki más. Apád negyven évig vigyázott rám, soha nem voltam kaparáson, értsd már meg végre, a férfi dolga az, hogy ügyeljen rád. De hiába mondtam, nem hallgatott rám, aztán, mikor már hónapok óta fájlalta az ölét, egyre sűrűbben járt a női orvoshoz, a munkából is kimaradozott, láttam én, hogy az én lányom szinte állandóan ideges, hiába mondtam neki, hogy nem tesz jót az a sok idegesség. Ez sem ért semmit, pedig én tényleg időben szóltam, nem mondhatja, hogy nem, de hát lassan csak elmúltak rajta az évek, a helyzet nem javult, hát egyszer csak bejelentette, hogy nemsokára megoperálják. Pedig ezerszer elmondtam neki azt is, hogy ha elfajul a dolog egy nap, mert elfajulhat, még az is megeshet, hogy megoperálják, hát gondoljon legalább arra, mi lesz énvelem akkor, ki fog énrám ajtót nyitni, mi lesz a kerttel, mi lesz, hónapokig? Mert aztán ugyan várhatok, mire fölépül. Mikor ezeket mondtam neki, valahogy nem is hittem igazán, hogy megtörténhet a dolog. Most itt van, mégis megtörtént, amitől annyira félttem, ő ott fekszik, a sok injekciótól, biztos, nyugodtan, a fehér kórházi ágyon, én meg itt egyedül, törhetem a fejem, idegeskedhetek, hogy mihez is fogjak. Meg kéne látogatni, persze, de nem tehetem, nagyon nehezemre esne ilyen állapotban látni őt, nem bírná el a szívem. Öreg vagyok már, a húsom lötytyedt, aszadodik kezem-lábam, vagy negyven éve szívbeteg vagyok, nagyon nagy a szívem, ezt egy orvos mondta egyszer, még a szülészetén, amikor megszülettem a lányomat, csodálkozott, hogy is mertem vállalni egy szülést. Nem mondta, igaz, de szerintem akár bele is halhattam volna, szerencsére úgy nyomták ki belőlem a gyereket, mikor látták, hogy már tényleg nincs erőm, hát valószínűleg azért is nem haltam bele, mert idejében fölhagytam az erőlködéssel. A szívem az még lánykoromban gyöngült le ennyire, nem is csoda, négyen voltunk testvérek, de én voltam a házibolond, minden házimunkát nekem kellett csinálnom, fogd a vödröt, menj a kútra, fogd a rongyot, mázold a konyhát, ott a söprű, lapát, takarítsd a disznóólat, sorolta anyám, hallod-e, aklok királynője, mondta a nővérem, aki a községházán dolgozott, és karcúsított derekú, szürke, türkizkék vagy meggypiros kiskosztümben járt az irodába, öltözz már át, büzlik a gunyacod, mindjárt kijön belőlem ez a paprikás, ha el nem ülsz innen, én biztos nem engedlek ide, csattant föl az öcsém, és szétterpesztette a lábait a támlás padon, hogy több helyet foglaljon el, na eredj lányom, öltözz át, vágta el a vitát apám, gondolhattad volna, hogy a ruhád beveszi a disznóól szagát, öltözz át, de be ne hozd azt a ruhát, te meg ne vigyorgj, szólt rá a bátyámra, aki istentelen életet élt, egyáltalán nem járt a gyülekezetbe, annál többet a kocsmába, na meg a kikapós, azok közül is kizárólag a nagybogyú lányokhoz, ne vigyorgj, ismételte meg apám, hallottam, mikor vetett haza a jóisten megint, már világosodott, szegény anyád le se hunyta a szemét egész éjjel, tisztára tönkreteszed már, te átokfajzat. Úgyis elmegyek egyszer, mor-

mogta a bátyám a fogai közül, de úgy, hogy azért ne lehessen érteni, és el is ment néhány év múlva, egészen Dél-Amerikába, ahol ma is él, szegényen, egyedül, meg se nősült soha, szegény feje. Huszonnégy voltam, amikor végre elhagytam a szülői házat, nagyon jó férjre akadtam, már aggregény volt ugyan, de rettentő jól sikerült a házasságom, a férjem minden nehezebb munkától megkímélt, áldott jó ember volt, csakhát nagyon tüzes vérű, ha rajta állt volna a dolog, hát minden este belémront, szerencsére én valami különleges hasfájásban szenvedtem, ha lefekvéshez készülődtem este, már meg is fájdult a hasam, neki pedig akkor már hogy is lett volna szíve a fájós hasamat nyomkolászni, jó szíve volt, nagyon jó, hát így sokszor békén hagyott. Amikor pedig reumásak lettek a lábai, mondtam neki, nézd, Palim, jobbat alszol, ha kinyújtod rendesen a lábaidat, álmomban esetleg meg is rúghatom a fájós lábadat, hát jobb lesz, ha átköltözök az ottománra. Át is költöztem, így aztán mindketten nyugodtabban alhattunk, ő akkor már betöltötte az ötvenet, én a negyvenhatot, havonta egyszer-kétszer azért odafeküdtem hozzá, mégis ne mondja, hogy nem, tudom én, hogy férfiemberéknél ez másképp működik. Mondom, jó ember volt, akár egy falat kenyér, mert időnként megoldotta a dolgot másképp, ezt direkt észrevettem, hogy esténként egyre hosszabb időt tölt el a fürdőszobában, de nem szóltam én semmit, ha néha a vécékagyló mellett a kövön apró kis cseppecskéket láttam fehérteni, hát szó nélkül feltöröltem mindet, egytől egyig, istenem, hát mellécseppent, ebből csak nem csinálok problémát, gondoltam, inkább így, minthogy valami mocskossal összeálljon, aztán meg betegséget hozzon nekem ide a házba. Nyolc éve már, hogy örökre itt hagyott. Ebben az utcában, ahol lakom, tizenhét özvegyasszony van, azok közül néhányan próbáltak vigasztalni, mikor egyedül maradtam, hogy nyugodj bele, meglátod, egy-két év, és már könnyebb is lesz, de nem lett könnyebb, ahogy múlnak az évek, egyre nehezebb, egyre jobban hiányzik, hiába, attól függ ez, kinek milyen volt a házassága, a mienk meg, ahogy mondtam is, gyönyörű egy házasság volt, negyven évet leéltünk együtt, mondom, ezzel az áldott jó emberrel. Dehát megütötte a guta, kétszer is, először át is vészelt valahogy, de másodszor bizony ágynak esett, három napig ápoltam, három napig szinte állandóan vizelt, maga alá, a lányom meg csak itatgatta, hiába mondtam, ne itasd már, lányom, láthatod, hogy állandóan vizel, lehet, hogy a kórházban itatták így tele, meg nem is kell neki, alig nyel le valamit, láthatod, hogy nem szomjas. Nem volt mindegy azért, mert nem győztem cserélgetni alatta a lucskos, kettőbe hasított, régi pamutpizsamákat, közben alig mertem arra gondolni, mi lesz, ha mégis beindul az a nyelés, a lányom meg folyton csak itatja, még előnti a kiskonyhát az a rengeteg vizelet. De nem így történt, mert harmadnap reggel, épp be akartam adni neki az inzulint, odahajolok, hát csak néz maga elé, meredten. Ki is esett a kezemből az injekcióstű, és csak sikoltoztam egy ideig, amíg szűrés nem hasított a szívembe, de bizony mozdulni se tudtam, mert a lábaimat meg mintha a görcs fogta volna erősen, úgyhogy magam sem tudom, hogyan hátráltam el végül az ajtóig, meg hogy jutottam el kétrét görnyedve a szomszéd házig. A szomszédok mindjárt lefektettek, nem tudták, mi bajom, mert akkor már egy hang se jött ki a számon, fehér voltam, mint a kréta, forgott velem a világ. Megmosdattak, megmérték a vérnyomásom, kétszázhusz volt százzal, beadtak egy vérnyomástablettát, hát így tértem magamhoz nagynehezen, és végre ki tudtam nyögni, hogy meghalt a Palim. Na akkor már szaladtak is át, dehát hiába, ott már nem volt segítség, láthatták, hogy tényleg meghalt. Nem is kell énnekem azóta férfi, épp elég bajom van így is, mert szegény Palim visszajár álmomban, bevallom, szörnyen idegesít, hogy visszajár, dehát ez csak egy álom. Azt álmodom, hogy egészséges, jó erőben van, nincs épp semmi baja, csakhát mellémfekszik az ágyra, a combomhoz nyúl és azt mondja, mosolyogva, hogy naaa, csak egy kicsit. Én meg álmomban

rögtön tudom, hogy mire készül, és azonnal felriadok, teljesen kikészült idegállapotban, alig kapok levegőt, nézem az ágyat, hogy egyedül vagyok-e, és nem tudom hirtelen, mi a szörnyűbb, hogy egyedül vagyok, vagy az, hogy egy pillanattal előbb még nem voltam egyedül. Egyszóval, csak ez az álom ne lenne, mert különben nagyon hiányzik.

A lányom, az külön mese. Én mindig is csak a jóra intettem, a széltől is óvtam kislánykorában, még óvodába járt, naponta megvártam az óvoda előtt, csak egyetlenegyszer esett meg, hogy késtem, ő meg elindult hazafelé, közben zuhogni kezdett a jeges eső, de megtaláltam, még a jeges esőben is, ott állt a szövetkezet épületének az ereszsatornája alatt találtam rá, torkaszakadtából ordított, annyira meg volt rémülve, én meg felnyaláboltam és hazáig szaladtam vele. Aztán, ahogy nőtt, növegetett, ügyeltem rá állandóan, nehogy rossz útra térjen. Amikor gimnáziumba iratkozott, időben szóltam neki, még az elején, hogy most már jobb lesz, ha nem barátkozik a szomszéd lánnyal, aki egy ócska, hároméves szakközépiskolába jutott csak be, és aki, tudjuk jól, az én lányom füzetéből másolta át, nyolc éven keresztül, a matek házit. Ekkor nagyon összecsapunk a lányommal, életünkben először, és nem tudtam meggyőzni, sehogysem, hogy azért ennyit tényleg adhatna magára, így hát valójában ő kényszerített rá, hogy én magam szóljak a dologról a szomszéd lánynak, szóltam is, és mi lett az egszéből? A mai napig fájlalom, mert én csak jót akartam. A lányom azóta semmibe se vesz, meg se hallgatja a véleményem, pedig próbáltam, később is megpróbáltam megőrizni a csalódásoktól, figyelmeztetni, hogy mennyit engedjen meg a férfiaknak, hogy még derékig se, istenbizonny így mondtam neki mindig, de csak nevetett rajtam, hát meg is lett az eredménye, most már a második házasságát szaggatja, az első persze hogy bedőlt, mert egy olyan idiótára akadt, aki jól kihasználta, verte is, hallottam én hírét, bár ő sohasem vallotta be nekem, hogy egy rohadt gazemberrel élt együtt tulajdonképpen, hiába mondtam akkor is, még az elején, hogy édes lányom, hagyd már, ennek az apja annak idején a padlásöprés és a bajszszaggatás fő és jól megfizetett intézője volt a faluban, tudod te egyáltalán, mit jelent ez? Ezen is csak nevetett, és azt mondta, örülhetnék, hogy végre férjhez megy és nem változtatja tovább oly sűrűn a férfiakat, mint más a gatyáját és valóban lenyugodhatok, mert ehol e, nem fog lányfejjel gyereket hozni nekem a házhoz, merthogy mindig ettől félttem. Hát nem is hozott, sem úgy, sem elvált fejjel, meg azóta sem, most meg, hogy kioperálták a méhét, nem is fog. Mit mondhatok én erről valójában? Az én meggyötört anyai szívemmel, amellyel persze, nem törődik senki, csak annyit mondhatok, hogy talán jobb is így, mert mondja a vejem, hogy az operáció sikerült, a lányom békésen alszik a kórházi ágyon, orvosokkal van körülvéve, akik majd rendbehozzák lassan, és talán jót is tett vele az isten, mert megkímélte attól a sok szenvedéstől, gondtól, bajtól, amit csak az anyák érezhetnek, és amibe egy napon, tudom már, bele fogok halni.

A Mario Lanza Kórus

1.

Manapság itt a Végeken hideg idők járnak, beszorulunk a gondolatok közé és termékenyülünk, mint a napraforgó. Mörényi Alali (hát igen, az Alajos az Alali) hosszan és mélabúsan szemlélte nyugdíjszelvényét. Ez se több, se kevesebb. Ebből még éppen ki lehet jönni. Ha elég ügyesek vagyunk, marad is belőle. Csakhogy nem vagyunk elég ügyesek. (Dehogy nem.) Nyolc és fél (hehe, mondaná Vonnegut) év kellett az elrokkantosodáshoz. Semmi szervi vagy születési hiba, szó se róla. Csak a szokásosnál kétszerte erősebb alkoholizáció és Alali befutott a célba. Ámbár ez sem volt szándékolt. Ez csak olyan polgárkarrieri mellékhatás: szív, vérnyomás, máj, ízület, cukor. A háziorvos majdnem megdicsérte. Egy-két hónap (egy kis pénz) és hitvatásos lerokkant lett.

Innen kezdjük tehát akkor.

Viszont vissza kellett fogni az alkoholt. (Az alkohol téma ezzel befejezve, mert szegény Bólya Péter ebben sokkal jobb volt.) De az unalom az megmaradt. Errefelé talán csak Krúdy Gyula talált volna eseményt, más nem. Bár ugye ötvenegy év elvileg nem sok, valami élvezet maradhatott volna. Maradt is, ha úgy vesszük (úgy vesszük), teszem hétfő és szerda a szomszédasszonyé, aki virulens, alig múlt hatvan, tűzről pattant, mint a kormos fazék. Akadály esetén áttolva csütörtökre, szombatra semmiképp, mert az a csapat napja, melynek meccseiről hiányozni fogalmilag kizárt.

Kedden a városi könyvtár unalmas langy melege, egy pohárka kávé Emilia libával, ki szerelmes belé. (Aggléány, de nem aggszűz, nem is savanyú, sőt!) Eme szerelmet Alali nem bánta, mert elfogadta a több lábbon állás elvét, melyet számos vállalkozásbeindító tanfolyamon kötöttek a lelkére. A tanfolyamokra sajnos rendszertelenül hívták, pedig Alali igen élvezte az előadók erőlködéseit.

De most még csak a nyugdíjszelvény. Proustot sem akarjuk kopírozni, hiszen Alali nem volt nosztalgikus alkat, sőt!

A papífecnit vágjuk zsebre és engedjünk tág teret a képzeletnek.

A rádió éjjel-nappal kényszerkapcsoláson volt. Alalinak egy régi BM-es barátja elárulta, hogy a rádiónak mindig bekapcsolva kell lenni a lehallgatások ellen. Most már ugyan a barátja nem BM-es, mert minden előre látás ellenére kirúgták a testületből, de Alali megőrizte e kulturális szokást.

A csengő, érces tenorhang ráébresztette, hogy nem figyelt, mert valami halásznadrágra asszociált (arról pedig bikinikre), ezért abba kellett hagyni a krémsajton való élvezkedést, ti. éppen reggelizett. Alig várta a végét a dalnak. Könnyedén szuggerálta a hangládát, mire a szpíker már mondta is: Mario Lanza...Halászlegény frakkban...filmzene. Na ja.

Mindjárt leesett az ötforintos: kórust kell alapítani. A neve lesz: Mario Lanza Kórus. Egyértelmű.

Alali elégséges zenei előképzettséggel bírt. Tagja volt kiskorában az iskolai énekkarnak, bassz kettő hangfekvésben.

A krémsajtólást azonmód befejezte, és ahogy tanulta a „Mi szükséges a sikeres vállalkozás beindításához?” tanfolyamon dr. Vargától, papírt, jól hegyezett ceruzát és radírt helyezett maga elé. A jó ötlet megvolt, a többi részletkérdés.

(A Nap megkezdte a lealkonyulást. Hosszabbodtak az árnyékok. Előbb bíborvörösre csomagolódtak az utcai tárgyak, majd szétfolyt rajtuk a szürkesség. Egy-egy halovány szellő fodrozta a fák megmaradt leveleit. Most már elcsendesült a város. A korán fekvők ágyba, párnákra és paplan alá készülődtek. Mindezt a szerkesztő urak kedvéért, nehogy azt higgyék, a tájleírás nem megy.)

Alali a szokásos pizzéria kocsmában könyökölt Zafurek, Olajos és Zoli bácsi társaságában. Alalin kívül mindenki sört ivott.

– Ide figyeljél, te balfék – kezdte véleményének kifejtését Zoli bácsi –, ebben nincsen pénz. Itt a többiek mind ingyért nótáznak. Sponzor?! Hol élsz te?!

A többiek hallgattak, a sörök melegedtek

Antónianella robogott a hosszúlépéssel Alalihoz. Bájos mosollyal hozta helyre az előző baklépést. Tudta, tudhatta, mindig is tudta Alali sörutálatát, de mégis. Mert mióta pizzéria lettek és Bélából Adalbertó, azóta a tulajt elfogta az erőszak: tessék körbejárni a termet egy tálca sörrel és oda nekik, a la Októberfeszt! Érdeklis is a tőkést, hogy szegény pincérlánynak letörik a karja és téveszt, meg minden...

– Le vagy higgadva? – kérdezte Alali Zoli bácsit.

– Le – válaszolt a pereckirály.

– Mert én sem mondtam neked, hogy ki a fene fog perecet venni az orvosi rendelő mellett? Nem vettem el a kedved.

– Az más volt.

– Nem volt más. Egyébként ezt is tanították, hogy megvan a felfedezés, mire a reakciók elkezdene fanyalogni. Leugatják az alkotó embert.

Zafurek diszkréten engedte ki az orrán a feltörekvő söri széndioxidot, majd halkan megszólalt.

– Nana, részemről a tenor szólam oké.

Alali gúnyosan nézett Zoli bácsira.

– Akkor balfék vagy te is – hangzott az ítélet.

Olajos méltósággal hörpölte sörét. Rá nem számítottak: süketnéma volt.

Alali kockás papírt vett elő a zsebéből.

– Direkt kimásoltam. Ezt nekem külön is elmesélte dr. Varga. Hegyezzél! Először is ad egy: olyat kell kitalálni, ami még nincs. Másodszor ad kettő: amire a sok bunkó ráharap. Harmadszor ad három: amihez nem kell nagy befektetés. Hát ez pont ilyen – nézett szét diadalmasan Alali. – Itt van a papíron szó szerint.

– Papír, papír... az csak egyre jó.

– Mennyi dal kéne?

– Nem sok.

– Világos. Lesz közben artista műsor, az élmény végett – elméskedett Zoli bácsi.

– Fenéket! Hanem mert hosszú refrénes dalokat választunk, kapiskálom?

Ezt most nem kapiskálták, mert mindenki a poharával foglalkozott.

Olajos volt a leggyorsabb. Megrántotta Alali karját. Látszott a szemén, néhány kiegészítő információt szeretne. Kitátotta a száját és a fülére mutatott.

– Ja – hagyta helyben Alali.

– Alt egy – röhögött Zoli bácsi.

– Nem hagyom magam froclizni – lett szilárd Alali. – A világ legnyerőbb ötlete. Nehéz felfogni? Leszázalékolt kórus, hát van még ilyen a világon?! Mert mindenkinek megvan a maga baja, de a torok, a torok... meg még... – Alali intett, hogy hajoljanak közelebb –, járulékot sem kell fizetni.

– Ezt azért nem hiszem – állt Zoli bácsi oldalára Zafurek.
– De befektetés sincs! – vágta ki az adut Alali diadalmasan. – Hallás után tanulunk. Kotta nyista.

Olajos titokzatos mosollyal elment pisilni.

– Ez komoly? – érdeklődött Zafurek, mert neki zöld hályogja volt.

Alali megvárta míg Antónianella lezúdította a következő rundót.

– Alapvető – helyezkedett nyeregbe Alali

– Kell olyan izé... imperszon... inspektor, vagy mi a rosseb – adta be a derekát Zoli bácsi.

– Imperszárió – helyesbített Zafurek.

Alali közelebb húzódott Zoli bácsihoz.

– Ez a beszéd, nászasszony! Akkor máma még egy kis fröccs... állj, ne ülj le! – állította meg Olajost. – Ennek a felét, érted?

Olajos mosolyogva elsétált Antónianellához.

– Jó lesz ez, miért ne lenne – bátorította magát Zafurek.

– Mert aki nem vág bele, az el van veszve – filozofált Alali.

– El vagyunk mi már – pesszimistáskodott Zoli bácsi. (Neki speciel fejlődési rendellenesség volt a tüdejében.)

– Egy fenét!

Olajos visszajött, kezében a kis fröccs.

– Na akkor arra, hogy szét ne durranjon a májam! – nézett szét a termen Alali.

Zafurek már előbbre tartott, ezért merengett: a kórus emlékkönyvében benne lesznek az alapítók, szépen, név szerint. Zafurek lesz az utolsó. A „Z” mindig az utolsó. Azt majd megjegyzik. Az elsőt meg az utolsót mindig megjegyzik.

3.

(A templom tornyát reflektorok világítják. Élesen fűrődik bele a mélyfekete égboltba. Ott fenn a hold szemez vele. „Mint pont az i-n”, írta Müsszé Alfréd. Messze még a hajnal, hosszú az éj. Néhány elfáradt vándor bandukol hazafelé.

Már csak a hangulat – és az urak – kedvéért.)

4.

Másnap a szomszédasszony jött sorra. Mivel Alali összes pornográf ötlete vissza lett utasítva, hát elültek a konyhaasztal mellett.

Az igazat megvallva Alali nem volt túlságosan letörve az elképzelt program módosítása miatt, mert így hamarabb térhetett a lényegre.

Előadta a Mario Lanza Kórus megalapítását.

Hornyákné félárbcocra engedte szempilláit, úgy vizslatott. Ez volt, amit Alali nem kedvelt. Miért nézik őt sunyítva? Pláne egy idegen.

Kezdte már bánni, hogy belevonta e férfit eseménybe a nőt.

5.

A Mario Lanza Kórus végül hihetetlen karriert futott be. Versengtek értük az impresszáriók és a nagy hangversenytermek. Dr. Varga vállalkozássegítő szakértő rendszeresen felhozta példának őket a szociális segélyesek tanfolyamán.

Aki nem hiszi, járjon utána.

Valaki csendben megérkezett

Elmúlt egy esztendő, s átadta helyét,
Csendben s lopva távozott,
Keserű mosollyal az ajtóban még megrázta fejét.
Nem szólt egy szót sem, mint kit titkos bűn nyomaszt,
Zsákjában elvitte magával a sok elfojtott panaszt.
A szeme sarkában összegyűlt sok nehéz redő,
A lelke hideg, gazdátlan, elhagyott temető.
Mire észbe kaptunk, őt már elnyelte a köd s a homály,
Kihívta őt a világ s sok ismeretlen táj.
A tűzhely tövében már az Újév pihent,
Nem sokkal vidámabb, mint aki nemrég kiment.
Fiatalabb ő, erősebb, duzzad benne sok szikrázó remény,
S a kandalló tűzében felgyúlt egy költemény.
Miközben a lángokra új fákat pakolt,
A szája sarkában megláttam egy mosolyt.
Mint aki tud valamit, de még nem árulja el,
A csendes somolyra sok táncoló láng felel.
Ő rám nézett, majd újra lehajolt,
Majd a lángok közé egy új rönköt pakolt.
Most már nem úgy ült, mint egy elhagyott ékezet,
Mint aki zordon időkből váratlan érkezett,
Hanem mint lángokból támadt elszánt akarat,
Ahogy egyik kezével szítja a parazsat.
A másikkal int felém, hogy mellé üljek én,
S egy aranyfény suhant át fátyolos szemén.
Nem szólt ő egy szót sem, csak lágyan átkarolt,
És akkor ott közöttünk mély béke honolt.
Ahogy vállamon éreztem megnyugtató kezét,
Mint a szendergő vulkán, ha felnyitja szemét,
Új hit éledt bennem, új erő és akarat,
Még most sem találok rá igazán szavakat.
Ránéztem, s láttam, hogy ő más, mint elődje volt,
Fáradt tagjaimba egy szempillantás alatt új erőt csiholt.
Melegség járt át, s valami mély szeretet,
S láttam felgyulladni sok apró tüzeket,
Melyek egymásra találnak, felszökő lángokat,
Lendülő kezeket, s nevető arcokat,
Békét, boldogságot, bársonyos tavaszt,
Táncoló lányokat, mely ajkamra dalt fakaszt.
Ő volt az, az Újév, ki elhozta ezt nekem,

Miközben a tűz mellett megfogta kezem.
Tudtam, valaki csendben megérkezett,
Ki fel tud támasztani országot, nemzetet,
Ki felolvasztja bennünk a kint, mely ráfagyott,
Ki a régi földbe ültet majd nevetve új magot.
Szívem kigyúlt, valaki megérkezett,
S halkan dúdolni kezdtem egy új éneket.

Szeghalom, 2009. január 1.

Prometheusz üzenete

Ne közelíts, ne sírj, ne szólj ma hozzám.
Torzó vagyok. A hisztid nemcsak unnám.
Akár a holtak, nem tudok hazudni.
Fehércsont odúmban bomlik az elmém,
se értelem, se norma, se szabadság
nem fér ma bele. S ha férne is, kivenném.
Sötét van, túl eleven minden gagság.
Jágert iszom, de jól tudom hiába.
Ha nem a szesz, keselyű tép a májba.
Mardosd mocsok! Csömör jön rád s a végzet!
S a fájdalom: keserűség. Csak képzet.
Magány ellen a sok beszéd rossz gyógyír,
sorsom nehezebb annál, amit szó bír.
Ne közelíts, ne sírj! De mégis. Szólj rám!
Már időnk sincs. Törd szét tükröd s az óram.
Nem öregszel, és én sem leszek bölcsebb.
Vágd földhöz poharam, vagy újra töltsd meg!
Tivornyázhatsz, mássz terített asztalra.
Ma ágyasod lesz minden szűz és szajha.
Mutass született vaknak új napkeltét.
Paripádat ott simítsd, ahol verték.
Magadért ma könyékig nyúlj a lángba,
ne számíts csalóisten oltalmára.
Gyanakvásod: gyors folyó. Csapjon szádig.
Mederfenék, s a part, semmivé válik.
Ha kígyó hoz ötletet, tudást, új fényt,
fogadd és szülj ezerszer nagyobb büntényt.
Kint hűvös van, pokol belülről éget.
Nem sátán, sál öleli körbe térded.

Télen túl

Tele a fürdőkáád: kitelnek gondjaink.
Csurig van, nem bánom. Fut, mintha tej volna.
Szép lassan beülök. Régóta nem vagy itt.
Bort ittam, nem a víz zsibbasztja tarkómat.

Nagy a hab, magamat kéne, hogy viseljem.
Sok a víz, fut a víz, csempék közt patakok.
Lábam a túlfolyón –, a kád csak hadd teljen.
Tél van és hűl a víz. Zubog a hasamon.

Tele a fürdőkáád. Fut, mintha tej volna.
Fejemben gondjaim: forrásban az a tej.
A habot tolom el, fullaszt: melós hónap.
Szürcsölöm az estét. Ilyenkor hol vagy, mondd?

Hűl a víz, lábam közt hömpölygő patakok.
A csempe örökzöld. Itt hagyta. Télen túl.
A szappan, a lámpa ma mindent beragyog.
Meztelenül fekszem, árnyékom túlcsondul.

Sipos Zsófia: Akt tanulmány. 1966

Vers, magyarázattal

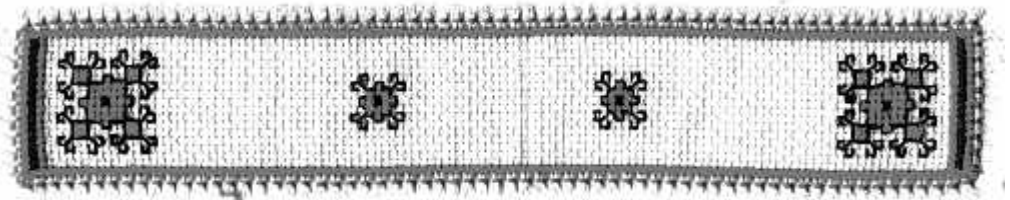
(Vers)

Szivárványon csapatostul
masírozni szigorúan
tilos!
Csapaat, állj! Egy-kettő.

Mondjátok, vajon át lehet-
é keveredni anélkül,
hogy leszakadna dörögve?

(Magyarázat I.)

Lira szól a versem? Befelé
ír, ki „szertenézett s nem lelé...”,
torkaként a néppel tömött
hatos villamos felköhög:
elharapta, félrenyelte,
cigányútra falja perisz-
taltikája kénye-kedve.
Ha életed nem Pestre visz,
s ha nincs már Combino, éppúgy
gőzöd sincs, mennyi a fékút –
beléd szaladnak verseim.

Beregi mintacsík

(Magyarázat II.)

„Csak az olvassa versemet”,
ki elől pofont rejteget.
Ilyen verset ki élni rest,
addig jó, míg nem érti meg.
Nyelvcsapásokat szikkasztva
befékezek farpofákat,
jaj ez úri írókasztnak,
útdíját ha szivárványra
fíllerre mind leszurkolja
önelégült olvasója,
versét könyvgerincre vágja.
Hogyan maradhat szent neki,
ha hiún magát kelleti?

(Magyarázat III.)

Elvész a vers pénzen-közön
(holmi közpénz), ám a közöny
belülről mállasztó rozstda,
pókhálóval állványozza
föl a szivárványt, szoknyátlan
tekinteted vak abroncsát.
Érted? Nem érted? Szólj bátran –
szakadjon rám, szakadjon rád!

(Magyarázat IV.)

Minden szél amiképp importszél, fúj valahonnan,
minden vers exportvers a *közönségtől*.

Pásztorok alusznak...

Pásztorok alusznak,
Éj vizében úsznak,
Akár nagy zsák lisztek.

El se jön a hajnal,
Kelti őket angyal
Harsonányi hanggal.

Jöjjenek, de tüstént,
Botjuk földbe üssék,
Kerüljék a tuskét!

Lábuk ujjja körmös,
Kezüik ujjja karmos,
Urunk, légy irgalmas!

Nyakukban a bárány,
Kiabál csak árván,
Kis Jézusra várván.

Bölcső lett a jászol,
Kis Jézus viháncol,
Bámulja sok pásztor.

Tehénke megretten,
Hány ember így egyben!
Reszket a hidegben.

Két szarva négy lába
Hat fele szétállna,
Bámul a világba.

Megrémül szamarca,
Földet kalapálja,
Füle kettéállna.

E gyermek a legszebb,
A sok pásztor reszket,
Földre sajtot tesznek.

Túrócskát a földre,
Hátuk púpja görbe,
Istent állják körbe!

Megköszöni Mária,
Páros meggy a szája,
Fiát meghintálja.

A pásztorok büszkék,
Mennek haza tüstént,
Kerülik a tüskét!

Mélyebben alusznak,
Éj vizében úsznak,
Akár nagy zsák lisztek.

Készülődés

Egyszerűen nem értem, a felnőttek
csak lótnak-futnak, képtelenek átélni
a közelgő Karácsonyt, pedig az üzletek
kirakatában már mindenhol téli tájat
rendeztek be, szánkóval, rénszarvasokkal,
Mikulással, füstölgő kéményű,
világító ablakú, favázás házikókkal,
keringő kisvonattal, és legfőképp
hóval, rengeteg hóval, legszívesebben
belefűrnám lángoló arcomat.

Az utcán mindenki szatyrokkal, hosszú
bevásárló-listákkal csörtet, este nálunk
a vacsorák kibírhatatlanok, meg lehet
süketülni, többen mindig telefonálnak,
röpködnek az érkezési dátumok,
melyik nagyszülő, unokatestvér, ismerős
melyik busszal, vonattal, repülővel jön,
ki kell-e menni érte, mi a kedvenc étele,
van-e már piros csíkos nyakkendője és meleg harisnyája,
kész diliház, nekem meg a csend és a hó és a jég
jár az eszemben, végtelen fenyvesek suttogása.

Kinyitom a hűtőt, állok előtte, odabenn
csupa fagyos malac, töltött pulyka,
meg egy guvadó szemű hal, szájában citromkarikával,
sütemények, rajtuk a porcukor, mint a hó,
a kiáramló hidegbe temetem az arcomat,
és behunyom a szemem, és kapok egy
tockost hátulról, mert a hűtő elromlik,
ha nyitogatják, és akkor aztán meg leszünk löve.

Öcsém és húgaim egész nap ki-be szaladgálnak,
csapkodják az ajtót, teljesen meg vannak huzatva,
a nagybátyám, José Emilio a létra tetején állva
átveszi anyám kezéből a gömböket és díszeket,
szépül a messziről hozatott fa, nagybátyám
elég furán néz ki mellényben, nyakkendőben,
hosszúnadrágban, foga közt sziszegve szitkozódik,
arca csurom izzadság, nézem lentről, a kedvenc ruhám
van rajtam, a bermudám pálmafákkal, meg egy
színes póló MARE felirattal, megtöröm a homlokom,
reménytelenek ezek a felnőttek, nincs bennük
áhítat, pedig gyermek születik nekünk,
az égbolt vérvörös, csodaszép strandidő
van odakinn, negyven fok, mindenki Karácsonyra
készülődik a Rio de Janeirói alkonyatban.

Pintér József: Törökné. papír, ceruza

Mennyből

A macskánknak nagyon
tetszett a karácsonyfa.
Prüszkölve paskolta
az alsó ágakat,
mint egy bokszoló.
Mindig visszaütöttek.
A mézeskalácsok
közelebről is érdekelték.
Nem ette meg, csak
sorra kicsipkázta őket.
Egy ilyen macska
nagyon állat,
sec-pec fenn van akárhol.
Most épp halkan vernyog a
fa tetején, és egyensúlyoz.
Lever egy üveggömböt is,
de nem hallatszik,
a szőnyegre esik.
A macska farkával
egy gyertyát legyezget,
egyre közelebb,
egyre közelebb,
aztán fellobban,
sercegve ég,
szólni akarnék anyuéknak,
de akkor elkezdik a
mennyből az angyalt,
és én éneklek velük.

T. H. úr Kolozsvárott

Kolozsvárt hó borítja be,
időnként kicsit Vlagyivosztok.
Míg ti meleg szobákban tosztok,
pulzusom jég szorítja le.

*

Ó, annyi minden van nekünk!
Példa okáért: főterünk.

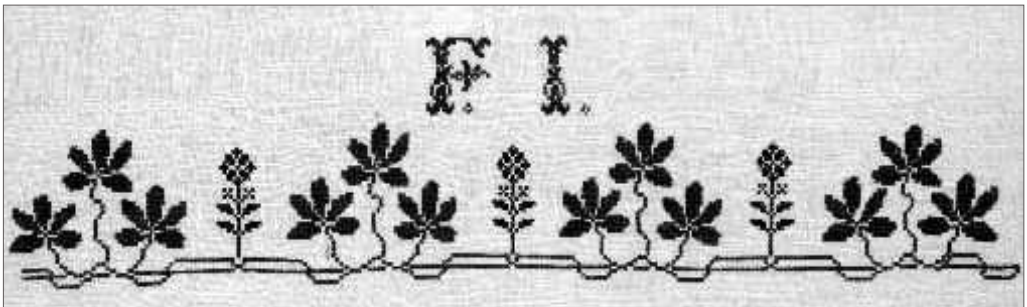
A főtéren szobor van,
a lelkünk a szoborban,
alatta ősapáink,
a múlt, a krumpli, és – ó –
a király alatt szép ló.

De mi csak gyalog lépked.
Királyunk, könnyű néked!

Magunkkal jól kilőttünk:
a korunkból kinőttünk.

*

Kolozsvárott kisüt a nap,
időnként forró, mint Orán.
Nincs miért fölkelni korán.
Aludd nyugodtan ki magad!

PRÁGAI TAMÁS

[Hideg tú...]

jár bennem napok óta,
föl-le: vak szabó zingerét
nem is hajthatná jobban, szorgosabban –
nem tudok róla semmit,
egyedül a fájdalomból
következtetek rá,
a fájdalom nélkül nem is hinnék
benne, neki:

még csak nem is nyelv, mégis
mind több a precíz öltés.

[Ha kemények volnánk...]

nem ennénk sült krumplit hallal,
ha éppen nem szeretjük,
csak magában a szaftos karajt,
árt, nem árt, emberes itallal öntöznénk
a gyomorban,
mert vállalnánk magunkat,

ha kemények volnánk,
valakik akkor is kihasználnának minket,
olyan helyre tennének, ahol aztán lehetne mutatni,
milyen kemény az igazán kemény,
és ők éppen ezt akarnák,
mi pedig vélhetnénk, ez a virtus,
kitartani görcsösen a fában, mint a szög, derékszakadásig,
kitudódik egyszer,
a keresztfa az a fa.

[Nem gyulladás, nem tályog...]

csak görcs feszül bent,
a gumónak érzett szív helyén,
a felszín feszesebb,
fenntartja még a látszatot, a simaságét,
a bőr a vágyat,
egy apró érintés iránt,
de egyre vékonyabb, egyre feszesebb –

és bent az irdatlan vadak imbolyognak,
a vadászmezőket keresik
a pampák fölé feszített kulisszák között.

[Ha lágyak volnánk...]

mint melegben a sajt,
szagokat eregetnének, arról ismernénk magunkra,
kenyérre kenhetőek volnánk, ezért szeretnének

azok is, akinek kezében kés van,
akadály nélkül szelnének belőlünk
egy vékony metszetet, szinte hártát,
biztos kézzel, nem tartva ellenállástól,
olyan vékonyan, mintha
a bőrt húznák le tapintatosan felületünkről,
magabiztosan az aranyló, finom,
hártavékony sajtbőrt.

Egy téglát ő is letett

(Emlékezés Csalog Zsoltra)

Több mint tíz éve, hogy Csalog Zsolt, az irodalmi szociográfia kiváló, s bizonyos értelemben egyedülálló művelője eltávozott közülünk, bár ha élne, bizonyosan tiltakozna eme megszorító értelmű jelző ellen (irodalmi szociográfus), hiszen mindig is ellene volt annak, hogy őt vagy műveit besorolják, beszorítsák egy adott irodalmi kategóriába. Való igaz, pályáját mint régész, szociológus kezdte, írásai a szépirodalmi szövegek mellett társadalomtudományi szakmák hatásáról árulkodnak. Ha műfaji tipizálást szeretnénk végezni a Csalog Zsolt-életmű darabjai között, akkor a novella mellett mindenképpen meg kell említenünk a szociográfiát, ezt a hazánkban nagy múltra visszatekintő, az irodalom határait feszegető tematikát. A szociográfia ugyanis módfelett nagy témakör, amely a valóság megszámlálhatatlan eleméből igyekszik kiválogatni és körüljárni, megvilágítani azt a darabot, mely mindannyiunk figyelmére számot tarthat, talán azért, mert vagy a saját sorsunkkal találkozunk benne, vagy pedig a mások életútját, körülményeit, gondolkodásmódját ismerhetjük meg belőle, s amint azt másokról szívesen megállapítjuk, holott ránk is ugyanannyira érvényes: az emberi fantáziát mindig a mások élet izgatja jobban.

A novella és a szociográfia mellett meg kell említenünk még egy fontos műfajt, ami a vizuális műfajok tipológiájában „beszélő fejek” néven ismeretes, ez pedig a dokumentumportré, a privát sorsok tükre, s nem melleleg a történelemnek, mint a hétköznapiak felszíne alatt (felett?) húzódo láthatatlan hálónak a láthatóvá tétele. Érdemes áttekintnünk ezt a sokszínű életművet, nem utolsósorban azért, mert általa – a huszadik század második felének íróit izgató társadalmi-szociális érdeklődéskörök mellett – nyomon követhetjük az epika fejlődéstörténetének egyik útját.

Az 1970-es évek magyar irodalmában sajátos műfaji hasadás jött létre az elbeszélés terén, amit Pomogáts Béla a társadalmi-kulturális változások hatásának tulajdonít,¹ nyilván itt a kádári kirakatszocializmus azon alapelveire gondol, amelyek szerint a viszonylagos jólét mellett szabad volt bizonyos társadalmi, szociális kérdésekkel foglalkozni, amennyiben ezek a kérdések nem érintették a cserébe mesterségesen létrehozott kollektív amnézia territóriumát (1956-ról tehát egy szót sem!). Teret nyert az írói fikciót elhagyó dokumentumirodalom: az írói szociográfia, az irodalmi riport, a tényregény, a memoár-irodalom, másrészt általánossá vált a parabola, az abszurd és a groteszk irodalom. Csalog Zsolt az imént említett irodalomtörténeti munka szerint az 1956 utáni új elbeszélőnemzedék körébe került, melynek tagjai új nézőpontból fedezték fel a társadalom peremére szorult emberek nehéz sorsát, mint Asperján György, Balázs József, Csörsz István. Ez a kör elsősorban a nemzedéki tapasztalatokat hasznosította az írás során, ennek némileg el-
lentmond a tény, hogy Csalog Zsolt jóval idősebb (1956-ot megélt) lévén az előbb említettekénél, inkább az Emberavatás című antológia írócsoportjába tartozhatna, Fekete Gyu-

¹ POMOGÁTS Béla, *Az újabb magyar irodalom, 1945-81*, Gondolat, Budapest, 1982. 159.

la, Szabó István, Galgóczi Erzsébet, Moldova György közé. Az sem mellékes, hogy tematikája alapján Csalog sokkalta közelebb áll Moldovához, mint mondjuk Balázs Józsefhez, illetve a választott műfajok tekintetében is inkább mutatnak hasonlóságot: gondoljunk csak arra, hogy Moldova legutóbbi kötetei közül az Európa hátsó udvara még mindig az irodalmi riport-szociográfia-tényfeltárás eszközeivel él, ugyanúgy, mint mondjuk a Tisztelet Komlónak, 1971-ből. Ha Csalog Zsolt még élne, ő is ezt az utat folytatná a saját írói illetékességi körén belül.

De mindenekelőtt érdemes visszaemlékezni írói életművére, pályájára, s arra, hogy mit is jelentettek számára a különböző műfajok, hogyan használta ki az általuk nyújtott lehetőségeket.

Tavasza minden rendben lesz: első kötetének ezt a címet választotta 1971-ben, vegyes műfajú írások találhatók benne, afféle öskáosz ez a kötet, melyben megtalálhatók mindazok az elemek, melyek későbbi írásainak magvát jelentik. A Szvetter című elbeszélése a későbbi Parasztregény előzményének tekinthető, legalábbis műfaji, tematikai értelemben mindenképpen, hiszen egy paraszti élettörténet leszűkített keresztmetszetét olvashatjuk, a falusi élet néhány szeletét ismerhetjük meg. A Portré szintén egyfajta sorstörténet, csak hogy ebben már a városi fiatalság aktuális problémái kapnak helyet, nevezetesen a lakáshiány, az ebből eredő elemi gondok, illetve a közlésmód tolódik el jóval szubjektívabb irányba, az egyes szám első személyű közlés felé. Tehát nem epikus elbeszélésmóddal szembesülünk, hanem a levél- vagy monológforma jut érvényre, ami majd sokszor visszaköszön még, főleg a dokumentumportrék esetében. A Pandamackó Moldovai groteszk a hivatalok és a tervgazdálkodás visszásságairól, a Vonat impresszionista-dekonstrukciós kísérlet a hetvenes években újonnan jelentkező prózatechnikák jegyében, afféle premodern írás, a posztmodern előfutára, tudatrögzítő metódust alkalmazó narrációs szöveg. A kísérletiség, a kipróbálás stádiumában-levés a kötet írásainak többségére ráilleszhető jelző, azt hiszem, hogy a hagyományos formákból való kitörés jegyében keletkeztek, mert – mint azt említettem volt – a rendelkezésre álló kategóriák Csalog Zsolt számára nem jelentettek egyet a megrendíthetetlen kánonnal. Még egy mozzanata van a kötetnek, mely kapcsolatot tart az asztalfiókban vagy a fejben tartott témákkal: az Orbis pictus címet viselő darab egy Comenius-aktualizálás, benne a társadalmi rendekről is szó esik, a polgárról, a proletárról és a forradalmár fogalmának értelmezéséről, definiálásáról is, ez pedig azért fontos, mert Csalog Zsolt tevékenyen részt vett az '56-os eseményekben, amint azt egy későbbi, immáron a szólásszabadság határain innen eső kötete is tükrözi.

A Temető, ősszel című novelláskötet (1977) nélkülöz mindenféle szerkezeti avagy stílusbeli kötöttséget, csupán a téma tekintetében egyeznek meg az írások, ez a téma pedig a jellegzetes csalog zsold-i világ, a szegényember világának bemutatása, valamint a cigányember társadalombéli helyzetének megrajzolása (Csúnya fekete asszony vagyok): ez a szociográfiák, szépirodalmi művek alkotását ihlető forrás a hetvenes évek egyik felfedezését jelentette a realista, társadalomábrázoló szándékú művek számára, hiszen a cigánykérdés, amit addig nem illett említeni, napirenden tartani, ebben az évtizedben egyre inkább teret kapott a sajtóban, az irodalomban (pl. Balázs József: Koportos, 1974, rokon tárgyú, de szociográfus mű a főváros agglomerációjának népességéről Berkovits György: Világváros határában, 1976). E helyt említeném meg Csalog Zsolt Kilenc cigány című kötetét is (1976), amely kizárólag ennek a területnek szenteli az írói figyelmet. Amellett, hogy egy etnikum huszadik századi történetének néhány epizódját villantja fel egyes szám, első személyű formában, a mesélők személyes tapasztalatai alapján, egyben mentalitástörténetet is ad.

Csalog, eredeti foglalkozását követve, hivatalosan is foglalkozott a cigányság helyzetével, előbb, mint szépíró. A Szolnok megyei cigányok helyzete volt az egyik kutatási tárgya, amely alapvetően tudományos munka, előzetes kutatással, terepmunkával, felméri a cigány lakosság helyi létszámát, koncentrációját a településeken, demográfiáját, foglalkoztatottságát, életmódját. Ebben a kutatásban is szerepet kaptak már a megkérdezettekkel, illetékes személyekkel végzett interjúk részletei, mintegy alátámasztandó a felsorakoztatott adatokat, tényeket. De említhetnénk akár A cigányság a magyar munkaerőpiacon című írását is, mely nyomon követi a cigányság útját a feudalizmustól a nyolcvanas évekig, felveti a Kádár-korszak sarkalatos cigánykérdését: asszimiláció vagy integráció? Csalog munkássága egyenes folytatása volt a Kemény-féle 1971-es kutatásnak, amely a szegénységről, így közvetetten a cigányságról nyújtott objektív helyzetképet minden megyére kiterjedő, lelkes önkéntesek segítségével végzett terepmunka útján.

Visszatérve a *Temető, ősszel* tematikájához, életsorsok, sztori-irodalom, a szó szoros értelmében vett epikus hagyományok: ezek jellemzik a kötet hangvételét, a „csak ülök és mesélek” típusú történetmondás. Az emlékező attitűd rendkívüli fontosságot kap, mindig az idő távlatából visszatekintve, egyúttal az eseményeket értékelve jelenítik meg a mesélők sorsukat, mellyel nem akarnak tanulságot szolgáltatni az olvasó számára. A történetek közös jelmondata lehetne egyikük címe: Homo sum, azaz ember vagyok, az összes lehetséges emberi hibával, fogyatékossgal együtt. A sorsok azáltal, hogy írott formát nyernek, mintegy megtörik a varázst, melyet az orális hagyomány teremtett a „nagy idők”, a történelemformáló évek utólag hihetetlennek tűnő eseménysoraival. A szerző párhuzamot von az előre meghatározott szövegkönyv szerinti színházi előadással, illetve egy epikus műfajjal: „Ez a mese, ez a mítosz ez óriási dolog. Az ős-emlékezés! Hát így kezdték el írni a történelmet!”² A dolgok így fennmaradnak, nem múlnak el nyomtalanul, az emberi önismeret, a múlt gyökereiként ágaznak el a késői utódok között is.

Csalog Zsolt epikus szemléletét talán leginkább kifejező – éppen ezért a legismertebb, legsikeresebb műve a *Parasztregény*, 1978-ból, bár a második kiadás sem mellékes, mivel plusz egy fejezetet és egyfajta kiegészítő szerzői kommentárt nyújt az olvasó számára.

Erre alighanem azért lehetett szükség, mert a műfaj, annak a tradíciókhoz mért viszonya, valamint a szerzőség kérdése nem túl egyszerű. Miről is van szó? Ki is a tulajdonképeni szerző? Csalog – ahogyan az első kiadás borítóján is feltüntette a szerzőtárs megjelölésével – egy tisztántúli, egész pontosan Tiszaroffon élő parasztasszony orális memoárjait rögzítette a szociográfusok hagyományos módszerével, magnószalagra, majd ezeket a visszaemlékezéseket a szépirodalomhoz, annak nyelvéhez, epikus hagyományaihoz (például a lineáris időrendi elrendezéshez) szokott olvasóközönség számára befogadható formátumúra fésülte. Ha felidézünk Stendhal példáját, aki egy újsághír alapján írta *Vörös és fekete* című regényét, vagy Aranyra gondolunk, aki pedig egy, már létező, irodalmi műben már szerepelt figurát választott saját költeménye központi alakjának, megkapjuk a szerzőség problematikájának egy megközelítésmódját. Ha azonban a néprajzi, szociológiai s egyéb társadalomtudományi kutatások módszertana felől közelítünk a szerzőség kérdéséhez, az mindjárt más megvilágításba kerül. Az egyik valóságon alapuló fikció, a másik a valóságot tükrözni igyekvő tényirodalom, dokumentum. A realizmus kérdését nincs értelme vizsgálni: a maga módján mindkettő realista, csakhogy a XIX. és a XX.

---

² CSALOG Zsolt, *Temető, ősszel*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 237.

század realizmusa kevésbé összevethető, már ami a gondolkodás kiindulópontjait, az empirikus közeget illeti, a Parasztregegy esetében mindössze a szerző és az általa megfestett, közvetített valóság viszonyáról lehet szó.

A befogadót zavarba ejti a műfaj, szerzőség, fikció és valóság határa, hitelesség és öntörvényűség kapcsolata:³ nem regény, de nem is szociográfia, mert hiányzik belőle a szak-szerű okadatolás, a szakember interpretációja, a szociográfusi attitűd, mely száraz adatokkal, okfejtésekkel támogatja meg a megfigyelésekből leszűrt tapasztalatokat, és persze túl szubjektív egy tudományos igényű munkához képest. A szerző egyáltalán nem to-lakodik az előtérbe, nem tetszeleg a mindentudóság pózában, sőt, nincs is jelen a műben, csak a szöveg és az olvasó kapcsolata fontos: ezért nem tudjuk a regény körébe sem sorol-ni, hiába a címbeli megjelölés. Némi fikció ugyan helyet kapott a műben, de csakis azért, mert a beszélő tartott attól, hogy a falujabeli olvasók magukra, szomszédaikra, ismerőse-ikre találhatnak a szövegben, ezért a település nevét a nemlétező Tiszatabra, a visszaem-lékezések tulajdonosának nevét pedig Muharos Bálintnéra változtatták, ez a kevés fikcio-nalitás azonban mit sem von le a mű tényszerűségéből, tehát ismét csak távolít a regény műfajától.

A 70-es években szárnyra kapott dokumentumregény kereteit is feszegeti a szöveg, hi-szen nincs benne bizonyítandó tézis, nem dokumentál, nem cáfol, nem igazol semmit, ta-nulsággal sem szolgál, csak mesél. A műfaji bizonytalanság posztmodern irányba mutat: mindenkinek megvan a saját története, még ha nincs is, soha nem is lesz megírva, minden emberi élet egy kész regény. Talán ilyen indíttatás alapján jött létre az internet oly népsze-rű, életfoszlányokat összegző, naplószerűen rögzítő műfaja, a blog is. A műfaj instabil volta, a szerzőség kérdésessé tétele, nézőpont és megszólalásmód megsokszorozódása mind annak a jele, hogy a Parasztregegy tulajdonképpen a 70-es évek végén megindult irodalmi folyamatok egyik mérföldköve lehetne, tehát a hagyományos epikus történet-mondás lebontása, de ne kövessük el azt a hibát, hogy csupán ezek alapján a posztmo-dernhez soroljuk. Arra mutat ugyan, de nem csatlakozik oda! Magyarázata két megkérdő-jelezhetetlen tény: az egyik Csalog ódzkodása a megszokottól, beválttól, divatostól, a másik pedig néprajzos és társadalomtudományi beállítottsága, ezek szerencsés keveredé-se az irodalmi hagyománnyal hozott létre egy máig is szinte egyedülálló szöveget.

Tematikája két alapvető közösségegység, falu és család jelen és múltbeli humán prob-lematikája.⁴

„Élethelyzetműfaja” – és azt hiszem ez a valódi műfajmegjelölés – az esti „tanyázás”, vagyis az a tradicionális, spontán, csoportos együttlét, amikor a napi teendők elvégzése után az emberek a szomszédnál, ismerősnél, barátnál, vagy épp a saját portájukon afféle fórumot, eszmecserelehetőséget hoznak létre, mellyel semmi más cél nem vezérli őket (a szokásszerűségeen kívül), mint a beszélgetés avagy a beszélő meghallgatása. Csalog Zsolt szerint a viselkedés, szövegformálás igényes (illő), tematikájára kezdetben a „komótos próbálgatás”, a praktikus értelmű kommunikáció (időjárás, termés, növényzet), a játékos „szó-szórakozás”⁵ jellemző. Ez még csak a bemelegítés, „invokáció”, a tulajdonképpeni epikaformálás akkor kezdődik, amikor a jószágra terelődik a szó, ez a téma a küszöbe az emberről mesélő történetmondásnak. Ennél a műfajnál, ami az esti tanyázás voltaképpeni lényege, attrakciója, a közösség élesen szétválik beszélő és hallgatóság részreire, tehát

³ Kálmán C. György: Szelíd csapdák. <http://www.C3.hu/scripta>

⁴ CSALOG Zsolt, *Szerzőtársam portréjához*, Újhold-évkönyv, 1986/1. 429.

⁵ Uo. 432.

már nem a beszélgetés, hanem az epika mozzanata kap szerepet. Nyilván a Parasztregeény nem képes imitálni a szóbeli közléssel együtt járó lehetőségeket: nincs mód a visszajelzésre, megjegyzésre, közönségreakálásra, nincs folyamatos verbális kontroll, nem a szóvarázsereje dominál, hanem az olvasó képzelete, a valóságból a Gutenberg-galaxis világába helyeződik a cselekmény, s egy kicsit átlényegül regénnyé. Házi színpad ez, a hatás-keltés eszköztárát tekintve őriz magában valamit a dráma jellegéből is, habár nélkülözi a párbeszédes formát.

Egy kissé visszakanyarodva az eredetiség, szerzőség kérdése felé: a Parasztregeény 1971 nyaratól 1974 tavaszáig készült, mintegy 90 órányi felvételen alapszik, melyek előadásának színtere hol az imént említett házi színpad volt, hol csak a felvételek készítője igyekezett funkciójában helyettesíteni egy nagyobb létszámú közönséget. Az elmondott és könyv alakjában megjelent szöveg azonban alig mutat azonosságot a tömörítések, az ismétlések elhagyása, a történet ívének mesterséges kialakítása miatt, vannak a szövegben „hamisított”⁶ szavak, mellékmondatok, kiemelt hangsúlyok a gesztusok pótlása céljából, a szerző/interpretáló/szerzőtárs elmondása szerint Eszter néni, azaz Mohácsi Bálintné elégedett volt a végeredménnyel, csupán a már említett aggályai miatt volt szükség kiletének elrejtésére.

Ami még fontos a Parasztregeény kapcsán, az maga a téma megválasztása, hiszen egy paraszti életút bemutatásán keresztül óhatatlanul feltárulnak mindazok a körülmények, melyek befolyásolták a parasztságnak, mint társadalmi rétegnek a létét. Mára nyilvánvalóan már nem érvényes a magyar társadalmi viszonyokra a sztálini osztálytérkép tipológiája, a rétegek tovább töredeznek, a parasztság, mint egységes réteg megszűnt, de a Parasztregeény által megjelenített világban még érvényes volt. Mindaz, ami a parasztsággal történt a huszadik században, ott bujkál a történet felszíne alatt, implicit politikai mondanivalót hordozva. A háború vége, az államosítás, kollektivizálás, egypártrendszer, alkoholizmus, a nyugattól való elzártság, de még a falu határain kívül eső valóságtól való elzártság is egy-egy vetületét képezik a mű egységének.

A történelemírás, emlékrögzítés szándéka vezérelte Csalog Zsoltot azon dokumentumportréinak elkészítése során is, melyek központi figurái egykori pártfunkcionáriusok, a hatalomban vezető beosztást, nemegyszer politikai posztot elfoglaló emberek, hithű kommunisták voltak. Saját jelenének közelmúltja, félmúltja felé fordult a téma kiválasztásánál, olyan modelleket kiszemelve, akik egyszerű sorból, proletársorból érkeztek, a felszabadulás után megindult ideológiai indíttatású társadalmi átalakulás, jobban mondva felfordulás állította őket a történelem színpadára, meglehetősen ellentmondásos körülmények között. E portréalanyok eszméhez való hűségét általában csak a naivságuk szárnyalja túl: egyikük sem látott soha a színpad mögé, minden dogmát készséggel elhittek, a parancsokat vakon végrehajtották, s legfőbb csalódásuk az volt, hogy később félreállították, mellőzték őket, ráadásul az eszmét is megkérdőjelezte az új nemzedék, melyből az őszinteség, a proletár nyíltság, egyenesség erényét hiányolják a megkérdőjelezett alanyok.

Az Egy téglát én is letettem című portré (1979) alánya a legszembeütőbb képviselője ennek az attitűdnek: ávósként kíméletlen, a hatalom felé azonban szolgálai viselkedést tanúsít, mindeközben hiszi az elkoptatott frázisok érvényességét.

---

⁶Uo. 438.

„Minden az emberér történik”⁷ – hangoztatja vallomásaiban, arra már nem tér ki, hogy a túlkapasok, kínzások, gyilkosságok vajon valóban az emberek érdekében történtek-e? Pedig ezekért ő maga volt a felelős a saját területén, internálásokat, rekvirálásokat rendelt el, a „népnevelő szándékú” verésekre vígan emlékezik vissza. Mások szenvedése iránt teljesen érzéketlen, különösen ha az illetőt kulák, burzsuj, reakciós kategóriába gyömöszölték bele vélt vagy valós indokok alapján. Íme az eszme hamis visszfényétől elvakított, alapvetően buta, képzetlen ember: 1956 után megvetés kísérte minden léptét, fiából bűnöző lett, felesége ebbe ment tönkre, talán valamiféle sorsszerű igazságszolgáltatás következtében. A portréalany helyett sokkal inkább a történelem beszél, legalábbis az a változata, ahogyan azt a saját jelenünkből visszatekintve megítéljük, mert egyre inkább látjuk, hogy az emberi sorsok nem az egyén önálló akaratának termékei (csak a legszerecsésebbek), sokkal inkább a történelmi események, politikai akaratok függvényeként értelmezhetők. Ezek az egyszerű emberek túl nagy feladatokhoz fogtak hozzá pusztán pártutasítás alapján, minden szükséges módszertani utasítás nélkül (maximum a Szovjetunió példája lebegett előttük mitikus ködbe burkolva), s ha valamit eltoltak vagy bajba keveredtek, rögtön a szovjetekhez szaladtak segítségért – ez az igazi tragédia, amit 1956 is beigazolt.

1945-ben egyfajta rendszerváltás zajlott le, amihez hozzátartozott a múlt kegyetlen számonkérése is, mindenesetre sokkal következetesebben kérdezték rá az emberek politikai tevékenységére, mint 1989 után. Ebből a nézőpontból közelíti meg a múltat Csalog Zsolt másik portréalánya (Ki merek állni a közösség elé, 1978), aki a Défoszról, majd tanácsi dolgozóként tapasztalta, hogy ahány ember, annyiféle túlélési technika létezett a korban, melyek egyike sem ragaszkodott erkölcsi megfontolásokhoz. Túlélési technika, kiskapu volt a kulákság elkerülésére a föld átíratása, a termény eladása feketén, nyilván adminisztratív „támogatással”. Akadt olyan, aki 1919 után a kommunisták ellen vallott, mégis, a felszabadulást/megszállást követően kommunistaként épültek be a rendszerbe, elsősorban pozicionális szempontokat figyelembevéve, a jobb megélhetés érdekében, hiszen például ávósoknak nem csupán azért álltak be emberek, mert a szolgálat vonzotta őket, hanem a kiemelt fizetés, ellátás miatt.

A párt foglya voltam című portré 1982-ben készült Demény Pál visszaemlékezései alapján, aki a maga nemében nagy múltú kommunista politikusnak számított: 1919-ben már a KMP tagja, 1924-től a párttól független kommunista mozgalom vezetője. A II. világháború idején az ellenállás egyik irányítója, 1944 novemberében tanúja a mozgalom egyesülésének a Kommunista Párttal, mely a hatalom totális megragadására való törekvése során minden potenciális ellenfelet kiiktatott. Így 1945 februárjában Deményt máris letartóztatták, egy anekdota szerint azért, mert a párttagsági könyvének sorszáma szerint még Rákosinál is régebbi tag volt. Mint a Horthy-rendőrség besúgóját négy és fél év kényszermunkára ítélték, 1953 októberében pedig a népi demokrácia ellen való szervezkedés vádjával újabb tíz évre. 1956 októberében szabadult, később rehabilitálták, ám az eset jól mutatja, hogy a rendszer a saját híveivel szemben is legalább olyan könyörtelen volt, mint az ellenségeivel. Demény Pál abban különbözik a többi beszélőtől, hogy korábbi tapasztalatai, műveltsége révén tisztában van az emberi és történelmi viszonylatokkal, nincsenek illúziói, jól átlátja a politikai gépezet működését, próbál tisztán látni, gondolkodni. A börtönből való szabadulásáról, az '56 októberi események kellős közepébe való

---

⁷ CSALOG Zsolt, *Egy téglát én is letettem*, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1989. 5.

csöppenéséről így vallott: „Én nem foglaltam állást. A szubjektív érzéseim épp elég alapot adtak volna, könnyű lett volna utat engednem a haragomnak... ha valaki tizenegy évig börtönben volt, és most egyszerűen csak kinn találja magát, az nem foglalhat állást, csak úgy, egyik napról a másikra!”⁸

Csalog Zsolt szavaival élve fontos törvény, hogy hallgattassék meg a másik fél is: ez a szándék vezérelte a *Doku 56* című kötet összeállításakor. Hasonlóan az előbb említetthez, ebben is dokumentumportrék olvashatók, csak hogy az 1956-os forradalomnak azon résztvevőit szólaltatják meg, akik – ha nem is mindannyian szívvel-lélekkel, tevőlegesen is – az ügy mellett álltak akkor és a beszélgetések időpontjában, a 80-as évek elején. Igazából nem a történelmi tények válnak fontossá a történetekben, jóllehet mindegyik mögött ott van a tőle elválaszthatatlan háttér, hanem maguk az emberi arcok, szubjektumok, ahogyan kirajzolódnak a vallomások fényében. A fókuszban a forradalom áll, ahány élet, annyiféle nézőpont felől tekintve, ezért annyira személyes műfaj a portré. Csalog Zsolt tanúsága mélyen egybeesik az általa megszólaltatott alanyok véleményével, lévén saját maga is 56-os forradalmár. Az interjúk még a szocializmus időszakában, egész pontosan utolsó évtizedében készültek, de az 1990-es kiadásban már elhatárolja magát azoktól, akik a rendszerváltás utáni cenzúrázatlan médiavilág lehetőségeit kihasználva reflektorfénybe tolják önmagukat, mint az elmúlt rendszer minden körülmények között állhatatos és kérlelhetetlen ellenlábasait. A történelem megismételte önmagát: Csalog egyik kérdettje nem is olyan sok évvel előbb, 1978-ban a Horthy-rendszer kollaboránsairól beszélt, akik 1945 után akadálytalanul átmentették magukat a szocializmus keretei közé, 1989 után nagyjából ugyanez történt.

Ennek a kötetnek tehát jócskán van levonandó tanulsága, az egyik történet azt mondja el, hogy a hatalom miképpen tudja manipulálni még azokat is, akik egyébként józan, becsületben, etikában hívő, racionális gondolkodású emberekként viselkednek a hétköznapiakban. Így például Erdei Sándor (Erdei Ferenc öccse) az Írószövetség akkori főtítkáráként 1950-ben az MDP-be is belépett, a Népművelési Minisztériumban kapott posztot, az értelmiség jelentős részével együtt csak 1953-ban, a politikai enyhülés után, a visszaélések kiderültével ébredt rá, hogy mihez nyújtott akaratlanul is segédkezet, de említhetnénk akár Zelk Zoltán és még sokak példáját is ezzel párhuzamosan. Jellemző az ébredés utáni válsághangulatra, hogy a szocializmus ügyében továbbra is rendületlenül hittek, csupán a jelszó változott: Többé nem hazudunk!⁹

S hogy ebből mi a tanulság? Egyfelől talán a múltat, az értékeset megszépítő, mentegető emberi viselkedésmód, melyre mentséget vagy szidalmat keresni merőben felesleges tevékenység, ahogyan a szerző sem akarta megfosztani beszélgetőpartnereit attól, hogy a saját szájuk íze szerint adják elő a történeteket: nem javította ki őket tévedéseikben, pontatlanságaikban, hiszen mindez hozzájuk, a szubjektumuk szoros körébe tartozik, s elsősorban ezt a szubjektumot kívánta megjeleníteni portréival, nem pedig az objektív valóságot. Másfelől: a „lett volna” nem történelmi, hanem grammatikai terminus; a történelmi igazság vagy hazugság már rég nem az egyes népek hatáskörébe tartozik; ezen felül Magyarország soha nem írta, csak olvasta a történelemkönyveket.

A kötet szövegalkításával kapcsolatban megjegyzendő, hogy a téma személyességéhez mérten a beszédmód is sokkal perszónálisabb, informálisabb, a kérdező jelen van, et-

---

⁸ Csalog Zsolt i. m. 430.

⁹ CSALOG Zsolt, *Doku 56*, Unió Kiadó, 1990. 10.

től nem is igazán portrék, inkább interjúk benyomását keltik az írások. A szerző jelenléte, érdeklősége azáltal is fokozottá válik, hogy kérdései útján kiemeli, hangsúlyoz bizonyos témákat, hogy mást ne mondjak, nem feltűnően, de nyomatékosan megjelenik a forradalom antiszemita vonulatával kapcsolatos vádak tisztázása. Ennek nyilván az a magyarázata, hogy a vallási, etnikai kisebbségek magyarországi sorsa íróként, közemberként, a politikai életből részt kívánó állampolgárként is Csalog Zsolt érdeklődésének homlokterében állt: e helyt említhetjük meg a Raoul Wallenberg Alapítvány tevékenységében végzett munkáját vagy a Csalog Zsolt-díjat, amit halála után alapítottak azon polgárjogi aktivisták megjutalmazására, akik valamely hazai kisebbség érdekében kiemelkedő munkát végeznek. Valamikor, még az 1990-es évek elején az SzDSz tagja is volt a polgári jogegyenlőség képviselőjeként, azonban a párt baloldala fokozatosan kiszorult a vezetésből. Korábban a párt felvállalt minden társadalmi és szociális problémát, ám egy ponton túl kiviláglott, hogy például a cigányügy felvállalása, túlzott hangoztatása inkább árt, mit használ a népszerűségnek, legalábbis a választópolgárok, a népszerűség felől nézve. Csalog 1993 táján párttagsága mellett a Roma Parlament segítője volt, s mivel azt érzékelte a párttal folytatott tárgyalások folyamán, hogy nem veszik őket komolyan, kilépett.

A szerző halála után jelent meg a *Csendet akarok!* című kötet, mely szociografikus és publicisztikai írások elege: a rövid szociográfiák rendszerváltás utáni hajléktalansorsokat jelenítenek meg, a publicisztikai jellegű vegyes írások pedig a halált tematizálják, annak közelsége érzékelhető bennük, de példának okáért a *Folytatólagosleves* című szövegnek politikai, történelmi vonatkozásai vannak, íghát az utolsó kötet összeállítása is hűen tükrözi Csalog Zsolt kategóriákat, dogmatikus eljárásokat visszautasító írói szándékát, emberi álláspontját.

Dérczy Péter szerint a csalogi szociográfia a valóságreferencialitás és a szövegalakítás együttese: mások helyett beszélni, kimondani valamit, amit azok nem tudnak.¹⁰ Tehát adva van egy alany, ő a valóság egy szeletét tükrözi a felvétel készítője, a szociográfus számára, akinek az a dolga, hogy az olvasó számára irodalmi nyelven megfogalmazza a lényeges mondanivalót. Ebben az esetben teljesen indokoltan, hiszen a polgári mérce felől nézve hiányos műveltségű emberek beszélnek, akik korlátozott nyelvi kódot használva bizony nem mindig felelnek meg a kidolgozott nyelvi kód által támasztott követelményeknek. Szociális érzékenység, felelősség, szeretet, a szabadság tisztelete, értelmiségi szerepvállalás az esetek oldalán: ezek a tulajdonságok jellemzik Csalog Zsolt szociográfusi munkáját, s nem csupán e néhány írás, hanem a teljes életmű hosszában. Tar Sándor jegyezte meg a posztumusz kötet kapcsán, hogy az ezredvégi szociográfia nem csupán irodalmi szempontból jelentős, hanem hordozott egyfajta politikai üzenetet is, életmóddá, magatartásformává kellett váljon, hangsúlyosabban, mint az elődök esetében: a műfaj egyik legjobbjának pedig ilyen tekintetben Csalog Zsolt bizonyult.¹¹

---

¹⁰ DÉRCZY Péter, *Szerep és mű, Élet és Irodalom*, 1999/45.

¹¹ CSALOG Zsolt, *Csendet akarok!* Ant-Ko Kiadó, Budapest, 1999.

Rokonabb velem

Tudod, megkövesednek szívemen
a tegnapok,
s bárhog szeretném e lerakódott
anyagot
savvá maratni, párába borulva
látni, amint
fénytől színezve elillan,
mégiscsak itt van, akár egy csarnok,
vagy burok,
s rakódnak rá porszemként
a napok.

Mélyen bezárva: dobog,
s áthallik mint kopog. Kopog,
jelt ad, szabadulna, kőművésért
dörömböl;
kalapácsért, ami súlyos, akár
a szeretet,
hogy zuhanna rá, hogy
kiszabadítaná,
ki rokonabb velem önmagánál,
ki rokonabb velem önmagánál.

Bartók

Kottamezőkön járó ezüst –
koronás fejedelem.
Te láttad, hogy a gyűlölettől
részeg zászlók mint
csapódnak egymás arcába,
s nem tudtál a hódítók
lába-verte porban fulladozni.
Elmentél, hogy végleg
hazaérkezhess!
Állsz
a népek hangversenycsarnokában
ezüst-koronás mester.
Pálcád int. Dalba kezd:
magyar, szláv, német és román.
Harmónia!
Pedig mindenki csak
a maga dalát fújja!
Jaj, csak senki, senki
abba ne hagyja, a Kárpátok
hangverseny-csarnokában.
Ölelkezzenek össze a hangok,
ölelkezzenek össze a dallamok,
ölelkezzenek össze a karok!

Ágat a Madárnak

Kitakarózom mellőled illendően,
hogy ne zavarjam csillagos álmod.
Gondolatban itt is hagylak,
lelépkedvén a láthatatlan
grádicsokon, valahová a lét
földszintjére: belecsoobbannék
a város fény-hullámaiba, –
de sötét csönd van: a város
kihalt, akárha halottak napja
volna. Virrasztok hát magam is,
egy gyertyacsonk fölött: messze
lobog a temető, tündökölnék a
márványkeresztek és az aranybetűk.
Ágyadhoz lépek, én, az elárvult.
Melled meleg menedék. Nézlek és
szólítalak. Te meg odább-fészkelvén,
helyet adsz: ágat a madárnak.

Félárván – Árván

1.

Apám él még,
de már
dérrel dús haját
csontfagyos, hosszú
ujjaival
markolássza
a
Tél

2.

Anyám meghalt.
Gyakran mégis
itt
jár a szobánkban,
fejével int
és
reánk mosolyog.
Csak legyint
balkezes dolgainkra, -
s aztán eltűnik.
Sokszor napokra.

3.

Apám is meghalt.
Lett
a
földnek fekete
falatja.
Néma vagyok.
Végleg elárvultam.

A trubadúr palinódiája élete derekán

Fiatalon a szív mily élheterlen
s állhatatos, egy életművet áldoz
egy hölgynek, kinek keskeny tenyerében
elfér a mű, ha eljut otthonához.

Oly hatalmas ez a vágy, hogy előtte
a vőlegény is meghajol, csak Ő nem
ad feloldozást a törvényszegőre,
még szavától is elzárkózik bölcsen.

S ahogy belép az érett férfikorba
a szenvedély, mely korlátot nem ismert,
barbár vágyaktól lesz majd eltiporva,

mik fellobbannak száz cafkáért is, mert
felépül ész és ösztön szörnyű tornya,
mely kioktatott már sok vén magisztert.

Sipos Zsófia: Tanulmányfej. olaj, 1965

Irodalmi stúdió Kárpátalján

Mindössze pár hónapja nyitotta meg kapuit Kárpátalján a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, melynek keretében újtára indult a Négy Égtáj irodalmi és képzőművészeti stúdió. A kezdeményezés célja nem volt más, mint létrehozni egy olyan alkotóműhelyt, amely a legendás Forrás Stúdió mintájára kineveli Kárpátalja „Új vetését”, egy olyan fiatal költőkből és írókból, grafikusokból, népdalénekesekből és amatőr színjátszókból álló csapatot, amely a jövőben akár egy új stílust képviselhet az egyetemes magyar kultúrában.

A stúdió vezetését Kenyeres Mária, a KMMI irodavezetője, magyartanár, újságíró vállalta magára, a fiatalok szakirányú képzésével Bakos Kiss Károly költő foglalkozik. Igen ígéretes tehetségnek bizonyult a Beregszászi Kossuth Lajos Középiskolában tanuló (16 éves) Fodor-Nagy Gergely, nem kevésbé tehetséges a 27 éves Lőrincz P. Gabriella, de figyelemre méltóak Bodnár Alexandra, Szemere Judit és Délczegh Nikolett versei és Imre Ádám grafikai is. Sokkal inkább a prózáírásban jeleskedik Mónus Dóra, a Vári II. Rákóczi Ferenc Középiskola tanulója, kiválóan énekel Dér Livia. Külön csapatot alkotnak a Bóbita amatőr színjátszó csoport tagjai, akiknek sorait 15 9-12 éves középiskolás gyarapítja.

A fiatal alkotók műveit rendszeresen közli a Kárpáti Magyar Krónika nevű havilap, amely hírlevél formájában jut el az olvasókhöz, többnyire a megyszerte megrendezett kulturális rendezvényekről tudósít, de helyet kap a lapban a hagyományörzés, a közösségépítés, az oktatás is az irodalom mellett.

Egyre népszerűbbé válnak a fiatal alkotók nemcsak Kárpátalján, de az anyaországban is. Eddig két alkotó jutott publikálási lehetőséghez a Négy Égtáj alkotói közül az Együtt irodalmi, kulturális és képzőművészeti folyóirat Új vetés rovatában: Kenyeres Mária és Lőrincz P. Gabriella.

Bízunk benne, hogy a többi fiatal is felzárkózik az elismert alkotók sorába, és lesz Kárpátalján új stílus, új irányzat, irodalmi utánpótlás.

Új szakmai vezető a Négy Égtáj élén

Mint lapunk előbbi számaiban többször is említést tettünk róla, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szárnyai alatt működő Négy Égtáj irodalmi és képzőművészeti stúdió élére új szakmai vezető került Bakos Kiss Károly személyében. A vezetőváltásra azért volt szükség, mert az ifjú tollforgatók munkái nem kiforrott, teljes alkotások, így azokat úgy formai, mint tartalmi tekintetben csiszolni, javítani kell. Ki más vállalhatná fel ezt a nemes küldetést, mint egy elismert kárpátaljai költő?

Bakos Kiss Károly személyében egy energikus, lelkes, az irodalomelmélet és az egyetemes magyar irodalom fejezeteit, alkotásait kiválóan ismerő szakember és nem utolsósorban tehetséges költő került a stúdiósok élére. Már az első alkalommal részletesen elemezte Fodor-Nagy Gergely verseit, rávilágított írásaiban a ritmikai, formai és tartalmi hibákra, a közhelyes, elcsépelet megfogalmazásra, amelyektől a jövőben ajánlatos tartózkodnia. Sikerült közös nevezőre jutni Bodnár Alexandra verseit illetően is, aki szerényebb jellem, zárkózottabb, mint csoporttársa, a vers minősége mégis reményt ad arra, hogy közölhetővé váljon. Alexandra szintén megszívlelte a jó tanácsokat, ígéretet tett, hogy a következő stúdiós foglalkozásra kijavítja a hibákat, igyekszik „tökéletes” verset faragni az ihletett költeményből.

Mónus Dóra – mint kiderült – sokkal inkább a prózaírásban jeleskedik, így neki az új szakmai vezető azt tanácsolta, maradjon a elbeszélő műfaj mellett. Összehasonlítva legújabb kis írását és korábbi verseit a próza biztatóbb lírai teljesítményénél.

Posták Gabriella korban és fejlettségi szintjét tekintve is kimagaslik a tizenéves alkotók közül, mivel versei már-már elérik az Együttben, vidékünk egyetlen irodalmi és művészeti folyóiratában való publikálás minőségi feltételeit.

Délczeg Nikolett teljesen a művészi ábrázolás göröngyös útjainak elején jár, mivel versei egyelőre kezdetlegesek, komoly tartalmi és formai átdolgozást igényelnek. Bakos Kiss Károly arra bízta őt, hogy semmiképpen ne hagyja abba az írást, de folyamatosan olvasson ez által is bővítve szókincsét, szélesítve látókörét, fejlesztve irodalmi ízlését és kialakítva egyéni stílusát.

Úgy tűnik, a Négy Égtáj alkotói jó kezekbe kerültek, de sok múlik szorgalmukon, kitartásukon és egyéni ambícióikon is, a tehetséget már nem is említve. Hisszük, hogy soraink újabb jó képességű fiatalokkal gyarapodnak, akik az elismert alkotók példáját követve, remélhetőleg, szívügyüknek tekintik majd a kárpátaljai magyar irodalom és képzőművészet sorsát, maguk is megtesznek mindent azért, hogy szűkebb páttriánk jó híre határainkon innen és túl is megmaradjon.

FODOR-NAGY GERGELY

NE

Nem kell, hogy tetszek,
Nem kell, hogy szeress.
Kerülj, mert értelek.
Utálj, mert kértelek!

Gyűlölj engem, mert:
Ahogy minden embert!
A világot! A Mindent!
Mint tagadók az Istent.

A jóság énfeltemem...
Azt már elfeledtem,
Lázadásom börtön.
Büntetésem töltöm.

Kanális-parton

Könyörgő zöld gyepen
Reggel a szennyvízzel
Folyóvíz hempereg.
Gőzölög melegen.
Játszanak gyerekek,
Gurul a babafej.

EGY

Egy múlt
Egy jövő
Egy cél
Egy akarat
Egy az Isten
Egy a haza
Egy ezer év

LŐRINCZ P. GABRIELLA

Istent vágyva

Ablakom most tárva-nyitva
Az aszfaltra meredek
Börtön-panelkalitkában
Vak szemmel Istent keresek

Ha fázom

Legyél kacatom, rongyom,
Hogyha rámfagy az éjszaka
Magamra húzhassalak

Ha lesz

Ha lesz majd vágyad
Vállamhoz érni,
Lesz majd vállam,
Hogy hozzám éj.
Ha lesz majd csókod,
Mi enyém lehetne,
Lesz majd ajkam,
És visszacsókolok.
Ha lesz majd éjjel,
Mit tőlem kérsz,
A delet is feketévé teszem.
De, míg nincs szükséged rám,
Addig nem létezem.

Kép

Ágyamban agyamban vágylak
Lelkemre nagy lakatot rakva
Magamra morzsolom emlékeinket

Fulladás

Visszatartott lélegzet
Vagy.
Megfulladok
    Beléd.
– Visszacöpögés.

DÉLCZEGH NIKOLETT

Bódító

Estefelé, holdárnyékban,
Lanton peng a kecses nimfa.
Testet vonz a bolond illat.

Imre Ádám grafika

KENYERES MÁRIA

Neked adom

Fénnyé lett kezem
nyújtom újra érted
a gyémántsín időbe.

Szénné színült ritmus
nyüszít ereimben.
Sikító hegedű.

Faggyá hevült létem
írtam árnyékodra,
szükszavú imával.

Tedd semmivé kéklő,
néma mindenségem:
ne ereszd többé!

Pillanatkép

Csontszínű látszat a világ.
Koldustól csent boldogság.
Az önámításod tart meg.
Táncolj, ha húzza a cigány.
(2008)

Ady történelmi fellebbezése

Ünnepi beszéd születése 131. és utolsó megszólalása 90. évfordulóján

Születése 131. évfordulóját üljük. Ez immár örök nemzeti emléknappak számít. Most, 2008. november 22-én azonban Ady utolsó megszólalásának 90. évfordulójához is érkezünk. Figyelmünket fordítsuk hát erre – hiszen az utolsó megszólalást okkal tekinthetjük szellemi végakaratnak.

Ady utolsó megszólalása 1918 őszén és telén zárult. Abból az évből ez volt az utolsó maga válogatta kötet; A halottak élén megjelenését követően még néhány költeményt, jegyzetet, nyilatkozatot ismerünk, no meg a közeli emberek emlékezéseit. Minden arra vall, hogy ebben az utolsó megszólalásban a költői és eszmei azonosságélmény és azonosságtudat fordulata és összessége látott napvilágot. Azonosságélményt és azonosságtudatot említünk. Ady művének eredetiségét s nagyságát ugyanis az alkotói személyiség különösen mély és gazdag azonosságélménye és azonosságtudata táplálta. Hatása is ebben és ezáltal nőtt történelmivé.

De az utolsó megszólalásban mi is keltette az a bizonyos fordulatot és összegzést? Tártyi oldalon külső körülményekre utalhatunk – az első világháború 1914-es kitörésére, Magyarország és az osztrák-német-olasz katonai szövetségesi „tengely” 1918-as veresége, a Kárpát-medencei magyarság nemzeti, területi, állami széthullása, végül az addigi világrend gyökeres változására. Ady aztán ebből a pusztító és véres kavargásból bontotta ki az azonosságélmény és az azonosságtudat érzelmi, eszmei, emberi, nemzeti, történelmi elemeit. Költői és szellemi teljesítményének egyedülisége és maradandósága abban áll, hogy oly sok kortársi hagyatékkal szemben nyolcvan év múlva is érvényesnek bizonyult, bizonyul. Most, a 2008-as évfordulón, éppen ezért eredeti mivoltában érdemes felidézniük.

Ennek az utolsó megszólalásnak a forrását 1916-ban találhatjuk meg, a Csucsán töltött nyári hónapokban. Ady a háború közepette sűrűn húzódott el felesége családi birtokára, a Boncza-kastélyba. A zajongó és megrendítő események azonban ott is utolérték, sőt legnagyobb teherrel éppen ott zúdultak rá. Augusztus 27-én Románia hadat üzent a már gyengülő Osztrák-Magyar Monarchiának, és elfoglalta Erdélyt. A csucsai hegy lábánál kanyargó országúton nemsokára menekülő magyarok ezrei vonultak éjjel-nappal. Ady felesége, Csinszka a naplójában ezt így örökítette meg: „Láttuk a hontalanná váltak karavánját, elnyomorodott öreg székekelyeket, és éjszakánként hallgattuk a sebesültszállító vonatok halálsikolyait”. Ady maga levelekben panaszkodott hozzátartozóinak, barátainak: „Katonákat, menekülteket vendégeltem, s félig megőrültem... Az események, s amiket látnom kellett, tönkretettek. Semmi hitem. Minden ellenem és életem eredményi ellen van”. Igen, ezek az „ellen és élete eredményei ellen” irányuló események indították az utolsó megszólalás fordulatára és összegzésére. Az 1914-től 1918-ig összegyűjtött verseskötet, A halottak élén még a Mag hó alatt és A megnőtt élet ciklusokra épült. Ady a maga „fájdalmas, nagy életének” teljességéről tett vallomást, arról, hogy „e tavaszt lombosan állom”, és „olyan nagy most az életem...” Ezen a szilárd alapon szállt szembe a háborúval, és még élesebben a háború híveivel. De bizony az utolsó megszólalás 1918 őszén

és telén már az alkotói személyiség különállásának feladását és az alázatos, önzetlen, hűséges szolgálat vállalását mutatta. Adyt ez az új azonosságélmény és azonosságtudat a magára hagyott, mindenét elvesztő szenvedő, de emberségében értéket hordozó és támaszra méltó magyarsághoz kötötte. Bölöni György szerint azokban a hónapokban Csucsán, majd Budapesten Ady „túlfeszített szenvedéssel és éberséggel” követte a katonai és a politikai eseményeket, azt, hogy „itt hullott össze a lábainál a régi Magyarország”.

Lássuk a tényeket: 1918. június és szeptember között a győzelemre készülő hatalmak Párizsban üléselő döntéshozói elismerték a csehszlovák, a szerb, a román nemzeti tanácsot – ezzel a történelmi Magyarország részein osztozkodó új államokat. Augusztustól ezek a nemzeti hadseregek be is nyomultak Erdélybe, Felvidékre, Délvidékre. Október 31-én bizonytalan területtel és bizonytalan jogkörrel megalakult az „első magyar népkormány”. November 2-án ez a „népkormány” kihirdette a fegyverletételt, 3-án pedig egyeztető tárgyalásokat kért a győztesektől és a megszállóktól. A vereség és a büntetés útján atól fogva nem volt megállás.

Közben Adynak magának is szembe kellett néznie „élete eredményeivel” és azok elenyészésével vagy maradandóságával. Semmit nem kellett megtagadnia, és semmit nem is tagadott meg. Inkább mindenből új fordulat és összegzés építésére gondolt. Két évtizedes nyilvános pályáján a régies zárt egységes nemzetállam eszméjétől eljutott a modern befogadó nemzeteszmeig, majd a háború erőszakos ütközései még tovább készítették. Hagyomány és újulási viszonylatában a keletiség és a nyugatiság szélső pontjait is érintette, hogy aztán felhagyjon minden kizárólagossággal. Azonosságélménye és azonosságtudata a magyar és az európai költészetben ezáltal tágult és emelkedett különleges szellemi szintre. És most, az utolsó megszólalásában ehhez növesztett hozzá sajátos érzelmi és eszmei elemeket. Emberi és nemzeti lelkeség, emberi és nemzeti méltóság, emberi és nemzeti sors együttes azonosságélményét és azonosságtudatát érlelte meg magában, és fejezte ki világos, súlyos egyszerűséggel. Ősi énekek kikristályosodott szakrális felépítését, régies szókincsét, magyar zsolttáros dallamát teremtette újjá ebben a pályaszakaszban. Ez az utolsó megszólalás így egyén és közösség történelmi szakrális összetartozását élesztette fel.

Ha ebben a komor hangulatban a nemzetéről beszélt, mintha sírfeliratnak szánt jelzőket hagyott volna az utókorra: „Mikor most szinte minden nemzet temet, / Sirathassam meg mégis csudálatos, / Dacos, kicsi, árva én nemzetemet. / Békételen, bűnös, büszke, bánatos... / Mit tagadjam? – siratom és szeretem. / Mit tagadjam? – talám ez az igazi / S ez is oktan, de legszebb szerelem”. Felvállalta megint a kurucdalok kuruc szerepét is. De most már éppenséggel avégre vállalta, hogy a nemzet sorsát a magányos és dacos függetlenségi harcok helyett a jótévő Isten kezébe ajánlja: „Merre, Balázs testvér, de merre, de merre? / Azt mondom én, testvér, jobb lesz, ha semerre. / Sorsunknak sorsával már réggen számoltak, / Már nem a mi dolgunk, hogy mi lesz a Holnap... / Ha az isten látná, látná az én gondom, / Látná, hogy ezeket keservesen mondom. / Hát így lakik benned a jóságos isten? / Hát hogyha jóságos, jöjjön és segítsen...” Nem kétséges, hogy ebben a képzelt balladá párbeszédben mind a lemondás, mind a reménykedés Ady vívódásait fejezte ki.

Sűrűsödtek a külső ellentétek és dilemmák is. Ebből a folyamatból az Adynak legfájdalmasabb pillanat hatásáról árulkodik az utolsó költemény, az Üdvözet a győzőnek. November elején Ignotus verset kért Adytól a Nyugat következő számába. Kegyetlenül őszinte feljegyzéséből megtudhatjuk: „Lehetetlen volt nem látnom, hogy vége s jobb volna... minél előbb egészen elpusztulnia”. Adyra valóban lélekölő események vártak. November 13-án a „népkormány” nemzetiségi minisztere, Jászi Oszkár Aradon találkozott a román nemzeti tanács vezetőjével. Jászi azt javasolta: „Legyen svájci típusú keleti

együtműködési forma köztünk”. Maniu így válaszolt: „Csak teljes elszakadás lehet”. Még aznap esti mozzanatok tár elénk Csinszka naplója: „Jászi Aradról egyenest hozzánk jön Információt akar nyújtani, de Ady elvágta a szavát, és csak annyit mondott: késő, késő..., és sírva fakadt”. Ezekből. az élményekből szakadt fel az utolsó költemény könyörgése és vallomása: „Ne tapossatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon / ... Mi voltunk a földnek bolondja, /Elhasznált, szegény magyarok”.

Belső formában és hangnemben valóban halotti könyörgéssel és búcsúztatóval rokon az Üdvözlés a győzőnek. Ady a győztesekhez fordult, hogy a vesztes magyarságot védje. De nem bűnösökről és büntetésről beszélt, hanem az „Elhasznált, szegény magyarokkal”, az erejétől és javaitól megfosztott emberi és nemzeti közösséggel azonosult. A korábbi politikai és eszmei küzdelmek Adyja ezzel más életsíkot, más személyes és közös azonosságot választott. Ez már ember és nemzet egybefonódó világa, itt már az emberi és a nemzeti lét egymást alakítja és tartja. Ebben a világban az ellentét az emberi és az ember-telen határán válik el. Az összegzés tehát ebbe az életsíkba torkollott bele.

Kössük is össze itt a szalakat. Ady tőle szokatlanul „1916. szeptember” keltezéssel tette közzé korszakos költeményét, az Ember az embertelenségben-t. Ez az időpont az erdélyi magyarok meneküléséhez, a Csucsán átélt emberi és nemzeti valóságához kötődött, amikor Ady úgy érezte: „Minden ellenem és életem eredményei ellen van”. Ott és akkor jellemezte először így magát: „Ember az embertelenségben”. Attól fogva, 1916 nyaratól ezt az azonosságot és szerepet választotta, ezt az utat járta – életre-halálra. Így érlelődött olyan súlyossá, világossá és egyszerűvé 1918 novemberére az utolsó költemény, az Üdvözlés a győzőnek.

Mindez már Ady új személyes és történelmi időszámításába tartozott bele. Ebben az időszámításban a szereplők, a szerepek, az események ember és nemzet egybeforrott sorsához igazodtak. Része ennek az is, ahogy Ady a kuruc szerepet magányos és dacos harcából megtört lelkű és mégis reménykedő istenkeresővé formálta. Az 1916-os fordulat akkor már a világrend gyökeres változásának jeleként ítélte meg. A létező hatalmi teret tudomásul vette, költői és szellemi szerepet azonban más, magasabb távlatú szintéren vállalt. Emlékezzünk csak, hogy 1918. november 13-án a megalázott, tehetetlen, kicsinyesen taktikázó „népkormány” miniszterének mondókáját azzal szakította félbe: „késő, késő”. De akkor mivel mérte saját szerepét és feladatát? Ady a nemzet sorsáról akkor már az emberi és közösségi értékek terében gondolkodott. Értékkörző, értékteremtő, értékhor-do-zó emberi és nemzeti létállapotot emlegetett. Ha a magyarság megmaradásáért és emelkedéséért érvelt, az értékvilág érveire folyamodott: „És mégis muszáj minden fajnál / Jobbnak lenni” – fordult a nemzetársakhoz. Másutt a magyarság védelmében a nemzeteket magába foglaló emberiséghez fordulva is az értékekre hivatkozott: „A magyarság szükség és érték az emberiség és az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”. Tegyük hozzá, hogy ez az érvelés, ez a megközelítés az értékelvű nemzeteszme megjelenését bizonyítja Ady gondolkodásában.

Ez a szerep és feladat még egyszer a fogyatkozó lelki és szellemi erőt is feltámasztotta. December közepén Magyarország politikai és területi függetlenségének biztosítékai elvesztek. A „népkormány” tétova érdeklődésére a győztes hatalmak Párizsban tanácskozó döntéshozói megerősítették az amerikai elnök októberi üzenetét, hogy a maradék országot nem illeti meg egyenjogú önrendelkezés. Ady ezt nem fogadta el. A hazai politikai meghátrálásba még kevésbé nyugodott bele. Végveszélyben, úgyszólván a halálos ágyon vállalkozott pályája legmagasabb szellemi és erkölcsi tisztének betöltésére. December 29-én alakult meg Budapesten a jelképesen csak történelemnek felelős irodalmi és művé-

szeti terület, a Vörösmarty Akadémia. Elnöknek Adyt választották. Székfoglaló beszédét ugyan más olvasta fel, de elnöki nyilatkozatként mondott néhány szót: „Nem diladózást, nem búsmagyarkodást akarunk, hanem protestációt, fellebbezést és bátor kiállást a Népek hazája nagyvilág-hoz”.

„Népek hazája nagyvilág”? Ady utolsó nyilvános megszólalásában a Vörösmarty Akadémia elnökeként Vörösmarty Mihályt idézte. Az 1836-os költeményhez, a Szózat-hoz nyúlt vissza, az európai nagyhatalmak akkori Szent Szövetségének szorításában vergődő magyarság nemzeti fohászához. Ady a nemzetvesztés 1918-as fenyegetésére azonban már nem fohással válaszolt. Éppen a végveszélyt felmérve „fellebbezést és bátor kiállást” hirdet meg saját kora „nagyvilágához”, vagyis a győztes és a vesztes hatalmaknál szélesebb és fontosabb történelemalakító erőkhöz. Ebben az összefüggésben kapott értelmet az emberi és a nemzeti sors mércéjévé tett értékelvűség. Ady a Kárpát-medencei magyarság értékhordozó emberi és nemzeti közössége érdekében és nevében fellebbezett a nemzetvesztés ellen.

Mi most, 2008-ban a születési évforduló mellett Ady utolsó megszólalásának kilencvenedik évfordulójára is emlékezünk. Ezt az utolsó megszólalást Ady történelmi fellebbezése avatta történelmi jelentőségűvé. A magyarság nemzetvesztésének fenyegetése azóta sem múlt el. Ady történelmi fellebbezését és követelését a bátor kiállásra így ma is érvényesnek kell tekintenünk. Tiszteletben kell tartanunk azt is, hogy ebben a történelmi fellebbezésben öltött testet nyilvános szellemi végakarata.

Megtoldani ezt senkinek nem áll jogában. A megcsonkításért mindenki a lelkiismeretével felel. Bízunk a történelmi fellebbezés érvényességében és hiteles, teljes megértésében!

Érminszen, 2008. november 22.

*Székelyhidi Ágoston,
az Erdélyi Szövetség örökös elnöke*

Csizmadia Attila: Házak a falubégen. linó

Üzenet Érmindszentre és Nagyváradra

A Nyugat és a Biblia

Bölcsek voltak elődeink, amikor úgy gondolták, hogy nem csak saját maguk sorsára, hanem az ősökére is szükséges emlékezni, hogy a múltat is magukba kell építeni, mert különben a saját sorsuk félelmetesen csonka marad. Kulturális emlékezete nélkül egyetlen nép sem maradhat meg, s természetesen az emberiség sem. Az emberi közösségek ugyanakkor, sajnos, hajlamosak a felejtésre, ezért is szükséges, hogy legalább jeles évfordulók alkalmából emlékeztessünk a különleges értékekre.

Az idei esztendő, 2008, a Biblia éve, valamint a Nyugat című folyóiraté. A Biblia több ezer éves szövegek gyűjteménye, s az egész emberiség közös kincse. A Nyugat esetében századik születésnapjára emlékezünk, s ez csak a magyarság ünnepe. Ha Ady Endrére gondolunk, Érmindszenten, Debrecenben, Nagyváradon, Budapesten vagy Párizsban akár, tudjuk, hogy az ő életműve és a Biblia elválaszthatatlanul összefonódik. Ha a 125 éve született Babits Mihályt idézzük meg, ugyanezt tapasztaljuk. Nem véletlen, hanem szükségyszerű, hogy amikor a Nyugat első korszakának két legnagyobb költője, Ady és Babits közös fényképet készítettett magáról Székely Aladárral, akkor azon a Biblia fölé hajolva örökítődtek meg. A református és a katolikus, a vátesz és az esztéta. Két élesen eltérő személyiség, kétfajta költői program, látszólag a tűz és a víz, ám mindketten pontosan tudták, hogy az élethez, az emberiségéhez s azon belül a magyarságéhoz tűz is meg víz is kell. Szövetségessé, testvérré váltak a Nyugat szellemiségében és a Biblia ígézetében.

Miként lehetne ennek a szellemiségnek és ígézetnek a lényegét úgy megfogalmazni, hogy az a jelenkort is figyelmeztesse? Az egyes ember nem a pusztába kivette növekszik fel, hanem közösségekben él, s még ha olykor végzetesen magára marad is, közösségekhez kötődik. Azok felelősek érte, s ő is felelős e közösségekért. A mikroközösségek mellett az anyanyelvi-nemzeti közösséghez és az emberiséghez tartozásunk is meghatározó. Ha magyarság fogyatkozik, akár lélekszámban, akár értékekben, az emberiség is szegényedik ezáltal, s ha bárhol éri az emberiséget károsodás, az mindenhol megérezhető. Az emberiségért tenni azonban a kisebb közösségeket segítve tudunk. A családjainkban, a munkánkban, a barátaink közt, a hazánkban kell helytállnunk, őrizve és gyarapítva az értékeket.

Mindannyian felelősek vagyunk. A nyilvánosság elé lépő ember fokozottan az. Így az író is, aki nem a percnyi kívánalmak szerint fogalmaz, hanem az időtálló értékekre ügyelve. S akkor nemcsak szépen kell szólnia, hanem igaz módon is. S így az esztétikai értéket át meg átjárja – persze sokféle módon érhető ez el – az etikai érték. A Nyugat-nemzedék legnagyobbjai ebben az igényben mind egyek voltak. Erre kötelezte őket a magyarság történelme, irodalma, sorsa, s ezt a tanítást hallották ki a Bibliából is.

*Vasy Géza
irodalomtörténész,
a Magyar Írószövetség elnöke*

Székely Mózes Erdély székely fejedelme

(Összegzés: A könyv 2007-ben jelent meg, bemutatásra került a Székelyföldön, Budapesten, Győrött és Nagyátadon és legutóbb a budapesti Vörösmarty téren.)

Székely Mózes az Erdélyi Fejedelemség egyetlen székely fejedelme, akinek személyisége, életútja és történelmi hivatása a magyarság megmaradásáért folytatott harcának olyan képviselői közé sorolható, mint az utolsó szabadon választott magyar nemzeti király II. János vagy ismertebb nevén János Zsigmond, illetve az őt követő erdélyi fejedelmek közül Báthory István, Bocskai István, Bethlen Gábor és II. Rákóczi Ferenc. Ezek a nagy magyar személyiségek mindannyian arra tették fel az életüket, hogy a magyar nemzet fennmaradásának intézményes kereteit tudják megőrizni, mert tudatában voltak annak, hogy a világtörténelem színpadán csak úgy tud tartósan, sokáig megmaradni és fejlődni egy nép vagy nemzet, ha létezik az intézményes kereteket biztosító állam, amelyen belül a társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyai érvényesülni tudnak.

Székely Mózes 1553-ban született Erdély udvarhelyszéki Udvarhely városában lófőszékely család sarjaként, de szülei közül csak az apja nevét jegyezték fel a krónikások, akik szerint Literáti Székely Jánosnak vagy röviden Literáti Jánosnak, illetve János deáknak nevezték. Székely Mózes születésekor a Magyar Királyság az egykori európai nagyhatalomból már három részre szakadt, a középső részét elfoglalta a Török Birodalom, de a Habsburgok terjeszkedési politikájának köszönhetően a megmaradt Magyarország is két részre esett, a Nyugati Magyar Királyságra és a Habsburgokkal szembeálló Keleti Magyar Királyságra. A Keleti Magyar Királyságot II. János magyar király halála után (1571) úgy nevezik, hogy Erdélyi Fejedelemség.

A XVI. század Európája nem csak a két nagy birodalom – a Török és Habsburg – közötti harc vagy az un. újvilág meghódításáért folytatott vetélkedés története, hanem az új szellemi, egyházi megújulás időszakára is, amikor megszűnik a római katolikus egyház kizárólagossága és elindul a keresztény egyház megreformálásának folyamata, helyet adva olyan kezdeményezéseknek, mint a lutheránus, református és unitárius egyház megszületése.

Székely Mózes erdélyi fejedelem életéről viszonylag kevesen foglalkoztak behatóan és alaposan, mely annak tulajdonítható egyrészt, hogy ő volt az egyetlen székely fejedelem Erdélynek, másrészt azért mert a legkisebb magyar történelmi egyháznak, az unitáriusnak volt a tagja, harmadszorban pedig azért, mert csak mindössze három hónapig volt fejedelem.

A magyar nemzet tagjaiként a székelyeknek – akik ugyan magyar nyelven beszéltek és beszélnek –, vannak olyan sajátosságai, amelyek sokban meg is különböztethetők a magyaroktól. A székelyek eredetmondájuk, saját hitük és a magyar krónikások szerint is igaz, hogy a szkítáktól, hunoktól származtatják magukat (ugyanúgy, mint a magyarok), de nem a magyarokkal együtt jöttek be a Kárpát-medencébe, hanem jóval korábban. A székelyek saját hagyományaik szerint a hunokkal együtt jöttek be a Kárpát-medencébe és Atilla hun király Csaba fiának népéhez tartoztak, mely népi hagyománynak lehet törté-

nelmi valós alapja is, hiszen az összes magyar krónika ezt erősíti meg. A hunok hatalmas népe valószínű, hogy nem tűnt el nyomtalanul a történelem süllyesztőjében, hanem más népekkel keveredve, ha más néven is, de fennmaradt más népek alkotórészeiben. Itt természetesen nem csak a magyarokat és székelyeket kell érteni a hunok leszármazottjának, hanem részben a bolgárokat, japánokat, ujugurokat és más népeket is ide lehet sorolni.

A székelyek nem csak saját identitásukról vallott nézeteikben, hanem számos egyéb tulajdonságukkal is különböztek a magyaroktól. A XVI. század közepéig a székelyek nemesnek számítottak, akik csak a magyar király koronázásakor vagy első fia születésekor ajándékoztak egy-egy ökröt a királynak, de ezen kívül más adóterheteket nem viseltek, adómentességük úgy maradhatott fenn sokáig, hogy a magyar király védelmében fejé-
ként kötelesek voltak saját költségükön, fegyveresen megjelenni, akár csak a magyar nemesek. A székelyek hadserege jelentette az Erdélyi Fejedelemség legfőbb fegyveres erejét. A székelyek sajátos társadalomszervezete, sajátos intézményes jogaik, írott vagy a szóbeszéd alapján szokásjogként is érvényesültek a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség fennállása alatt, mint ahogy területi autonómiájukat is megőrizték egészen 1877-ig. Már a XIII. század elején (1235) említik a történelmi források, hogy a székelyeknek ispánja, vagyis saját vezetőjük van, a Székelyföld területi megszervezésekor a közigazgatási egységeik pedig nem a megyék, hanem a székek és további saját jogintézményeik voltak stb. A székelyek között maradt fenn legkésőbbi ideig a sajátos székely, vagy székely-magyar rovásírás, közöttük maradt fenn legtovább a szántóföldek, legelők, erdők és altalajkincsek közösségi használata, a királyi jog – a jus regium – pedig a legkésőbb terjedt ki rájuk stb.

Székely Mózes fiatal korában édesapja mellett a székelyföldi só kereskedelmével foglalkozott, ugyanis édesapja Literáti Székely János volt az egyik első székely sókamarás, miután II. János magyar király 1562-ben a székelyek sorozatos lázongása miatt fejedelmi tulajdonba vette, addig a székely nemzet közös tulajdonát képező sóbányákat. II. János magyar király korai halálát követően a többségében protestáns erdélyi rendek, a katolikus Báthory Istvánt választották meg fejedelemnek. Erdélyben ugyanis már 1568-ben törvénybe foglalták – Európában először – a katolikus, református, unitárius és lutheránus vallások egyenjogúságát, vagyis a vallásszabadságot. A XVI. század vége felé is az Erdélyi Fejedelemség Európa egyik jelentős és prosperáló állama volt, lakosságának túlnyomó része magyar és székely volt, akik mellett szászok, románok és kisebb számban más népek is éltek. A francia Pierre Lescalopier, IX. Károly király Franciaország követének utazása 1574-ben Erdélybe leírásból is megtudhatjuk ezeket az adatokat.

Báthory István erdélyi fejedelem megválasztását követően egy kisebb belháború tört ki, ugyanis a Habsburgok azt szerették volna elérni, hogy ne az erdélyiek által szabadon választott fejedelem legyen a vezető, hanem a bécsi udvarnak lojális Bekes Gáspár. Ebben a belharcban tűnt ki Székely Mózes, aki mint Báthory István fejedelem testőrkatonája, 1575 nyarán a Maros melletti Radnótnál kardját a szájába fogva átúszott a folyón és olyan sikeres támadást hajtott végre, a többi katonával együtt, hogy a fejedelem kinevezte a testőrség parancsnokának és rábízta a testőrségi dandár vezetését is. Báthory István erdélyi fejedelmet a lengyel szejm Lengyelország királyává választotta 1575. december 14-én, Báthory pedig számos erdélyi magyar és székely katonát felkért arra, hogy kísérelje el őt és segítse elképzeléseinek végrehajtásában. Ezek között az erdélyi katonák között találjuk Székely Mózeset is, aki részt vett Gdansk városának pacifikálásában, illetve a több évig tartó lengyel-orosz háborúban, ugyanis Rettegett Iván orosz cár Lengyelország, Litvánia és Lettország jelentős területeit meghódította és még további területeket is meg

akart hódítani. Báthory István lengyel királyként elérte, hogy az oroszok vissza kellett vonuljanak az elfoglalt területekről és olyan békekötésre kényszerítette az oroszokat, hogy csak ezért a tettéért is a lengyelek a mai napig egyik legnagyobb királyukként emlegetik. Báthory több ezer erdélyi magyar és székely katonája mellett végig ott harcolt Székely Mózes is, akit a király vitézségeért „szentelt lovaggá” ütött, majd a háború befejezésével 1583-tól a székelyföldi Sófalva sóbányájának kamaraispánjává nevezett ki és jelentős birtokokat adományozott neki. Ebben az időben nősült meg, de első feleségének még a neve sem maradt fenn, ugyanis hamar meghalt. Ezt követően elveszte feleségül Kornis Annát, akitől két fiúgyermekük született Székely István és ifj. Székely Mózes. Sófalvi kamaraispánként utóljára 1591-ben említik az oklevelekben.

Székely Mózes életében jelentős fordulatot jelent – mint ahogy az erdélyi magyarság életében is –, hogy Báthory Zsigmond fejedelem 1594-ben szakított a Török Birodalommal való békés együttéléssel és a Habsburgok mellett kötelezte el magát, országát és népét bevonva a hosszas tizenöt éves háborúnak is nevezett törökellenes háborúba. Székely Mózes a törökellenes háborúban számos sikeres csatát vívott, de Facsád ostrománál megsebesült. Ekkor szabadították fel a teljes Havasalföldet a török uralom alól, mely háborúban az erdélyiek hadserege meghaladta az 50.000 főt – ami európai mércével mérve is igen jelentős haderőnek számított –, mely seregben a harc oroszlánrészét épp a székelyek vívták, akiknek Báthory Zsigmond megígérte, hogy ha keményen harcolnak a törökök ellen, akkor visszakapják ősi szabadságjogaikat. A győzelmes hadjárat befejezése után az idegbeteg Báthory Zsigmond azonban visszavonta adott szavát, ami miatt lázongás tört ki a székelyek között, amit megtorlás követett. Az ingatag lelkű Báthory Zsigmond fejedelem harmadik lemondása után nagybátyjára Báthory András bíborosra bízta az Erdélyi Fejedelemség vezetését, akit az országgyűlés meg is választott, de a hiszevény papfejedelem nem vette észre, hogy a háttérben a Habsburg Rudolf császár biztatására Mihály havasalföldi vajda (akit a román történészek Vitéz Mihályként, Mihai Viteazulnak neveznek) támadást fog intézni. Báthory András fejedelem az erdélyi hadsereg vezetését Székely Mózesre bízta, de a fejedelem túl későn kezdte megszervezni a hadsereget, másrészt a Habsburgok által felbízott székelyek egy része is Mihály vajda pártjára állt. Ilyen körülmények között 1599-ben az erdélyi hadsereg Schellenbergnél vereséget szenvedett, a csíki székelyek még a menekülő bíboros fejedelmet is megölték.

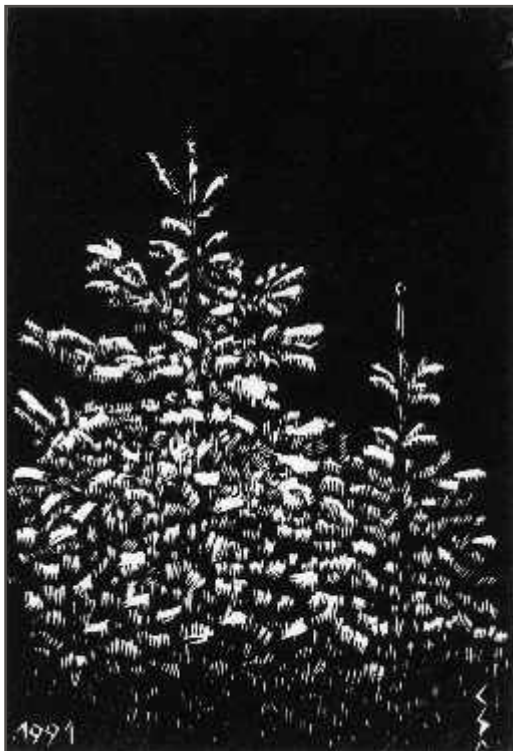
Székely Mózesnek nem volt más választása, mint sok más erdélyi magyar és székely nemes többségének, hogy letette a hűségesküt Rudolf császár megbízásából kinevezett Mihály vajdának. Mihály vajda Székely Mózeset kinevezte az erdélyi hadsereg parancsnokának, de hamarosan szembefordultak egymással, Székely Mózes el is menekült Lengyelországba, hogy régi barátja, Jan Zamojsky lengyel kancellár fegyveresei segítségével űzze ki a vajdát és a Habsburg-párti csapatokat. Székely Mózes távollétében az erdélyi magyarság fegyveresei Miriszló mellett legyőzték Mihály vajdát, aki elmenekült. Az erdélyiek pedig újból visszahívták fejedelmüknek Báthory Zsigmondot. A vajda és Giorgio Basta generális Habsburg Rudolf pénzén felfogadott zsoldosokkal 1601. augusztus 3-i csatában Goroszlónál vereséget mért az erdélyi hadseregre, melyet Székely Mózes és Csáky István vezetett. Basta generális vallon zsoldosaival azonban Mihály vajdát is meggyilkoltatta, majd folytatták az erdélyi lakosság pusztítását. Az erdélyi történelem egyik érdekes színpontja, hogy John Smith kapitány, a híres angliai utazó, más angliai katonákkal együtt 1602. tavaszán átállt az erdélyiek oldalára és Székely Mózesrel együtt harcoltak a Habsburg zsoldosok ellen.

Székely Mózes csapatai 1602. júliusában Tövis mellett vereséget szenvedtek Giorgio

Basta generális zsoldosaitól, ami miatt az erdélyiek többsége a török hódoltságban lévő Temesvárra menekült, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem pedig véglegesen lemondott az Erdélyi Fejedelemség trónjáról. Székely Mózes, Bethlen Gáborral és más erdélyi hazafiakkal együtt 1602-1603 telén megszervezte Erdély felszabadítását, elnyerte a Török Birodalom szultánjának III. Mohamed jóváhagyását arra vonatkozóan, hogy Erdély fejedelme lehessen. Székely Mózes 1603. márciusában elindította csapatait az Erdélyi Fejedelemség felszabadításának érdekében, 1603. április 15-i tábori országgyűlésen az erdélyi rendek megválasztották fejedelemnek, majd az ország fővárosának felszabadítása után 1603. május 9-én ünnepélyesen be is iktatták.

Székely Mózes fejedelem 1603. május és június folyamán az Erdélyi Fejedelemség nagy részét sikeresen felszabadította – néhány szász város kivételével –, Basta zsoldosait Erdélyből kiűzte, de országépítő munkáját nem tudta folytatni, ugyanis a Habsburg kormányzat megbízta Radu Serban havasalföldi vajdát, hogy támadja meg a függetlenségpárti erdélyieket. A Habsburgok felbízatták a csíki és háromszéki a székelyeket, hogy támadják meg a törvényesen megválasztott erdélyi fejedelmet, akiknek egy része csatlakozott is a havasalföldi vajdához, míg mások a székely fejedelem pártján harcoltak. Ilyen körülmények között 1603. július 17-én Brassó melletti csatában vereséget szenvedtek az erdélyiek, a véres csatában – melyet Erdély Mohácsának is neveznek – mintegy 4000 magyar és székely vesztette életét Székely Mózessel együtt. Tovább folytatódott a kegyetlen pusztítás, ami azt eredményezte, hogy Erdély lakossága jelentősen megcsappant és ekkor kezdett megváltozni etnikai összetétele is.

Székely Mózes fejedelem vezette harc a független Erdélyi Fejedelemség védelmében, ha ideiglenesen el is bukott, de nem volt eredménytelen, mert hamarosan Bocskai István vezetésével, a következő évben újból megkezdődött a magyarság önrendelkezéséért folytatott harca, mely küzdelem végével a Habsburgok kénytelenek voltak békét kötni, Bocskait Magyarország és Erdély fejedelmének elismerni.

Csizmadia Attila: Fenyők. fametszet

Higgyük és tudjuk az igazságot!

(Apokaliptikus gondolatok Weöres Sándor Az Isten című irásának olvasása kapcsán)

Olvasás közben elgondolkodtam, hogy ki ismeri igazán az embert? Az antropológiai tudományok ismeretanyaga nem tudja hiánytalanul leírni. A mai ember élete egyre bonyolultabbá, illetve apokaliptikusabbá válik. Erre utal a Partium téli számának borítója is.

Napjainkra az Istentől elrugaszkodott ember bukott állapotban él. Egyre kiábrándultabb és elkeseredettebb, mindenféle földi gyógyírban keresi a megoldást. Bűneitől úgy próbál szabadulni, hogy saját hibáit másra hárítja, önmagát ámtítja és egyre mélyebbre süllyed a bűnök mocsarában. Minél elkeseredettebb és elesettebb, annál kétségbeesettebben keresi a kiutat az alagútból: új barátokat gyűjt maga köré, új lehetőségeket próbál ki, csupán az egyetlen helyeset nem cselekszi: nem csendesedik el, nem bízza életét és sorsát Istenre. A mai ember kishitű és gyarló, agresszív és istentelen. Otthonában nap mint nap jelen van a bűn, az istenkáromlás, az elkeseredettség a mindent feloldozó örök hit és alázat helyett. Mert Isten minden utunkat tudja és kíséri, akkor is, ha nem hiszünk benne eléggé. Ő a vigasz, akár a fénysugár az alagút végén, ő mutat utat a tévelygőnek, ő nyújt kezet az elesettnek, és ő gyógyítja meg a megsebzett lelket, ő ad kegyelmet minden nappal, minden órával és perccel. Nem tudhatjuk, mennyi maradt hátra földi küldetésünkben, de soha nem szabad feledni: élj úgy, hogy senki sem vegye észre, hogy voltál, de mindenki sírjon, ha elmentél.

Ilyen a mi állapotunk, melyben az egyének saját, üres szabadságukká zsugorodnak. Talán minden emberi gyarlóság közül ez a legszörnyűbb: az önzés. A saját haszonhajszolása, a saját érdek és az „akarom” érvényre juttatása. Nem tiszteljük, nem szeretjük eléggé a másik embert, akit nem is ismerünk, nem ismerhetünk, hiszen az ismeret és a lehetőség is Istentől van. Azt ismerhetjük meg, akit Ő megenged, azt tisztelhetjük, akit Ő tisztelni enged. A másik embert csak szerethetjük: testvérként.

„Tégy, Uram, engem testvérré,
Lelkedet úgy kérem,
Tedd Te a szívem, tedd késszé, bízni a testvérben!
Sejteni engedd, mit érez, boldog-e, szenved-é?
Vigy közelebb a testvérhoz, népedet tedd eggyé!”
(egyházi ének)

Teljes felbomlás következett be a történelemben is. Ez egy apokalipszis, amely elpusztítja a lét régebbi lakóhelyeit. Ennek valamennyi oldalát észlelhetjük, amikor azt látjuk, hogy a rajtunk elhatalmasodó gépi és tőkés világ szétrombolja a létezés szerves módjait. Lényegében hedonista önfelszámolás folyik a történelmünkben.

Félünk szeretni és engedni, hogy szeressenek minket. Magunkat szeretjük és azokat, akik hízelegnek. Rosszul viseljük a kritikát, nem viseljük el a fenyítést, nem hallgatjuk meg a tanácsot, nem hajtunk fejet a bölcs tudása előtt.

Mivel a magára maradt ember önmagában elszigetelődik, ez vonatkozik a kölcsönös viszonyokra is. Túlságosan el vagyunk foglalva dolgainkkal, pedig még lenne kiút.

Mi, emberek, nem ítélnénk, és nem bírálhatunk, ahogy Reményik Sándor azt kíváloán megfogalmazta Ne ítélj című versében:

„Istenem, add, hogy ne ítéljek –
Már tudom én, honnan ered,
Micsoda mélységből a vétek,
Az enyém és a másoké,
Az egyesé, a népeké...”

Istenem, add, hogy ne bíráljak:
Erényt, hibát és tévedést
Egy óriás összhangnak lássak...”

Az emberről hitelesen csak az beszélhet, aki úgy ismeri, hogy közben tisztelettel közeledik felé, és tudja, hogy mindig kimeríthetetlen titok marad, hiszen egy még nagyobb titokban gyökerezik – Istenben.

„Még vár az Úr,
Hogy megkegyelmezessen,
Még hallgat, hogy irgalmazhasson.
Mert bár ítélő Isten az Úr,
Boldogok mindazok, akik benne reménykednek.”
Ézsaiás: 38, 18.

A természet minden egyes megnyilvánulásában Isten teremtő akaratát és kormányzó erejét láthatjuk és érzékelhetjük. Isten olyan, mint a gravitáció.

A valóságos földi létünk a maga egészében nem érthető Isten transzcendens okossága nélkül. Természetesen az emberi szellem, vagyis maga az ember sem.

Nagy lelki és szellemi mentorunk, Balázs Ferenc hitvallásának kezdő sorai jutnak eszembe:

„Hiszem, hogy a világ nem a véletlenségek láncolata. Hiszem, hogy minden valamiért van...”

Az eszmélődő lélek Isten felé igazodik. Istennel rokon lévén, jelentkezik bennünk a vágy hozzá közeledni, benne megnyugodni. Lélekben leborulunk előtte: íme, itt vagyunk, mert magadhoz vonzottál.

S ki vagyok én? „Homo Dei”. Istenből indultam ki, s feléje küzdök. Isten a világ szellemi lényege. Ő tehát szellemi, lelki valóság, nem anyagi. Ő a vigasztalás, a boldogság, a vidámság. Mert boldogok a szegények, mert ők Isten gyermekei. Ő az erő, ő az élet. Mi lehet ember számára a legnagyobb ajándék? Tudni megbocsátani, elfogadni, és mosolyogni, ha bántanak, „kinyújtani kincstelen kezem, és szegényen is nagyon szeretni” Áprily Lajos szerint.

Ezért láthatatlan, tökéletes, szent, öntudatos, élő személy Isten. Ő maga a szeretet. Isten Atya, ezért minden ember egymásnak testvére. Az viselkedik testvérhez méltóan, aki szeretet, akinek lelke a határtalan szeretet, mert „ha emberek vagy angyalok nyelvén szölok is, szeretet pedig nincs bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom”.

Isten aktivitása a teremtésben, gondviselésben, a mindenséget megtöltő szentlélekben nyilvánul meg. Szépen fogalmazza meg az alkotó ember küldetését nagy unitárius művésziünk, Ütő Endre: „Az ember attól Isten képmása, hogy szerény és gyarló eszközeivel megpróbálja az Ő alkotásait kiteljesíteni.” A szentlélek által Isten teremtményeivel közvetlen kapcsolatot teremt. Életünk, szabadságunk Isten törekvésének ajándéka. Ő akar életközösséget teremteni világával:

„Az igazat rég fölfedezték, a szellemek közt ő az egység,
Ragadd meg ezt az őt valót!” – mondja a nagy német költő, Goethe.

Napjainkban az embernek az emberhez való viszonya a legfontosabb kérdés. Előbb-utóbb mindenképp el kell döntenie, hogy fegyverkezésre, a tudományra vagy a földi élet minőségének javítására kell-e a pénz.

A közelmúltban figyeltem fel egy idézetre, amelyet a televízió közvetített: „Egyszer elérkezik a Te életedben is az az időszak, hogy nem fogsz vágyani sem hatalomra, sem gazdagságra, sem hírnévre, csupán csak arra, hogy valaki igazán szeressen”. Ez a bölcsesség mindent megmagyaráz, hiszen a világ megmenekülésének záloga, a mindennél értékebb kincs a szeretet, a törődés, a testvéri viszony.

Az apokalipszis világában az istenszeretet satnyul – ahelyett, hogy eggyé válna Istennel szeretetben, méltányosságban és igazságban. A Tőke azt hirdeti, hogy vedd be Istent üzlettársnak a nagyobb siker érdekében. A szeretet sebeit (viszonyatlanság, visszautasítás, félreértés, kihasználás, erőszakosság) föl kell vállalni ahhoz, hogy termést hozzon. Képtelenség lenne tehát ez a fajta szeretet, mint életforma, ha nem lenne, aki motiválja, és aki számon kérje a szeretetemet, az életemet.

A szeretet maga az, ami az embert a neki ajándékozott képességek kibontakoztatására, a vele való életközösségre hívja meg. Isten az embert meghívja arra, amire teremtette, hogy szabadon igent mondjon a minden képzeletét felülmúló beteljesedésre:

– hogy minden erejét, képességét latba vetve és kibontakoztatva együttműködjön az Isten mindent felülmúló szent Titkával, a szeretettel, s így hálás, érett örömmel fogadja, hogy ez az átistenítő szeretetközösség egyre bölcsőbbé és boldogabbá tegye mostantól mindörökké. A szeretet megnyitja szemünket a valóság egységes látására, erőt ad mindenkinek, hogy vállalja a társadalmi igazságosságért és a valóság egységének előmozdításáért a rá háruló felelősséget. Mindezt a legfrappánsabban Weöres Sándor unitárius szellemiségű nagy költőnk foglalta össze A teljesség felé című könyvében.

„Az Isten

Az ember, akit jönni-menni látsz: zárt, egyéni, s az emberalkat legmélyebb rétege nem zárt, nem egyéni, mindennel összefüggő, azonos a minden alakzat mélyén rejlő egyetlen létezéssel.

Az időbeli véges személyiség mögül kibontakozó időtlen végtelenség: a Lélek.

A kibontakozására nem szoruló időtlen végtelenség: az Isten. Külön-külön határok csak a térben és időben vannak, ami tértelen, időtlen: bontatlan. A személyiség burkából kiemelkedő emberi lélek azonos az Istennel, és mégsem az Isten.

Nem úgy azonos az Istennel, mint a csönd a csönddel, hanem mint a zaj megszűnése a csönddel.

Az ember, mikor zártságából megszabadul, háromféleképpen látja Istent: mint „van-non” túli, vonatkozás nélküli lényeket, mint a mindenséget beburkoló és telesugárzó szerelmet, s mint a véges személyiség leomlása után felragyogó végtelen lelket.

Az Istenbe olvadó ember számára nincs többé kívánatos és nem kívánatos, nincs többé semmilyen fokozat, mindent végtelenül és kívánság nélkül szeret.

Számára minden ugyanegy: minden a Teljes – Változatlan, melyből a számtalan változó jelenség árad.

Isten tartalmazza a mindenséget, s a felszabadult lélek Istenben tartalmazza a mindenséget.”

Isten kegyelme és szeretete nem mindenki számára mutatkozik meg, mert Isten csak lélek által szól hozzánk: a gögös, daccal élő embert megpróbálja, megkísérli rávezetni a helyes útra, a hitetlennek megmutatja erejét, kegyelmét és hatalmát az utolsó percben, amikor minden földi menedék elveszettnek látszik. Ekkor jön el Ő láthatatlan alakban, de jelenléte érzékelhető, szeretete erőt ad, oltalma megerősít, szenvedése megvált. Istent csak az az ember érzi közel magához, aki lelkét hozzá felemeli, alázatban borul le előtte mindenkor. Csak annak útjait vezeti, aki azokat rá bizza, csak annak ad küzdelmet, aki azt megharcolja, csak annak ad tehetséget, aki azt a gyengébb, a védtelenebb megsegítésére használja. A hatalmaskodót megalázza, a kegyetlent szenvedésre ítéli, a gonoszt elveszti. Isten igazsága nem siet, de azért hívják igazságnak, hogy ne hagyja cserben az embert, az Ő teremtményét, ha szükség van rá. Hogy lehetünk Isten alkotótársa a szeretetben?

Ide tolakszik a gondolat Weöres Sándor: A teljesség felé című versében így összegez:

Szórd szét kincseid – a gazdagság legyél te magad.
Nyúdd szét díszeid – a szépség legyél te magad.
Feledd el mulatságaid – a vígság legyél te magad.
Égesd el könyveid – a bölcsesség legyél te magad.
Pazarold el izmaid – az erő legyél te magad.
Oltsd ki lángjaid – a szerelem legyél te magad.
Úzd el szájalmaid – a jóság legyél te magad.
Dúld fel hiedelmeid – a hit legyél te magad.
Törd át gátjaid – a világ legyél te magad.
Vedd egybe életed-halálod – a teljesség legyél te magad.

A költő hite élő bizonyítéka az ember fönségének, ő már prófétai magasságból szól hozzánk. Hogy ezt megvalósíthassuk, Jézus megbízását kell teljesítenünk:

– együttműködni az Atya törekvésével, hogy minél többen tagjai válhassunk örök életközösségének.

Mert az Isten lelke egyesít mindnyájunkat. Az ember igazi nagyságát és békéjét az Istennek való engedelmségben találja meg.

Isten közösségében otthonra találni – ez az ember örök küldetése.

„Aki pedig megtartja az ő
Beszédét, abban valósággal
Teljessé lett Isten szeretete.
Erről tudjuk meg, hogy
Őbenne vagyunk.”

I. Ján. 2:5.

Az utolsó szó jogán mi mást mondhatnék az elkeseredetteknek, a kiábrándultaknak és a kételkedőknek? „Ne félj, csak higgy!”

HÍREK

A magyar keresztény egyházak által meghirdetett Biblia Éve (2008) keretében megrendezett európai parlamenti Nemzetközi Biblia-kiállítás, valamint az ehhez kapcsolódó Kereszténység és Európa című ökumenikus konferencia alkalmából rendezett kiállítást BRÜSSZELBEN.

„Meggyőződésünk, hogy a Kelet- és Nyugat-Európa közötti megosztottság visszahúzó örökségét csak olyanképpen tudjuk leküzdeni, hogyha keresztény hitünk és értékeink ökumenikus közösségében – az Európai Unió keretében – a két szembenálló térség lelki-szellemi egységének a kialakításán fáradozunk” – mondta Tőkés László.

Nagyvárad a „magyar Biblia földjének” központja, és amelynek nevéhez az egyik legértékesebb magyar nyelvű bibliakiadás: az 1660-ban megjelentetett Váradai Biblia fűződik.

A Partiumból, amelynek népe évszázadokon keresztül harcolni kényszerült vallási és személyi szabadságáért. Nemzetközi Biblia-kiállítás

Sólyom László levelében így fogalmazott:

„A Biblia a hívő ember számára Isten szava. Mindaz, amit jelent, amit képvisel, de még az is, ahogyan megszólít: évszázadok alatt az európai kultúra szövetébe fűrődött.”

Tőkés László megnyitó beszédében megemlékezett II. Alekszej pátriárkáról, II. János Pál pápáról, valamint a Dalai Láma brüsszeli látogatásáról.

* * *

In memoriam Gyurkovics Tibor

Hetvenhét éves korában meghalt Gyurkovics Tibor, József Attila- és Kossuth-díjas író.

Gyurkovics Tibor 1931-ben született Budapesten. Polgári származása miatt nem vették fel sem az orvosi, sem a jogi egyetemre, és a színiakadémia sem fogadta be. 1955-ben az ELTE-n szerzett pszichológusi oklevelet. 1956-ban a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola forradalmi bizottságának elnöke lett, ezért később meghurcolták és tanári állását is elveszítette.

Egy évig kiegészítő iskolai tanárként dolgozott Kőbányán, majd 1958-1960 között vezető pszichológus volt egy gyermekgondozóban. 1960-1968 között volt az Országos Ideg- és Elmegyógyintézetben pszichológus.

1968-tól írásaiból kezdett élni, bár az írás mellett mással is foglalkozott. A Pest Megyei Bíróság igazságügyi szakértője volt 1966-1970 között, 1988-1992 között a veszprémi Petőfi Színház dramaturgja. 1991-től a Lyukasóra című tévéműsor állandó résztvevője, 1992-től a Lyukasóra című folyóirat alapítója és szerkesztő bizottsági tagja. 1991-1995 között a Magyar Írókamara társelnöke volt, 1994-ben a magyar labdarúgó-válogatott pszichológusa, 1995-től a Magyar Írók Egyesületének elnöke.

Verseket 15 éves kora óta – 1946 óta – írt. A Vigília 1958-as májusi számában Rónay György mutatta be költeményeit. Mesterei és példaképei Weöres Sándor és Pilinszky János voltak. Első verseskötényét 1961-ben adták ki, 49 kötete jelent meg. A versek mellett regényeket, elbeszéléseket, lírai esszéket, színműveket és publicisztikát is írt.

* * *

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Pro Universitate Partium Alapítvány, a Partiumi Magyar Művelődési Céh és Tőkés László Európai Parlamenti Irodája emlékprogramokat szervezett Ady Endre születésének 131. évfordulója alkalmából.

November 22-én tíz órakor az érdekmindszenti ref. templomban istentisztelettel kezdődtek az ünnepi események.

11 órától Ady Endre szobránál emlékbeszédet mondott Muzsnay Árpád, az EMKE alelnöke, Tőkés László püspök EP-képviselő, Ady munkásságáról értekezett: Székelylúdi Ágoston író, az Erdélyi Szövetség örökös elnöke és Pomogáts Béla irodalomtörténész, az Anyanyelvi Konferencia elnöke.

Az ünnepség 23-án vasárnap 10 órától Nagyváradon folytatódott.

Ezt követően az emlékezők a nagyváradai Ady Endre szoborhoz és Emlékmúzeumhoz zárandokoltak, hogy elhelyezzék a kegyelet koszorúit.

* * *

Bakos Kiss Károly első verseskötetének bemutatója Beregújfaluban

November második hete jeles esemény volt az ünnepelt költő szülőfaluja életében. A könyvbemutató a KMMI novemberi rendezvénysorozatának első állomása volt. Bakos Kiss Károly *Legyen vers* című kötetét Vári Fábán László József Attila-díjas kárpátaljai költő, az Együtt irodalmi, kulturális és képzőművészeti folyóirat versrovatának szerkesztője mutatta be.

A kötet bemutatását követően a helyi általános iskola tanulói szavaltak el egy csokorra valót az ünnepelt költő verseiből.

Bakos Kiss Károly megosztotta örömét az ünneplőkkel: *a 17 éves költőnek készülő kamasz valóban költővé nőhetett.*

Felolvasott néhány verset első kötetéből, majd Orosz Gizella helyi népművész mutatkozott be szöfteseivel. Végezetül az ünnepelt költő dedikálta kötetét.

* * *

Megrendüléssel fogadtuk a hírt, hogy 2008. december 15-én, életének 87. évében elhunyt dr. Dankó Imre, a magyar muzeológia jeles kutatója, Móra Ferenc- és Pulszky Ferenc-díjas nyugalmazott megyei múzeumigazgató, címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem díszdoktora. Búcsúztatására 2009. január 5-én 12 órakor került sor a református egyház szertartása szerint.

* * *

December 4-6. között a Segesvár melletti Fehéregyházán, a Petőfi-emlékhely közelében épült Millenniumi unitárius templomban ült össze az Erdélyi Unitárius egyház zsinata. A zsinati ülésen a testület Bálint Benczédi Ferencet választotta meg az Erdélyi Unitárius Egyház püspökének. Közösségünk püspök úr életére és munkájára Isten áldását kéri.

* * *

A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége kezdeményezésére 2007 novemberében megalakult a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület. A kilenc alapító a Tiszapéterfalvai Képtárban felvállalta a XX. század 80-as éveiben beindult művésztelep hagyományait, és folytatta a korábban megkezdett tiszaháti alkotótáborokat, kiállításokat.

A közösség a Kárpátaljai Művelődési Intézettel karöltve folytatja a Reneszánsz Év 2008 programsorozatát. Legutóbb a beregszászi Magyar Házban a MÉKK két tagja, Soltész Péter és Soltész Gabriella művészházaspár kiállításában gyönyörködhattünk.

* * *

Tízéves a mátészalkai Művészbárát Egyesület.

Január 21-én este egy nagyszabású városi, a Magyar Kultúra Napját köszöntő rendezvény első napján tartotta meg az egyesület a Városi Művelődési Központ kamaratermében ünnepi közgyűlést. Ezévi tervük közt szerepel a Képes Kávéház tervének bemondása.

Épüljön fel a Magyar Költészet Temploma!

(Karácsonyi gondolatok a kereszténységről és a Költészetről Pénzes Ottó írása a *Mécsvilág* 2008. decemberi számában)

Nyolc éve jelenik meg a Mécsvilág a Mátészalkai Művészbárát Egyesület lapja. Ebből az alkalomból Pénzes Ottó írt vezércikket.

Kiábrándultan ír a kereszténység csődjéről. Évszázadokon át Jézus tanítása dogmákká silányodott, amikor nevével a szájukon öltek halomra milliókat. A nagy vallási ünnepek is cirkusz, paródia. Ennek semmi köze Krisztushoz, az Ó karácsonyi eljövételéhez, a megváltáshoz, a szeretethez.

„Ez az egész lassan két évezrede vakvágányon fut.” „Az emberiség a vesztébe rohan!” Hamvas Béla idézve a költő fontos szerepét emeli ki: „az isteni lét és az emberi sors között lévő szövetséget meg kell újítania.”

Így jut el a szerző agya a felismerésre, hogy fel kell építeni a Magyar Költészet Templomát.

„Legalább a szívünkben!”

* * *

Magyar Kultúra Napja 2009. január 31. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a megyei önkormányzat, a Kölcsey Társaság és Szatmárcseke Önkormányzata közösen tartotta meg a két napos ünnepséget. Január 17-én szombaton) a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Besse-

nyei Nagytermében kezdődött az ünnepség. Ünnepi köszöntőt mondott Seszták Oszkár a megyei közgyűlés elnöke.

A műsort a Kölcsey Ferenc Gimnázium tanulói és a Kodály Zoltán Általános Iskola Napsugár kórusa szolgáltatta. Közreműködött még Nagy Csaba tárogatóművész és Béke Csaba lantművész.

Másnap, január 18-án (vasárnap) Szatmárcsekéne folytatódott az ünnepség, ahol a Himnusz születésnapjára emlékeztek a helyi református templomban.

Ígét hirdetett dr. TERNYÁK Csaba egri római katolikus érsek és dr. Böcskei Gusztáv tiszántúli református püspök. A megemlékezés fényét emelte Varnus Xanér orgonaművész játéka és Csikos Sándor szavalata. Közreműködött a Nyíregyházi Pro Musica Énekkar Szabó Dénes vezényletével, aki a Kölcsey Társaság Kölcsey-emlékérmét kapta meg. Az ünnepi istentisztelet után Kölcsey Ferenc sírjánál került sor az ünnepélyes koszorúzásra a református temetőben.

* * *

A Magyar Kultúra Napja tiszteletére rendezvénysorozat zajlott Kárpátalján

Január 22-én a munkácsi program keretében a Munkácsi Tanárképző Főiskola magyar tagozatának ünnepi rendezvényével nyitottak. A találkozó vendége volt Pomogáts Béla, az Anyanyelvi Konferencia elnöke.

23-án az ungvári program keretében Himnusz-mondó verseny zajlott az ungvári Dayka Gábor középiskolában. Délután a II. Ugocsai Napok Ungváron 2009. című rendezvénnyel folytatódott a program, ahol a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület tagjainak kiállítása zajlott az ungvári Néprajzi Múzeumban. Az ungvári ünnepségsorozat ünnepi koncerttel zárult a helyi bábszínházban.

24-én a beregszászi program zárta a megemlékezéseket. Dél előtt koszorúzással kezdték az ünnepséget a beregszászi Kölcsey- és Kazinczy- emléktáblánál. A műsor a Beregszászi Értelmiségi Fórum 2009 címmel folytatódott a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetben.

A rendezvényt Zubánics László, a KMMI elnöke nyitotta meg, majd előadást tartott Pomogáts Béla. Ezt követően került sor a díjak átadására. Bakos Kiss Károly versrovat-szerkesztőnk Együtt nívódíjat kapott a Partium Műhely különdíja kíséretében.

* * *

A 13. Magyar Kultúra Napja alkalmából Józsa Judit keramikusművész eddigi munkásságáért a Magyar Kultúra Lovagja címet kapta. Gratulálunk a megérdemelt kitüntetéshez!

* * *

Megjelent a Beregi Múzeum kiállításvezetője

A vásárosnaményi Beregi Múzeum 2007-ben nyitotta meg új állandó kiállításait *Bereg kincsei* címmel a felújított Tomcsányi kastélyban. A kiállításokhoz kiadvány készült rengeteg színes fotóval és hasznos információkkal, amelyből a nagyközönség és a szakmai érdeklődők megismerkedhetnek a beregi Tiszahát, a város, a kastély történetével.

A kiállításvezető végigkalauzolja a látogatót *A Tiszteletes Úr*, *a Szerelem a Tiszaháton*, *a Szemtakarótól a szemfedőig*, *a Beregi gyász*, *A beregi falvak patrónusai*, *A kastély lakói*, *a Beregi művészi és háztartási vasöntvények*, *a Bereg régészete*, *a Műtárgy látványraktár* c. kiállításokon.

A fontosabb információk angol nyelven is megtalálhatók a látványos kiadványban.

* * *

Felhívás

Ady Endre halálának a 90. évfordulóján jelen felhívás aláírói, mint kezdeményezők, azzal a kéréssel fordulunk mindenkihez, itt, a Kárpát-medencében és a nagyvilágban, hogy segítsék elő Érmindszenten, Ady Endre szülőfalujában, egy egészalakos szobor felállítását, amely egyik legnagyobb költőnk emlékét örökítené meg.

Ady Endre, meggyőződésünk szerint, nemcsak egyik legnagyobb költőnk, hanem olyan szellemi és erkölcsi tekintélyünk is, akinek eszméi: emberi hite és reménysége a jelenben is hatékonyan szolgálhatják nemzetünk fennmaradását és megerősödését.

Ady Endre érmindszenti szobrát olyan jelnek szeretnénk tekinteni, amely nemzeti összefogásunk és felemelkedésünk szellemi stratégiáját mutatja fel. Meggyőződésünk, hogy az idej esztendő: a Magyar Nyelv éve kiváló alkalmat kínál magyarságunk öntudatra ébredésére, művészi értékeink és nemzeti kegyhelyeink gyarapítására, egyáltalán: a közös cselekvésre.

Adományait a nagyváradi székhelyű Pro Universitate Partium Alapítvány az alábbi számlán fogadja:

Fundař163ia Pro Universitate Partium
Unicredit 013 ř162iriac Bank Oradea
IBAN RO17BACX0000003007246003
Cod fiscal: 12331679
SWIFT-Cod: BACXROBU
Jelige: Ady-szobor

A gyűjtéshez a Magyar Írószövetség is hozzájárul. A Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa fogadja az adományokat a magyarországi intézményektől és magánszemélyektől. A támogatásokat az alábbi címre és bankszámlaszámra várjuk:

Arany János Alapítvány
1062 Budapest, Bajza u. 18.
Bankszámlaszám: Kereskedelmi és Hitelbank 10201006-50018291-00000000

Nagyvárad-Budapest, 2009. január 27-én, Ady Endre halálának 90. évfordulóján

Tökés László
királyhágómelléki református püspök,
európa parlamenti képviselő

Pomogáts Béla
irodalomtörténész,
az Anyanyelvi Konferencia elnöke

Kiss Sándor
az Academia Humana Alapítvány
elnöke

Pintér István
a Pro Universitate Partium Alapítvány
ügyvezető igazgatója

Mezey Katalin
költő,
a Széphalom Könyvműhely igazgatója

Vasy Géza
irodalomtörténész,
a Magyar Írószövetség elnöke

Székelyhidi Ágoston
író, kritikus,
az Erdélyi Szövetség elnöke

Dr. Ködöböcz Gábor
irodalomtörténész,
az Agria főszerkesztője

Barabás Zoltán
költő,
a Partiumi Magyar Művelődési Céh
igazgatója

Oláh János
költő,
a Magyar Napló főszerkesztője

A Partium folyóirat megvásárolható:

Heltai Gáspár Unitárius Könyvesbolt Budapest, Alkotmány utca 12.

Írók Boltja – Parnasszus Kiadó Kft. Budapest, Andrássy út 45.

Litea Könyvesbolt és Teázó Budapest, Hess András tér 4.

Magyarok Háza Budapest, Semmelweis út 1-3.

Bereg Könyvesbolt Beregszász, Ivano Franko út 19.

Betűbirodalom Kft. Antikvárium Könyvesbolt Debrecen, Jászay Mari út 2.

Esze Tamás Gimnázium Mátészalka

Illyés Gyula Református Könyvesbolt Nagyvárad, Jan Calvin 2.

Szent István Könyvesbolt Nyíregyháza, Szent István út 4.

Városi Könyvtár Fehérgyarmat, Kossuth tér 38.

Városi Könyvtár Kisvárd, Flórián tér 19.

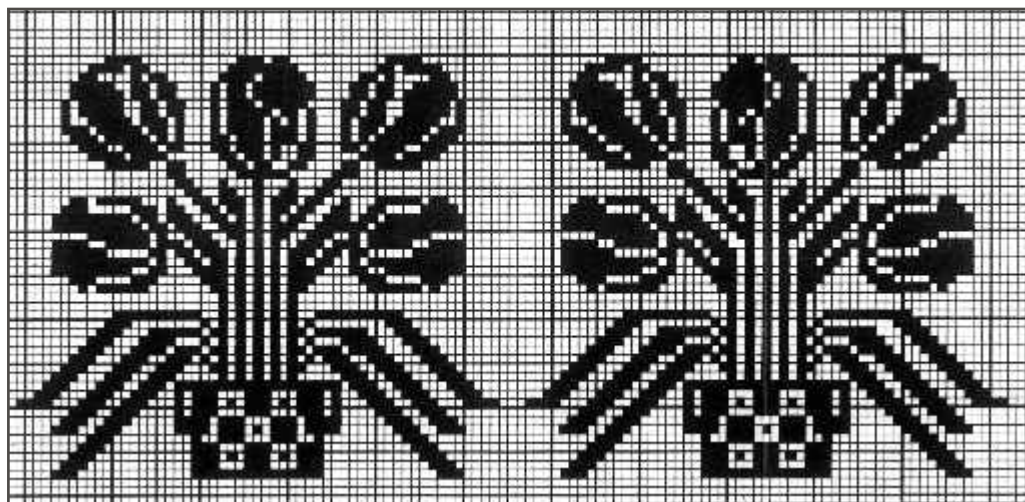
Balázs József Városi Könyvtár Vásárosnamény, Szabadság tér 5.

„Ibolya” Könyvesbolt Nagykálló, Szabadság tér 15.

Ratkó József Városi Könyvtár Nagykálló, Bátori út 1.

Ennek a számnak a megjelenését

a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat támogatja.

Cserepes-tulipános kendőminta